

מעיל האכיל

רשימותיו של
הג"ר עמיהוד י.מ. הלוי לויין זצ"ל

ה

סוכות

סוכות

יום טוב וחול המועד

שמחת תורה

סוכות תשפ"ה

אורח

©

כל הזכויות שמורות

ל"אוריתא"

מכון למחקר תורני, נתניה

אין להעתיק או לצלם דבר מקובץ זה

ללא רשות בכתב מהמוציא לאור

כתובת המערכת

"אוריתא"

ת"ד 245, נתניה 42102

טל: 053-3115737

טלפקס: 09-8344864

m0533115737@gmail.com

עיצוב ועימוד

סטודיו אפקטים

efectim1@gmail.com | 054-8415903

ORAITA

Torah publication for
Jewish thought and Halacha

Address in Israel:

"Oraita" P.O.B 245

Natania 42102

Tel: 053-3115737

Telfax: 09-8344864

m0533115737@gmail.com

Address in U.S.A:

"ORAITA" 818 Forest Ave

Lakewood, NJ 08701

Tel: (732) 367 6393

Fax: (732) 370 4311

Printed in Israel

הוקדש לע"נ

אבינו מורנו

הרב משה יהודה בן ר' מרדכי מיכאל בלס ז"ל

נלב"ע כ' אדר ב' תשפ"ד

ידיד נפשו של המחבר

הקובץ יוצא לאור
לרפואת

מרים חנה בת שרה

בתוך שאר חולי ישראל

הוקדש לזכות

מרים בת גולדא חנה

להצלחה בכל העניינים

לעילוי נשמת הורינו היקרים

ר' שמריהו ז"ל ב"ר אהרן מושל הי"ד

נלב"ע בכ"א בכסלו תשע"ט

מרת טובה ז"ל ב"ר חיים יצחק קנל

נלב"ע בכ"ג בניסן תשפ"א

לעילוי נשמת בנינו

אהרן דוד ז"ל

ב"ר ישראל מרדכי שפיגל

נלב"ע בכ"ד בסיון תשנ"ז

נתרם על ידי ידידינו היקרים

לע"נ

סלאווא מינדל בת פייבל

יצחק בן חיים דוד

חיים בן אהרן

תוכן עניינים

6	עם הגליון
15	מאמרים
16	בגדרי תשכו כעין תדורו
20	הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת
	מסורת אתרוגי ארץ ישראל (תגובת הרב טכרי"א הכהן מראש פינה להצעה להרכבת אתרוגים משנת תרנ"ד)
23	רשימות
33	סוכות
35	יום טוב וחול המועד
103	שמחת תורה
125	הספרים
143	הספד הגאון רבי משה מרדכי פרבשטיין שליט"א
145	הספד הג"ר קלמן בר שליט"א
153	הספד הג"ר אברהם חיים שינדלר שליט"א
163	

ושאבתם מים בששון

אחד המוקדים הבולטים של חג הסוכות בזמן המקדש היה שמחת בית השואבה. על שמחה זו נאמר: "כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו"¹. פסגת השמחה עלי אדמות.

שמחה זו על שום מה באה?

כפי הנראה שמחה זו קשורה בקשר הדוק למצוות ניסוך המים שאותה מקיימים בחג הסוכות במקדש. וכך כותב רש"י²: "כל שמחה זו [שמחת בית השואבה] אינה אלא בשביל ניסוך המים, כדמפרש ושאבתם מים בששון"³.

והשאלה עולה מאליה - מדוע התייחד שמה של השמחה על פעולת שאיבת המים - מעשה משני לכאורה, שהינו בבחינת מכשיר מצוה גרידא? היה מתאים הרבה יותר להעניק לשמחה את תוארה על שם מעשה המצווה הראשי והעיקרי - ניסוך המים! על שאלה זו עמד אאמו"ר זצ"ל בקובץ הרשימות שלפניכם וביאר בקצרה כמה ביאורים נפלאים, עיי"ש. ננסה לענות אף אנו על שאלה זו.

מדברי חז"ל אנו למדים שמצוות ניסוך המים עמדה במרכזו של מאבק בין כת הצדוקים לבין שומרי התורה הנאמנים⁴. הצדוקים שכפרו במסורת חז"ל התנגדו למצווה זו. עד שנאלצו המאמינים לדרוש ממנסך המים שיגביה את ידיו על מנת שיווכחו כולם שהניסוך מתבצע כדת וכדין על גבי המזבח⁵.

מה פשר התנגדות זאת של הצדוקים? מדוע נאבקו במצווה זו?

שולי המעיל

1. משנה סוכה ה, א.
2. סוכה נ, א.
3. אולם הרמב"ם לא קישר ביניהם. וראה גם תוס' סוכה נ, ב ד"ה חד תני.
4. ראה משנה וברייטא סוכה מח, ב.
5. שם.

מצאנו פעמים נוספות בהם נאבקו הצדוקים במסורת חז"ל. במקומות אלו ניתן להסביר את המניע שעמד מאחורי מאבקם. אם זה בהחמרתם בענין אפר פרה אדומה - סברו הצדוקים שחז"ל מקלים שלא מן הדין⁶, או בהתעקשותם לפרש ש"ממחרת השבת" היינו "שבת בראשית"⁷ - הצדוקים התווכחו עם חז"ל על אופן לימוד התורה ודרישתה.

אולם ביחס לניסוך המים, הדבר טעון הסבר - מה הביא אותם להיאבק במצווה זו עד כדי כך שכהן צדוקי אחד עמד כבר על גבי המזבח כשספל המים בידו, ורגע לפני ניסוך המים שפכן על גבי רגליו לבל יתנסכו אף לא מעט טיפות מים "חלילה" על גבי המזבח⁸. על שום מה פעלו הצדוקים ב"קנאות" למנוע את ניסוך המים?

נראה שרעיון עומד בבסיס ההתנגדות הצדוקית החריפה לניסוך המים. על מנת להבין זאת עלינו לבחון במעט את הרעיון הצדוקי. לא בכדי לדרוש את מעשיהם, חלילה, אלא לשקף - בבחינת דבר והיפוכו - את שורש האידיאל התורני של חכמי התורה ומסורת חז"ל.

"נסוך המים הלכה למשה מסיני ויש לו רמזים נסתרים בתורה" (פירוש המשניות לרמב"ם סוכה ד, ח).

כמדומה שלא מצאנו על אף מצוה שיכתוב עליה הרמב"ם שהיא נרמזת ברמז נסתר. התייחודה לה מצוות ניסוך המים להיות רמוזה בסתר, בבחינת חמוקי ירכיך⁹.

ונראה שנקודה זאת יחד עם מאפיינים נוספים במצוות ניסוך המים הביאו את הצדוקים להתנגד למצווה זו ולהיאבק בה, משום שמצווה זו היוותה סמל לרעיונות אותם הם דחו ולהם התנגדו כל כך, וכפי שיבואר.

הצדוקים פרשו מכלל ישראל ובחרו שלא לקבל את מסורת חז"ל מהטעם שבעיניהם אין התערבות של בשר ודם בתורת ה'. התורה שמימית היא ואין ביכולת בשר ודם - חכם ככל שיהיה - לפרשה. אי אפשר שילוד אשה קרוץ חומר יטביע את חותמו בתורה שקדמה לעולם המורכבת כולה משמותיו של קוב"ה.

שולי המעיל

6. ראה יומא ב, א.

7. ראה מנחות סה, א - סו, א.

8. ראה סוכה מח, ב ורש"י ד"ה הגבה.

9. ראה מדרש לקח טוב שיר השירים ז, ב.

ואילו אנו יודעים שהאמת הפוכה לגמרי, ואדרבה - "לא בשמים היא"¹⁰. התורה ניתנה בידינו וביד חכמי התורה להידרש, להילמד ולהתפרש בידי לומדי התורה וחכמיה. זאת התורה. בידי משה ניתנו הלוחות ועל ידו נשברו כסמל לשלטון חכמי התורה על פירושה¹¹.

הצדוקים - וכן כתות אחרות שנטו ממסורת תורת משה - אינם מסוגלים להכיל בדעתם את הקשר בין האדם ורבוש"ע. בין הקודש והחומר ובין הטהור והטמא. אף לא את הקשר בין גוף חומרי לנשמה רוחנית¹².

לדעתם, לא ייתכן שכהן שבא לטהר את המתים באפר הפרה יהיה טמא אף לא טומאה קלה¹³. ולא ייתכן שכתבי הקודש יטמאו את הידיים¹⁴.

לא יעלה על הדעת - סברו הצדוקים - שהבערת הקטורת תיעשה בתוך קודש הקודשים. עליה להיעשות בחוץ ורק כשהיא מתחילה להתכלות ולהפוך לרוח ניתן להכניסה אל הקודש פנימה¹⁵. אין חומר וקודש יכולים להיות שלובים זה בזה.

זאת ועוד - סמל נוסף למאבק הצדוקים במסורת ישראל הוא קרבן התמיד. חז"ל לימדונו שקרבן התמיד הוא קרבן ציבור הבא מכספי ציבור. ואילו הצדוקים טענו שקרבן התמיד מתנדב היחיד¹⁶.

בזה בא לידי ביטוי פן נוסף של ההשקפה הצדוקית - אין חיבור בין כלל העם ובין הקודש. אין קרבן ציבורי באופן תמידי. היחיד יכול להביא קרבן תמיד שהוא עולה כליל. אבל עם ישראל כולו לא יתכן שיביא מנחה קבועה לה'¹⁷. העם מורכב מגוונים רבים בעלי מעמדות שונים - צדיקים בינונים ורשעים. אין הם יכולים להתאחד תחת קרבן אחד.

שולי המעיל

10. ראה בבא מציעא נט, ב.
11. ראה להלן בקובץ הרשימות, מדור שמחת תורה, במאמר שכותרתו "לעיני כל ישראל" מה שכתב אאמור"ר זצ"ל בעניין זה.
12. ראה ילקוט שמעוני תלא, א.
13. ראה יומא ב, א.
14. ראה משנה ידיים ד, ו.
15. ראה יומא נג, א.
16. ראה מנחות סה, א.
17. הבאת קרבן ציבור לדעתם נעשית כשותפות של כל היחידים [ולכן אף יחיד מביא תמיד], אך לא כקרבן של יישות אחת שנקראת "ציבור".

שני הסמלים הללו: קידוש החומר ומעלת הכלל באים לידי ביטוי בצורה העמוקה ביותר בניסוך המים.

המים הם החומר הראשוני שקדם לכל חומר שהוא - יסוד החומר בעולם¹⁸. חומר גולמי נטול צורה כלשהי. ובנוסף לכך המים הם יחידה אחת של טיפות רבות ואינם מתחלקים ליחיד ורבים. לא לחינם למילה "מים" אין צורת יחיד¹⁹. המים הם יחידים שהתקבצו לרבים והפכו לחומר חדש שנקרא מים.

להביא את סמל החומריות לבית המקדש, סמל שמגלם בתוכו אף את רעיון איחוד הכלל, להכניסו לתוך הקודש ולהקריבו על גבי המזבח וכל זה בתורת קיום למצווה שלא התפרשה כלל בתורה ואף לא בדרש. ומקורה היחיד הוא רמז, שגם הוא לא רמז גלוי אלא רמז נסתר ודק ביותר - זאת הפגיעה הקשה ביותר שיכולה להיות בהשקפה הצדוקית. את זה הם לא יכלו לשאת ועשו כל מאמץ כדי לבטל מצווה זו.

מהו אותו רמז נסתר לניסוך המים?

הדבר מפורש בחז"ל: שינוי קל בלשון התורה בפרשת נסכי חג הסוכות²⁰. בשלושה פסוקים שם, שינתה התורה וכתבה "נסכיהם"²¹, "נסכיה"²², "כמשפטם"²³ (במקום לכתוב "נסכיה", "נסכה" "כמשפט", כמו ביתר הפסוקים). מתוספת אותיות אלו נוצרת המלה "מים"²⁴.

נוכל להבחין שהשינוי אינו רק בתוספת האותיות אלא מעבר מלשון יחיד ללשון רבים, כרמז נוסף למהות ניסוך המים. רמז נסתר.

ניסוך המים מגלם במהותו את קידוש החומר על ידי הכלל. אמנם, מי שניסך את המים בפועל על גב המזבח היה כהן, אבל שאיבת המים נעשתה בחוץ, בחול, ואף נשאבו ונותרו בכלי חול עד שהגיעו למקדש²⁵, כשהמון העם שותף מלא בהכשר המצוה ותיקונה תוך שהוא מלווה

שולי המעיל

18. ראה מהר"ל גבורת ה' פרק י"ח.

19. ראה שם.

20. במדבר כט, יב-לד.

21. שם, יט.

22. שם, לא.

23. שם, לג.

24. תענית ב, ב.

25. ראה תוס' סוכה נא, ב ד"ה קרא.

את ההכנה בשמחה ובמחולות כמתואר במשנה²⁶. אין מתאים יותר מחג הסוכות מלקיים בו מצווה זו, חג שמסמל יותר מכל את כלליות עם ישראל שבו נוטלים את ד' המינים הרומזים לכל חלקי העם²⁷.

מתוך ההכרה שתורתנו המשולה למים הינה תורת חיים אנו מבינים שעלינו לקחת מים מן מעיין השילוח שנמצא מחוץ לגבולות הקדושה לשאוב ממנו את החומר וליצוק אותו על גבי המזבח בתוך הקודש פנימה.

המשנה²⁸ מתארת את יציאת העם מתוך המקדש בחג הסוכות בשמחה ובמחולות לעבר מעיין השילוח, משם שואבים את המים כשלאחריה שבים ובאים אל המקדש. וכי לא ניתן היה לגשת ישירות לשילוח לשאוב את המים? לשם מה היה צריך לצאת ממקום המקדש לשאוב את המים, ושוב לחזור אליו?

אמנם רמז גדול יש כאן. זוהי תנועת חיי הקודש הרצויה. יוצאים מן המקדש אל השילוח שנמצא בחול ומשם שואבים את המים וחוזרים פנימה אל הקודש לנסכם על גבי העזרה. זו התנועה של תורת החיים - מהקודש אל החול וחזרה משם אל הקודש לקדש את החול והחומר.

בעת שמחת בית השואבה היו אומרים: "אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה ... ואנו ליה עינינו וכו"²⁹. אפשר להעזיז ולפרש - אבותינו הפרידו בין היכל ה' ובנים. אחוריהם אל היכל ה' אבל פניהם קדמה. אולם אנו "לי-ה עינינו". בשר ודם שנושא עינו לי-ה ומנסה לקשור את גשמיותו בקדושת ה' יתברך ובכך לזכך את גופו.

כשפועלים בדרך זו וממשים את הרעיון האלוקי של "נתן לנו תורת אמת", שמבינים שה' נתן את התורה על מנת שתהיה שלנו - לדרוש אותה, ללמדה, לפרשה בידינו לפי מסורת חז"ל, ולממש את "חיי עולם נטע בתוכנו" שהתורה תקדש את נטיעות החומר שלנו, או אז מגיעים לשמחה השלמה.

"אין שמחה אלא בבשר ויין"³⁰ ומאידך "פקודי ה' משמחי לב"³¹. אכן, אין זו סתירה. בבחינת "ויחזו את האלוקים - ויאכלו וישתו"³²

שולי המעיל

26. נא, א-ב.

27. ראה ויקרא רבה ל, יב.

28. סוכה נא, א ושם, מח, א. ורש"י שם נג, ב ד"ה שלש לשער התחתון ובדיבורים הבאים.

29. שם נא, ב.

30. ראה רמב"ם שביתת יו"ט ז, יח.

31. תהלים יט, ט.

32. שמות כד, יא. ראה רמב"ן שם.

יכולנו לנסך מים קדושים מתוך מי בית המקדש אולם רצתה התורה שתקדם לכך שאיבה מחוץ לקודש. שאיבה כזו ראוי שתהיה מפורסמת לכל שהיא המביאה את האדם לשמחה. מעתה זהו שמה הראוי לה - שמחת בית השואבה. ושמחה זו היא שהביאה אף לשאיבת רוח הקודש³³.

אאמו"ר הג"ר עמיהוד יצחק מאיר הלוי לוינ זצ"ל היה שקוע כל כולו בעולמה של תורה. יום ולילה לא פסק פומיה מגירסיה. הגה בדברי תורה ובחן לעומק כל פרט שנגלה לפניו. פעמים אין ספור היינו רואים אותו מתהלך בבית אנה ואנה, שקוע בשרעפיו תוך כדי שהוא ממלמל לעצמו בענייני לימודו באותה עת. היה זה כמעט בלתי אפשרי מלהסיח את דעתו ולקטוע את מחשבת עיונו. ראינו כיצד כתב מחידושיו בשעות הקטנות של הלילה כשלשינה הקדיש שעות מועטות.

אמא תחי' מספרת שביללות אבא זצ"ל היה מנסה להרדים את ילדיו הקטנים עת שכבו בעריסות או בעגלות הילדים, ותוך כדי נענוע העגלה או העריסה, היה מעיין במשנה ברורה או בספר אחר כשפעמים רבות הילד נרדם והוא המשיך בתנועת הנדנדוד עוד דקות ארוכות בלי משים לב.

כל חייו חנכנו ללימוד תורה בשקיעות מבלי שדיבר הרבה, ולמרות שידע להעריך דברים נוספים, היה זה מוקד חייו ומרכז הוייתו.

בתורתו ידע לאחד בין כלל חלקי הציבור בעיר נתניה, כמו גם בקבצי "אורייתא" בהם פרסם מאמרים משלל גווני הקשת התורנית הנאמנים לה' ולמסורת חז"ל. היתה זו תורת חיים שפעפה והחייתה נשמות טועות במקומות רבים.

כל דבר שהיה קשור בתורה ורוחניות היה נעשה בחשק, בהתלהבות ובחיות, בלי להיכנע לקשיי היום יום. זכרוננו מנעורי בראשית ימי מנין האברכים שהקים, כיצד היה מנסה ליצור מנין לשחרית בימי "בין הזמנים" על מנת שיהיה לנו מניין ישיבתי ראוי בו נתפלל. כמה התאמץ על כך במשך שנים רבות כשבכל בין הזמנים היה מקים אותו מחדש... עד שכעבור כמה שנים קם הדבר ונהיה - בית הכנסת שוקק חיים ומלא במאות מתפללים ולומדים מדי יום.

כשהייתי נכנס מדי פעם לכולל בראשותו בבקרי היום, כבר כשהייתי מתקרב לביהמ"ד הייתי שומע את צעקותיו הנישאות ברמה יחד עם טובי האברכים באותה עת. הוא היה שואג בלימוד וחי את הלימוד. לא היה זה דבר של מה בכך במקום בו הוא פעל. יכול היה

לתת לאוירת החולין ששררה בעיר לעטוף אותו ו"להרדים" את רוחניותו. הוא יכל להסתפק במשרת "רב מקומי" או אולי אף "רב העיר", כשכבוד והדר יעטרוהו, אולם שטייגער בתורה ויר"ש הוא לא היה חווה. בית גידולו האמיתי היה הוויות אביו ורבא וגם כשפנה לעיסוקים אחרים, שם היה מונח ראשו.

היתה זו תורה שניסכה מים וחיות וקידשה את החומר תוך כדי איחוד כלל הציבור בכל אשר פנה, כשכל מעשיו, לרבות מעשי החולין, נעשו תמיד בהשפעת תורת בית אבא שגידלתו ורוממתו. הלך רוח שחינך לחיות את העולם הזה מתוך מבט של תורה ומתוך שמחה. יתן ה' שנזכה לשמוח בתורה, להתלהט אחריה ולחיות על פיה בחול ובקודש. ובזכות רינת התורה נזכה שיקיצו וירננו כל שוכני עפר ובתוכם אאמו"ר זצ"ל בביאת גוא"צ אמן.

אבינו מורנו זצ"ל שנלב"ע לפני למעלה משנה, הותיר אחריו מספר רב של כתבים, רשימות, מערכות, חידושי תורה, חקר ועיון בכל מקצועות התורה.

היבול העצום שהשאיר אחריו מוגש לפניכם בקבצי "מעיל האפוד" שיצאו לאור עד כה³⁴. וב"ה שזיכנו ה' להמשיך במלאכה ולהו"ל את הקובץ שלפניכם "מעיל האפוד - סוכות", בו נכללו מרשימותיו על ענייני סוכות, יו"ט וחול המועד, ושמחת תורה.

מחמת זמנו הקצוב, אבא זצ"ל כתב הרבה דברים בקצירת האומר, כאשר לעתים קרובות היו אלו הרהורים אותם רשם באופן מיידי או רעיונות שהעלה על הכתב עובר לשמיעתם, ומשום כך ציין בראש כל מחברת שהדברים נכתבו שלא בעיון ויש לבדוק אותם היטב. למרות שהשתדלנו לנסות ולהתחקות אחר המקורות, ולברר את הנכתב, לא תמיד עלה הדבר בידינו אם מקוצר דעתינו או מקוצר הזמן, ומחמת כן יתכן וימצאו שגיאות מסוגים שונים. לפיכך אנו מבקשים מהקוראים שידונו את אאמו"ר זצ"ל לזכות, ויתלו בנו את הטעות. וכמו כן נבקש מהמעיינים שיפנו את תשומת ליבנו למקומות בהם נדרש תיקון.

בין רשימותיו מוזכרים שמות אנשים רבים, ולמרות שברוב המקומות הם מוזכרים לברכה ובענייני תורה בלבד, השתדלנו לבקש את רשותם לפרסם את שמם (מלבד במקומות בהם היה הדבר מיותר). אם בכל זאת טעינו בשיקול הדעת, נבוא בבקשת מחילה ונבקש מקהל הקוראים להפנות את תשומת ליבנו, על מנת שנוכל לתקן להבא.

מן הסתם בשל אופי הרשימות שנערכו כיומן סיכומים קצרים, לא התעכב אבא על ענייני התארים, כך שלא תמיד התואר המוצמד לאישים המוזכרים הוא בהכרח תוארם המקובל והראוי להם. למרות זאת ברוב המקומות בחרנו להשאיר את התארים כמות שהם על מנת

לשמור על אותנטיות הרשימות. מובן מאליו שאין זה משקף את יחסינו או יחסו של אאמו"ר זצ"ל לאותם אישים.

מובן מאליו שאין לסמוך על הכתוב בפנים הלכה למעשה.

התודה והברכה לידידינו הנעלים ה"ה הרב ר' יצחק וייס שליט"א שנושא עימנו בעול הכולל - "תפארת נתניה - יד משה" ומערכת "אוריתא" במסירות ובנאמנות, והרה"ג ר' נפתלי רייניץ שליט"א מראשי הקהל ולומדי התורה בעיר, שמתוך זכרון קרבתו הגדולה לאאמו"ר זצ"ל ממשיך לעמוד לימיננו ונרתם לסייע בכל עת ובכל חפץ.

ברכת יישר כח נתונה לכל אברכי כולל "תפארת נתניה - הוד משה" מיסודם של סבי ואבי זצ"ל בראשות יבדלחט"א גיסי הרה"ג ר' יעקב כהן שליט"א ולכל בני קהילת "מנין אברכים" - נתניה שייסד והקים אאמו"ר זצ"ל על עמדם לימיננו והיותם עזר בקודש לכל העניינים בגשמיות וברוחניות. יתן ה' וימשיכו מוסדות אלו לשגשג ולהתפתח לטובת כל בני העיר.

אודה לכל המסייעים עמי במלאכת קודש זו של הוצאת כתבי אאמו"ר זצ"ל ובפרט לאמי מורתי שתבדל"א, שידה רב לה במפעלי אאמו"ר זצ"ל בחייו, וכעת ביתר שאת לאחר פטירתו ואין כאן המקום להאריך בשבחיה ובסעד הגדול והעצום שהיא מעניקה לכל בני המשפחה, קרובים ורחוקים ולכל הסובבים אותה, על כל צעד ושעל. לאחי הרב יעקב שליט"א ולגיסי הרב דוד פרלשטיין שליט"א שנטלו חלק פעיל במלאכת העריכה, ולגיסי הרב יעקב כהן שליט"א והרב ישי שמואלביץ שליט"א.

לחמי הג"ר ראובן הכהן זינגר שליט"א וחמותי הגב' חנה תחי', שעומדים לימיננו בכל זמן ועת ומנווטים את המשפחה כולה בתבונה ושום שכל, באצילות מיוחדת ובהצנע לכת בדרכי אבותיהם - זקנינו הגדולים זצ"ל.

שלם ה' שחרם מן השמיים ויזכו לכל מילי דמיטב.

חב אני בהכרת טובה מיוחדת לאשתי שרה תחי' שתורמת מזמנה היקר וממרצה ומטה שכמה לשאת בעול הבית במשך ימים ולילות, תוך הקרבת חיי נוחות פעמים רבות, למען אוכל לעסוק במלאכה זו ובעסק התורה בכלל, והכל מתוך שמחה ושלוות נפש, ללא הרגשת ויתור ובלי שמחשיבה עצמה ברת מעלה. יתן ה' ששכרה - הוא שכרי - ירבה משמים, וזכות אאמו"ר זצ"ל תעמוד לימיננו ונזכה לנחת דקדושה מכל יוצ"ח. אכ"ר.

ערב חג הסוכות תשפ"ה

בברכת התורה וחג שמח

משה לוין

בן המחבר

מאמרים

1 בגדרי תשבו כעין תדורו

א.

לקיים תשבו כעין תדורו איש ואשתו ממילא מחייבי שלא

בשעת עבודה בסוכה מידי דהווי אהולכי דרכים ביום דחייבין בסוכה בלילה. ולפי פירוש זה הקשה מאבל.

אולם המדקדק בלשון הגמ' ובפירש"י ותוס' יראה דפירוש אחר היה להם. דהנה זה ברור דבשעת עבודה פטירי מסוכה משום עוסק במצוה פטור מן המצוה, ולא היו צריכים ללמוד זה מתשבו כעין תדורו. ובגמ' אמרו בזה"ל "והני כהנים הואיל ובני עבודה נינהו" - דקדקו לומר "בני עבודה" ולא אמרו הואיל ובשעת עבודה נינהו לא יוכלו לקיים תשבו כעין תדורו איש ואשתו, ומשמע דהתכוונו לשלא בשעת עבודה ומ"מ כיון דהני כהנים בני עבודה נינהו דרמיא עליהו עבודת הרגל ממילא גם מחוץ לשעת עבודה הוה אמינא דלא יהיו רשאים לדור איש ואשתו בסוכה, דאם יזדקקו לנשותיהן יהיו ראשון לטומאה ודינם כטבול יום האסור ביומו בעבודה, ולכן ה"א דיפטרו מסוכה (אפילו שלא בשעת עבודה) דהרי אין יכולים לקיים תשבו כעין תדורו מה דירה איש ואשתו וכו', קמ"ל דאפ"ה חייבין.

ועיין שם ברש"י ובתוס' ד"ה קמ"ל דנראה מדבריהם דהגמ' לא חזרה בה מהא דאין

איתא בסוכה כ"ה ע"ב: "אמר ר' אבא בר זבדא אמר רב, אבל חייב בסוכה, פשיטא, מהו דתימא וכו'" עיי"ש.

והקשה בשו"ת שער אפרים סימן ל"ד (הובא בקרבן נתנאל פ"ב סימן ז') מהא דאיתא בערכין ג' ע"ב דכהנים בשעת עבודה פטורין מסוכה הואיל ואין נזקקין לנשותיהם. וא"כ אבל דאסור בתשמה"מ יהא פטור מן הסוכה. ועיי"ש מה שתירץ ומה שדחהו הק"נ ותירץ באופן שונה.

ולישב קושיתו נקדים דברי הגמ' בערכין דאיתא שם: "הכל חייבים בסוכה כהנים לזוויים וישראלים" ופריך: "פשיטא" ותירצו: "כהנים איצטריכי ליה סד"א הואיל וכתוב בסוכות תשבו ואמר מר תשבו כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו והנו כהנים הואיל בני עבודה נינהו לא לחייבי קמ"ל נהי דפטירי בשעת עבודה שלא בשעת עבודה חיובי מחייבי מידי דהוה אהולכי דרכים וכו'", עיי"ש.

והנה לפי הבנת השער אפרים מה דאמרו דאין רשאים להיזקק לנשותיהן הוא בשעת עבודה, וכיון דשלא בשעת עבודה יכולים

שולי המעיל

1. פורסם בקובץ "אוריתא", יב (סוכות), נתניה תשמ"ט. ועתה נערך מחדש עם תיקונים ושינויים קלים.

אכן הגר"א שם בביאורו כתב בזה"ל: "אבל מרש"י שם ד"ה ובני עבודה וכו' משמע דחייב שכ' דאע"ג כו', ור"ל דמש"ש בגמרא נהי דפטירי בשעת עבודה הוא ענין בפ"ע ולא משום איש ואשתו, ועתו"ס ד"ה קמ"ל וכו' וכן עיקר", עכ"ל הגר"א.

וכד תדייק בדבריו תמצא דפירש הגמרא בערכין כדפירשנו לעיל, ועלה כתב וכן עיקר. וממילא ליכא ראייה לדינא דהרמ"א דמצות סוכה איש ואשתו הוא לעיכובא, ואדרבא מגמ' דערכין יש ראייה הפוכה שגם בלי אשתו חייב בסוכה ככהנים שלא בשעת עבודה דמחייבי.

ועי"ש במה שהקשה המג"א על הרמ"א מסוכה דף נ"ח - סד"א תשבו כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו לחייב אשה בסוכה אף שהיא מצ"ע שהז"ג קמ"ל הללמ"מ דנשים פטורות. ולפי ביאורנו בגמ' דערכין מיושבת קושיתו דאדרבא משם ראייה דאין תשבו כעין תדורו איש ואשתו לעיכובא, ויתכן מאד שהללמ"מ לימדה שאין איש ואשתו בסוכה מעכב.

אלא דאכתי קשיא לדברינו מה תירצו שם בגמ' מידי דהוה אהולכי דרכים דאמר מר הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום וחייבין בלילה, ע"כ, הרי הבדל גדול איכא בין הולכי דרכים לכהנים, דהולכי דרכים ביום יכולים בלילה לקיים מצוות סוכה כעין תדורו, וע"כ גם אם פטורים ביום מ"מ בלילה כיון דאפשר להם לעשות סוכה כדירה יהיו חייבין. אולם כהנים גם שלא בשעת עבודה

כהנים נזקקין לנשותיהם אפילו שלא בשעת עבודה, אלא קמ"ל "דאע"ג דלא אפשר להו כעין דירה, כי היכי דאפשר להו מחייבי" וכו' דהכוונה היא דאף דלא אפשר להו כעין דירה, מ"מ אפשר להם לעשות סוכה, דעכשיו אין הם עסוקין במצוה, לפיכך חייבים בסוכה שלא בשעת עבודה. ומה דצריכים לדור בסוכה איש ואשתו זהו דוקא דין לכתחילה אך אין זה מעכב בחיוב סוכה. כנ"ל ביאור פשט דברי הגמ'. ואם כנים דברינו ממילא אזלא לה קושית השער אפרים, דאף דאבל אסור בתשמה"מ מ"מ אין דבר זה פוטרו מסוכה בדיוק ככהנים דשלא בשעת עבודה מחייבי אף דלא יזדקקו לנשותיהם.

ב.

והנה כתב הרמ"א באו"ח תרל"ט סעיף ב' וז"ל: "ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה שאין ישנים בסוכה וכו' ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה ובמקום שלא יכול לישן עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת פטור וכו'" ע"כ.

וכתב המג"א בריש סק"ח "דכ"מ בריש ערכין דאמרינן דכהנים פטורים בעידן עבודה", והיינו דהרמ"א למד דלמסקנה מה דכהנים פטירי בשעת עבודה הוא משום תשבו כעין תדורו, כיון דאין יכולים להיזקק לנשותיהם בשעת עבודה, ודין איש ואשתו בסוכה הוא לעיכובא.

אינם יכולים לקיים תשובו כעין תדורו איש ואשתו, דהרי רמ"א עליהו עבודת הרגל ואין להם להיטמא וא"כ מה ראה מהולכי דרכים. וצ"ע.

ובישוב הדברים נראה לחקור בגדר "תשובו כעין תדורו". דהנה בגמ' למדו מזה דהולכי דרכים, ושומרי גנות ופרדסין פטורין מן הסוכה, ורש"י בסוכה כ"ו ע"א פירש הטעם דילפינן מ"תשובו": **"כעין ישיבת ביתו, כשם שכל השנה אינו נמנע מלכת בדרך בסחורה, כך כל ימות החג שאינו יו"ט לא הצריכו הכתוב למנוע"**, עכ"ל. וכן הוא טעם פטור מצטער, דאין אדם דר במקום שמצטער (עי"ש בתוס' ד"ה הולכי דרכים וכו').

והנה כל אלו הם תנאי פטור בתשובו כעין תדורו, דסוכה היא בגדר דירה, ולכן באותם הדברים שכל השנה רגיל לעשותם מחוץ לדירתו ואף אינו חייב להקים לעצמו דירה בדרכו (עיין בריטב"א כ"ו ע"א גבי מה שהקשו וליעבדי סוכה התם וליתבו), ה"ה בסוכה אינו חייב לישב בה אלא רשאי לצאת לדרכו, וזה ילפינן מ"תשובו כעין תדורו", ובהא יש לחקור האם מה דפטור מסוכה, זהו בגדר אונס בלבד דמאחר דרגיל לצאת לדרך ובדרך אין יכול לקיים מצוות סוכה דאין רגילות לבנות בדרך דירה ממילא הוא כעין אונס ולא בעי סוכה אף דבעצם חייב בה, ומה דילפינן מתשובו כעין תדורו, זהו שרשאי להכניס עצמו לאונס. או שמא מה

דילפינן היא דהולכי דרכים הופקעו מחובת סוכה.

והנה גבי שלוחי מצוה הפטורין מן הסוכה אמרינן בסוכה כ"ו ע"א דפטורין בין בדרכם ביום ובין בחנייתן בלילה. ואילו הולכי דרכים רק בדרכם ביום פטורין אבל בחנייתן בלילה חייבין והוא משום דשלוחי מצוה פטורין מקרא ד"בשבתך בביתך" דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ובהא הוא מופקע לחלוטין ממצות סוכה וליכא בו חיוב כלל בשעה שהוא עוסק במצוה הראשונה (לריטב"א אף אסור לו לזנוח מצוה ראשונה ולעסוק בשניה). ולכן בחנייתו בלילה אף דבקל יכול לקיים מצוה השניה, מ"מ כיון דבעיקר שליחותו הוא פטור, חל עליו שם של בשבתך בביתך פרט לשבת מצוה, ועל כל שליחותו נתפס הפטור לרבות הלילה, כיוון שעדיין הוא בגדר של עוסק במצוה, (ועיין ברמב"ם פ"ו מהל' סוכה הל"ד ובמ"מ שם).

אולם גבי הולכי דרכים ביום מה דחייבין בלילה הוא משום דהולכי דרכים אין מופקעין מחיוב סוכה אלא הם בחינת אנוסים בקיומה, דילפינן מתשובו כעין תדורו דמה דירה אינו נמנע מלכת לסחורה, אף סוכה לא הטילו עליו יותר ממה שיש בדירה. והיינו דרשאי לצאת לסחורה ולא חייב לקיים מצוות סוכה בדרכו, כי גם במשך כל השנה אם הולך לדרכו אינו בונה דירה בדרך, ולא משום דהפקיעו ממנו חיוב סוכה דאיזה אפקעתא שמעינן מהפסוק, והראה מברייטא דהולכי דרכים ביום

ד.

והנה הרמב"ם השמיט כלל הך הלכה דכהנים שלא בשעת עבודה חייבין בסוכה אף שאין יכולין לקיים תשבו כעין תדורו איש ואשתו, וקשה מדוע לא הביא להלכה חידוש זה.

והנ"ל דבסוכה כ"ו ע"א איתא שומרי גנות ופרדסים פטורין בין ביום ובין בלילה וכו', אביי אמר תשבו כעין תדורו רבא אמר פרצה קוראת לגנב. והרמב"ם פ"ו הל"ד פסק כרבא ומשמע דרבא פליג על הא דתשבו כעין תדורו. אך בלח"מ פ"ו ה"ה כתב דאף רבא אית ליה תשבו כעין תדורו, אלא ס"ל דלא בא אלא לומר שאם היו לו כלים נאים מעלן לסוכה. ממילא משמע דהך דינא דבעי איש ואשתו לית ליה לרמב"ם, ומשום כך ליכא כל חידוש בהא דכהנים חייבים בסוכה שלא בשעת עבודתן לפיכך השמיטה הרמב"ם.

גם י"ל דהרמב"ם גריס בגמ' ערכין כהך גירסא שהביאה הש"מ והרגמ"ה דלא איירי כלל מענין איש ואשתו אלא גרסו דכהנים איצטריכא ליה סד"א הואיל וכתוב בסוכות תשבו, ואמר מר תשבו כעין תדורו מה דירה בין ביום ובין בלילה אף סוכה בין ביום ובין בלילה והני כהנים הואיל ובני עבודה נינהו לא לחייבו קמ"ל נהי דפטורים בשעת עבודה שלא בשעת עבודה חיובי מחייבי מידי דהוה אהולכי דרכים וכו' וכיון דהרמב"ם הביא הך דינא דהולכי דרכים בפ"ו הל"ד ממילא לא נזקק להביא דינא דכהנים, (ועי"ש ברגמ"ה דהביא שתי הגירסאות וצ"ע בדבריו).

חייבין בלילה, אף דגם בלילה הם עדיין בחזקת הולכי דרכים ולכאורה היו צריכים להיות פטורים בחנייתן מ"מ כיון דפיטורים מסוכה אינו משום אפקעתא אלא משום אונס ממילא משנסתלקה סיבת האונס קמה ועולה חובת סוכה, (ועד כמה מחויב לחזר אחר סוכה בחנייתו עיין בשו"ע סימן תר"מ סעיף ח' ובמג"א שם ס"ק ט"ו מה דנחלק עם הלבוש).

ולפי"ז שפיר הביאו בגמ' ערכין ראייה מהולכי דרכים לחייב כהנים שלא בשעת עבודתן אף דאין נזקקים לנשותיהם. דמהולכי דרכים ילפינן דתשבו כעין תדורו דבעי סוכה כדירה אינו הפקעה ממצוות סוכה, אלא הוא בגדר אונס. דמה בכל השנה אדם יוצא מדירתו ואינו עושה דירה בדרכו, כך אינו צריך לעשות סוכה בדרכו, דלא הטילו עליו טירחא יותר מכל השנה, והוא בגדר אניסות בקיום המצווה אבל לא בגדר אפקעתא. לפיכך, אף דנכון דלכתחילה ראוי למצוות סוכה שידורו בה איש ואשתו כדירה. מ"מ תנאי דדירה אינו מפקיע מחובת סוכה, וזאת ילפינן מהולכי דרכים, לכן בנדון דידן מה דירה איש ואשתו אינו אלא לכתחילה אבל בדיעבד כשליכא אפשרות חייב לעשות סוכה לבדו, ה"ה שכהנים שלא בשעת עבודתן אף שאין יכולים להיזקק לנשותיהן מ"מ רמיא עליהו חובת סוכה ובעי לישב בה.

2 הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת

(ברכת המזון לחג הסוכות)

המקור לתפילה מיוחדת זו לקוח מנבואת עמוס (ט, יא): "ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת וגדרתי את פרציהן והריסותיו אקים ובניתייה כימי עולם". אולם תוכנה דומה מאד לברכת "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח" מתפילת שמונה עשרה, וא"כ מה ראו להכפיל ולהוסיף את תפילת הרחמן בסוכות שאף היא תחינה להחזיר את עטרת מלכות בית דוד ליושנה? מדוע במועד חג הסוכות ודוקא בברכת המזון?

דומני שהתשובה טמונה במכנה המשותף הקיים בין הסעודה הסוכה והמלוכה בישראל. הסעודה היא בעצם מענה לצורך פיזיולוגי שבא בעקבות רעבון, תופעה המשותפת לכל בעלי החיים, ולכאורה הוכחה נוספת שמותר האדם מן הבהמה אין. בבראשית-רבה (ח, יא) אמרו כי אחד מן הדברים שבהם נבדל האדם מהעליונים ודומה לתחתונים הוא בזה שאוכל ושותה כבהמה.

אולם חרף זאת מסוגל היהודי באמצעים פשוטים השווים לכל נפש להרים את הסעודה מאופיה הבזוי והשפל ולשוות לה מעמד שמימי נעלה ונאצל. באבות (ג, ג) אמרו: "שלושה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו ד"ת כאילו אכלו מזבחי מתים וכו' אבל שלשה שאכלו על שולחן אחד ואמרו עליו ד"ת כאילו אכלו משולחנו של מקום שנא' וידבר אלי זה השולחן לפני ה'". בהתאם לכך הפליגו חכמים בסגולתו של השולחן המתנהל עפ"י דפוסי יהודיים באמרם: "בזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר על אדם ועכשיו שאין ביהמ"ק קיים שלחנו של אדם מכפר עליו"². כלומר, אותו שולחן המגועל בזבחי מתים שעל תכליתו השיגרית נעוצים דברי המשורר בתהילים (מט, יג) "נמשל כבהמות נדמו" משנה לחלוטין את מהותו מכח הסועדים עליו.

באמצעות סיג ושיח אנושי של דברי תורה הופך השולחן להיות מזבח ה', הסעודה היא אמצעי לכפרת עוונות ואילו המסבים לסעודה הם בחינת מקריבי קרבן.

שולי המעיל

2. פורסם במבוא לקובץ "אוריתא", יב (סוכות), נתניה תשמ"ט. ונערך עתה מחדש עם תיקונים ושינויים קלים.

3. מנחות צז, א.

מהפך קיצוני זה שלוב היטב ביסודה הרעיוני של הסוכה. כי הנה דוקא הסוכה בעלת המבנה הרעוע והפרימיטיבי שבמשך כל השנה אדם מדיר רגליו ממנה דוקא היא משנה לפתע את טיבה והופכת להיות משכן מקודש, "כדתניא - ר' יהודה בן בתירא אומר כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה שנא' חג הסוכות שבעת ימים לה', מה חג לה' אף סוכה לה'".⁴ א"כ, גם בסוכה אנו עדים לכך שיהודי מסוגל לחולל תמורה קיצונית ולהקנות לסוכת רועים עלובה למראה תכני קדושה המאפילים לאין ערוך על פני דירת פאר והדר, עד כדי כך שדוקא זו הסוכה המשמשת בימי החג תל תלפיות לגדולי האומה, האושפיזין, ולא בית הקבע המהודר והמרווח. כנראה, משום שהסוכה נבנתה כליל למצווה, ובמישור הזה התוכן מהווה מוקד משיכה ולא הצורה.

רעיון התמורה הקוטבית המשנה לחלוטין מציאות נחזית בא לידי ביטוי חריף במעמד בחירתו של דוד למלך ישראל. על מה התארכו יתר על המידה שלבי המיון בבית ישי (שמואל א' פט"ז), מדוע הטיל שם שמואל הנביא יהבו על כ"א משבעת הבנים ורק הבן השמיני דוד כאילו נתעלם מן העין ודאי לא משום היותו הצעיר שהרי אליהוא קטן הימנו ואעפ"כ הוצג הוא ולא הבכיר. רק משתמו הנערים נזכר ישי לומר לשמואל "עוד שאר הקטן והוא רועה בצאן".⁵

מסתבר, שבאותה שעה קשה היה להעלות על הדעת כי שאר הקטן, הרועה בצאן שמלאכת בזויה, דוקא הוא ראוי למלוך על ישראל. היתכן שממעמד אשפתות ירום אדם כהרף עין להיות משיח ה' המנהיג המוציא והמביא שעל פיו ישק כל דבר? אין זאת אלא תמורה כה מהפכנית שלא בנקל ניתן היה לעכלה, תמורה שגם דוד המלך ע"ה הבליטה באומרו "ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות הצאן".⁶

תהום רבה מפרידה בין מכלאות הצאן וכס המלכות, משום כך התקשה שמואל למשוך את דוד עד אשר הקב"ה ציווהו "קום משחהו כי זה הוא".⁷ זה הוא בא להורות בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים, למען הסר כל צל של ספק כי זה הוא המיועד למשיח ה' ולא זולת, כדברי המדרש עה"פ "החודש הזה לכם ראש חדשים וכו' זה מארבעת הדברים שהראה

שולי המעיל

4. סוכה ט, א.

5. שמואל א' טז, יא.

6. תהילים עח, ע.

7. שמואל א טז, יב.

הקב"ה למשה באצבעו לפי שהיה מתקשה בהן⁸. אף כאן נתקשה שמואל, (כך יש לפרש משמעות מילת "זה" בפסוק "וידבר אלי זה השלחן וכו'")⁹ שממנו ילפינן לגבי שלשה שאכלו ואמרו ד"ת כדלעיל).

עינינו הרואות שמלכות בית דוד היא בעצם סוכת בשר ודם. כסוכת רועים שמרגע יחודה למצוה חל עליה שם שמים כך דוד המלך אף כי רועה בצאן היה, מ"מ "ה' יראה ללבב"¹⁰, ומרגע שנבחר מיד נא' "ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה"¹¹.

זו משמעות התמורה היהודית המסוגלת באמצעות הרוח, התוכן והתוך להעלות את הסעודה מגשמיותה ולהפכה למזבח ה', להקים את הסוכה מעפר דל ולהפכה לבית ה', להרים בשר ודם מאשפות ולהפכו למשיח ה'. החוט המשולש לא במהרה ינתק, ואכן במועד הסוכות, בתוך הסוכה, בתום הסעודה, נושאים אנו תפילה לשוכן מרומים הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת. זו שעת הכושר בחינת סימנא מילתא לעורר רחמי שמים כדי להרים ולהשיב את עטרת מלכות בית דוד ליושנה.

שולי המעיל

8. מדר"ר שמות יב, טו.

9. יחזקאל מא, כב.

10. שמואל א' טז, ז.

11. שם שם, יג.

מסורת אתרוגי ארץ ישראל (תגובת הרב טברי"א הכהן מראש פינה להצעה להרכבת אתרוגים משנת תרנ"ד)

א

ראש פנה נוסדה פעמיים. לראשונה בשנת תרל"ח בשם גיא-אוני על ידי חברי "אגודת עובדי אדמה" מבני צפת. אולם עקב תנאים קשים לא הצליחו להחזיק מעמד וישובם התפורר. את אדמות המקום רכשו חברי אגודה אחרת שנוסדה בעיירה מוינשטי ברומניה ואשר בראשה עמד ר' משה דוד שו"ב. בשלהי תרמ"ב הגיעו ראשוני העולים והקימו את הנקודה מחדש לה קראו ראש פנה¹². המשותף לכל המתיישבים ראשונים כאחרונים שהיו אלה יהודים שומרי מצוות ששאפו לעצב את יישובם ברוח התורה. בתקנות הישוב שהתקבלו על דעת הכל במוצא"ש שובה תרמ"ג נקבע כי "כל בני המושבה מחויבים... להתהלך לרוח תורתנו ודתנו הק' ולאום ישראל" וכו'. כ"כ "כל בני המושבה... יתנהגו כהוגן עפ"י רוח הדת ורוח המושבה אז יהי' להם זכות אזרח" וכו'. או "כל בני המושבה מחויבים לקיים מצוות התלויות בארץ אם לא בהיתר הרבנים וגאוני הדור"¹³. יהודי שביקר במושבה בתר"ס מספר כי "בימי חול המועד שבתה העבודה בכל, ורק הכנת הצימוקים הותרה ע"י הרב העבודה בו משום דבר האבוד"¹⁴.

דברים אלה לא היו צריכים לפנים משום שמרבית המתיישבים בעלייה שכונתה משום מה "הראשונה" היו שומרי מצוות וכמעט כל המושבות הראשונות היו בעלי צביון דתי מובהק¹⁵. אולם ברבות הימים נשכחו והשכיחו עובדות אלו והבליטו צדדים אחרים. דוקא צד זה יש בו לגלות את יסודות המפעל ההתיישבותי החדש בראשית דרכו. יסודות אלה נחשפים היטב

שולי המעיל

12. ע"ש הפ' בתהילים קי"ח כ"ב. השם גיא אוני ניתן בגלל קירבתו לשמו הערבי של המקום - ג'עוני.
13. עיין שוב, דוד. "תולדות הישוב בגליל העליון" לוח א"י לשנת תרע"ג שנה יח עמ' 155 - 160 בתקנות י"א, י"ב, ט"ז.
14. הירשברג, א. ש. בארץ המזרח (וילנא תר"ע) עמ' 93.
15. כאלו היו פ"ת (תרל"ט), ראשון לציון (תרמ"ב), זכרון יעקב (תרמ"ג), עקרונ (תרמ"ד), נס ציונה (תרמ"ד), יסוד המעלה (תרמ"ד).

בתעודה נשואת דיוננו. מחברה, הרב טודרס הכהן המכונה טברי"א הכהן¹⁶, כיהן כרבה של ראש פנה במשך שנים רבות והוא נפטר בשלהי מלחמת העולם הראשונה.

התעודה שהגיעה לידינו נכתבה ע"י המחבר (באותיות רש"י) כתגובה למאמר שהופיע ברבעון האיכר (דער קאלאניסט) חוברת ג' משנת תרנ"ד¹⁷ בו הציגו עורכיו להתיר הרכבת אתרוג ע"מ להביא לפיתוח מזורז של ענף גידול האתרוגים בא"י. אולם טרם שנציג את פרטי ההצעה והתגובה עלינו לראות את התמורה שחלה בישוב היהודי. בדרך זו נוכל להתחקות אחר שורשי הבעיה, ולהבין מה המריץ את המציעים לפרסם את משאלתם בכתב העת הנ"ל. לשם כך נחזור כמה עשרות שנים אחורה.

ב

עם גידול הישוב היהודי בא"י לאחר עליית החסידים (תקל"ז) ותלמידי הגר"א (תקס"ח) החלה בולטת בתוכו השאיפה לפנות לעבודת האדמה ולהתיישבות כחלק מהותי של מצוות יישוב א"י. אצל רבים נבעה שאיפה זו מהכרה שבקיום המצוות התלויות בארץ תוחש הגאולה ותשוב עטרה ליושנה. אולם מצב בטחוני רעוע ומעמד חברתי נחות הפך את ההתיישבות מחוץ לערים המרכזיות לסכנת נפשות¹⁸. רק עם הכיבוש המצרי את הארץ (תקצ"א - ת"ר) חלה הטבה במצב הישוב היהודי ובהדרגה השתפרו תנאי הבטחון הציבורי.

התמורות הללו הביאו להתעוררות גדולה ופעילות אינטנסיבית בקרב גורמים שונים ששמו להם למטרה למצוא כפרת ארץ להתיישבות. ואמנם המאמצים הרבים שהשקיעו יהודי א"י הניבו את ייסודן של המושבות החקלאיות הראשונות גיא אוני¹⁹ (ראש פנה) בתרל"ח ופתח

שולי המעיל

16. ר"ת טודרס בן ר' יוסף אריה הכהן. הרב יוסף אריה הכהן היה רבה של העיר מונשט ברומניה. בגיל חמישים עזב את כסא רבנותו ועלה עם בני משפחתו לא"י. בתחילה התיישב בצפת משם עבר לחיפה וחזר לצפת. עם יסוד ראש פנה הוזמן לכהן כרבה של המושבה. הוא אשר הדביק את ר' דוד שוב (בן אחותו) ברעיון העלייה לארץ. לאחר פטירתו מונה בנו תחתיו - הוא הרב טודרס הכהן. עיין שוב דוד, שם, עמי 137-139.

17. קובץ "האיכר" היה כתב העת החקלאי הראשון בא"י והוא הו"ל בירושלים.

18. עדות ישירה המבליטה את חוסר האפשרות ניתן למצוא בשו"ת שמן המור לר"מ רובינא (ליוורנו תקנ"ג) חיו"ד סימן ד'. יש לציין שבתקופת הזוהר של צפת בימי המב"ט והר"י קארו היו כפרים אחדים בגליל מיושבים בעובדי אדמה יהודים ששאלותיהם נזכרו פעמים אחדות בספרי השו"ת של אותה תקופה, אולם עם התדרדרות מצב הבטחון ננטשו הכפרים מיושביהם היהודים.

19. גיא אוני נוסדה ע"י קבוצה מבני צפת על אדמות הכפר הערבי ג'עוני. אולם עקב מצוקה קשה נטשו אותה כעבור זמן מה, על אדמות אלה התיישבו מאוחר יותר מייסדי ראש פנה. פ"ת נוסדה ע"י אגודה

תקוה בתרל"ט. בכך נקבעה עובדת יסוד שבני הישוב הישן הם שבנו את המסד למפעל ההתיישבותי הגדול.

משנפתחו האפשרויות בפני יהודי הארץ לרכוש קרקעות²⁰ ולהתיישב בהם החלו רבים משתוקקים לגדל אתרוגים למצוה בתחילה לצרכים אישיים ובהמשך אף לצורכי מסחר. מאחר ובעץ "יהודי" עסקינן, סברו כי בנקל יהיה ניתן לחדור לשווקים יהודיים ברחבי העולם. בדרך זו יזכו מחד את יושבי הגולה באתרוג הבא מארה"ק ומאידך ימצאו יהודים רבים מקורות פרנסה בא"י. כך אולי יצליחו לתרום חלקית להבראת המצב הכלכלי הקשה של הישוב. ביטוי לכך נמצא בתשובה שכתב הגאון רבי חיים אלעזר וואקס אב"ד קאליש בעל מחבר ספר שו"ת "נפש חיה" לגאון רבי אליהו גוטמאכר אב"ד גריידיץ בשנת תרל"ו וכה הוא כותב:

"והנה בשנה העברה בעז"ה קניתי שלש גנות בכפר חאטין - הסמוך לטבריה ושם נמצא קבר יתרו ונטעתי שמה שש מאות עצי אתרוגים ובשנה זו אקוה א"ה לנטוע כמה אלפי עצי אתרוגים אצל ים החולה [החולה] ומזה נוכל לקוות לעלות אל המסילה העולה בית א"ל להושיב משפחות לעבוד את האדמה ולשומרה וגם יהי לישראל אתרוגים למצוה כשרים בבירור בלי שום חשש כלל"²¹.

ג

אולם בדרך לפיתוח הענף היו היזמים חייבים להתגבר על מכשולים אחדים. הראשון שבהם היה התחרות הקשה עם אתרוגי חו"ל. בד"כ רכשו יהודי הגולה את אתרוגיהם ממקורות גידול בארצות שונות באגן הים התיכון. המינים המשובחים ביותר (וממילא היקרים ביותר) היו משל קורפו, גינואה ומרוקו. אתרוגי גינואה ("ייענאוה") היו בחזקת היותר כשרים וה"חתם סופר" היה מקפיד לברך דוקא עליהם מפני - "שמסורת בידינו מאבות אבותינו חכמי צרפת אשר מעולם יושבי מדינת אשכנז יצאו ידי חובתם באתרוגים הבאים מייענעו - הן המה הכשרים ואינו צריך לשום סימן"²². אתרוגי קורפו היו מהודרים למאד ורבו הקופצים

שולי המעיל

מבני ירושלים.

20. עד תרכ"ח נאסר על נתין זר לרכוש קרקעות באימפריה העות'מאנית, וכמעט כל היהודים האשכנזים בארץ ישראל היו בעלי נתינות זרה. בתרכ"ח פורסם בקושטא חוק חדש שהתיר לזרים לרכוש קרקעות.

21. שו"ת נפש חיה או"ח סימן א'.

22. שו"ת חתם סופר או"ח סי' כ"ז.

עליהם עד אשר החלו לערער אחריהם כי יש בהם חשש מורכבים. בתחילה רננו על חלקם ולבסוף על כולם²³. כאשר פרצה עלילת דם בקורפו בתרנ"א ובעקבותיה התחילו רדיפות ביהודים, יצאו גדולי ישראל בהכרזת חרם על אתרוגים אלה. דבר שהקל על חדירתם לשוק של אתרוגי א"י.

לאתרוגי א"י, בעיקר לאלה של צפת, היתה מסורת ארוכה של כשרות. אולם מפאת ריחוק המקום וגם מפני מראהו הבלתי מהודר לא היו לו מהלכים בקהילות ישראל בגולה. רק בשנות השבעים של המאה התשע עשרה (למניינם) חל מיפנה משמעותי בייצוא אתרוגים לחו"ל. בקונטרס פרי עץ הדר שפורסם בירושלים בתרל"ח כותב המו"ל "והנה מזה כארבע שנים אשר דבר אתרוגי ערי הקודש עלה על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן, ורבים וכן שלמים מיראי ה' בחו"ל העירו את האהבה אהבת ערי קדשינו וקיימו וקיבלו עליהם לשוב בימי חגם בפרי ארץ חמדתנו ואז נתעוררה התשוקה בלבב בני עיר הק' ת"ו להרבות המסחר בארץ"²⁴.

עידוד רב לרכישת אתרוגי א"י, בחינת "ולקחתם לכם - משלכם", נתן הגאון ר' חיים אלעזר וואקס. בתרל"ז אסף כמאה ועשרים חתימות מגדולי ישראל בפולין על קריאה "שבכל מקום שהמצא תמצא אתרוג מארץ הקדושה אין לברך לכתחילה על אתרוגי קורפו"²⁵.

ד

המסחר באתרוגים שהיה הולך ומתפתח היה אמנם בידי יהודים, לא כן גידולם. כל הפרדסים היו בידים ערביות. כאלה היו פרדסי צפת, טבריה, אום אל פחם, שכם ויפו. הנסיון הראשון בתקופה זו לגדל אתרוגים בהיקף גדול נעשה ע"י בעל "הנפש חיה" שרכש בתרל"ה כברת קרקע בכפר חטיטין ועליה נטע פרדסי אתרוגים²⁶, בתחילה ללא הצלחה אולם משהגיע לא"י

שולי המעיל

23. על פרשת אתרוגי קורפו עיין בשו"ת פרי עץ הדר שהו"ל אלכסנדר זיסקינד מינץ [מאסף] (למברג תר"ו), וכן בספר ארבעת המינים השלם להרב אליהו ויספיש (ירושלים תשל"ה) עמ' ר"א - ר"ה.

24. עמ' 5. כנראה שכותב הקונטרס הוא ר' יואל משה סלומון שבדפוסו הודפס.

25. שו"ת נפש חיה, או"ח סי' ד עמ' י"ג. התעמולה שניהל לטובת אתרוגי א"י ראה גם בשם ושארית נפש חיה (ירושלים, תשכ"א) - בתולדות הנפש חיה, - רשימת הרבנים החותמים בעמ' 63, וכ"כ איגרות ח', ט', י"ז, י"ט, ב"ד, כ"ה. על ראשית הסחר באתרוגים עיין מאמר מיוחד של א. ר. מלאכי בפרקים בתולדות הישוב הישן (ח"א, תשל"א) עמ' 168-178.

26. שו"ת נפש חיה או"ח סי' א. את הדחיפה לכך נתן לו הג"ר אליהו גוטמאכר מגריידיץ.

בתרמ"ד טיפל בעצמו בפרדסים והפעם הניבו הללו יבולים מהודרים.²⁷ בכתב העת "האיכר" (אותו גליון בה הועלתה ההצעה בדבר הרכבת האתרוג הארצישראלי) משנת תרנ"ד הופיע מאמר כנראה מפרי עטו של א.מ. לונץ בו הוא מספר כי בעבר נאלצו סוחרי א"י להפליג לטריאסט ואודסה להשיג קונים לאתרוגיהם ואילו עתה "נהיתה.. עיר קדשנו יפו לעיר השוק למסחר באתרוגים... ולשמחת לבב כל חובבי הישוב יצאו בשנה הזאת יותר משמונים אלף אתרוגים לפלכי רוסיה המערבית"²⁸. אולם עדיין הוא מתאונן כי הרוב בא מפרדסי הערבים. אך כבר באותה שנה נרכשו שבעים וחמש דונם אדמה צפונית לחדרה, ובחורף תרנ"ה נטעו שם מאות עצי אתרוגים וקראו את המקום "גן שמואל" ע"ש של הג"ר שמואל מוהוליבר אב"ד ביאליסטוק. כך החלה פריצת הדרך לאתרוגי א"י.

ה

אולם עדיין נותר מכשול נוסף שלא היה תלוי ברצון טוב אלא בטבעו של העץ. כי האתרוג הוא עץ עדין ופגיע ותוחלת חייו קצרה²⁹, דבר שמנע מאנשי היישוב להשקיע הון ועמל בפיתוח הענף. והנה קמו אנשים שאצה להם הדרך והציעו לפתור את הבעיה בהרכבתו של האתרוג בלימון³⁰, כי האילן המורכב עמיד יותר, יבוליו יפים ומהודרים יותר, ותוחלת חייו ארוכה. זו ההצעה שהועלתה בכתב העת "האיכר" שהזכרנו לעיל, ובלשון המציע: "והנה המכשול היותר גדול המונח על דרך גידולו הוא חולשתו ורוך מזגו אשר כמעט א"א לו להתקיים מבלי אשר נרכיבו בעץ אחר מבני משפחתו. אולם עפ"י דין תוה"ק מותר לנו להרכיב רק מין במינו וסימנים מובהקים אשר ע"י נכיר את בני כל מין ומין לא נמסרו לנו ובגלל זה ימצאו מהדרים אשר לא יאבו לקחת אתרוגים רק מעצים שלא הורכבו כלל אפילו בבני מינם"³¹.

שולי המעיל

27. שם ושארית לנפש חיה איגרת כ"ד.

28. חוברת ג עמ' 61.

29. עיין גמ' ר"ה טז, א.

30. בד"כ נעשתה ההרכבה באותה תקופה ע"י הוצאת העוקץ הקטן שנמצא תחת עלה האתרוג והרכבתו בעץ לימון עיין קונטרס פרי עץ הדר (ירושלים, תרל"ח) עמ' 4. ובארבעת המינים השלם עמ' רצ"ב אות ק"ב. לדעת החזו"א הל' כלאים סימן ב' ט"ז הרכבה כזו הנקראת "הרכבת עין" אסורה. גם הרכבה בעץ חושש פוסלת הפרי למצווה משום שהחושש נקרא פרי, עיין מועדים וזמנים השלם להרב משה שטרנבוך סימן קי"ח.

31. האיכר שם, עמ' 61-62.

שאלת האתרוגים המורכבים הועלתה לראשונה בשו"ת רמ"א סימן קי"ז וסימן קכ"ו. בשו"ת מהר"ם אלשיך סימן ק"י, בשו"ת הב"ח סימן קל"ה, בלבוש אור"ח תרמ"ט סק"ד, וכלה באחרונים רבים שהפליגו בדיוני הלכה למעשה. אמנם היו מעטים שהכשירו, ולפחות בשעת הדחק אולם רוב הפוסקים פסלו לכתחילה מכל וכל³², מצד כמה טעמים:

(א) הפרי הגדל אינו אתרוג אלא לימון משום בטלה ילדה בזקינה.

(ב) מ"מ הם שני מינים המעורבים זב"ז.

(ג) חלק הלימון שבאתרוג גורע משיעורו דאם הוא כביצה הרי הלימון מחסרו.

(ד) אתרוג החסר.

(ה) נעשתה בו עבירת הרכבה אפילו כשהרכיבו גוי.

אם נבחין נראה שעוקץ הבעיה נסוב בעצם סביב בעית מיון עצי הדר, האם לימון ואתרוג מין אחד הם או שמא שני מינים ממשפחה אחת? האם מבחני המיון התקפים בהלכות כלאיים חלים בנידון דידן? אם לימון ואתרוג מין אחד הם ממילא יפלו כל הטעמים הפוסלים את המורכב. החזון איש גרס: "... ולפיכך יש מקום להסתפק להכשיר אתרוג המורכב בלימון בזמן שהפרי כולו אתרוג בטעמו בריחו ובמראיתו, אבל באמת הוא משתנה בתבניתו הפנימי והחיצוני ע"י ההרכבה בכמה פרטים וכבר יצא הדבר לאיסור. וגם אין ללמוד מין אתרוג מכלאיים דכלאיים מראיתו עיקר (וכמ"ש הר"מ כלאיים פ"ג ה"ה) ואתרוג מינו עיקר"³³.

(נראה לי הדבר שאף אם מינם זהה מ"מ שמות מחלקים, ומנהג העולם להקפיד במטבע הלשון ולכנות את האתרוג בשמו ואת הלימון בשמו. וכיון שאמרו חז"ל כי פרי עץ הדר אתרוג שמו, א"כ כל הרכבה פוגמת בשם הפרי שבו יש לצאת יד"ח).

זה היה שורש השאלה ובעקבות זאת עלתה המשאלה לבקש מגדולי הרבנים להתיר אתרוגים מורכבים כי אתרוג ולימון מין אחד הם ובכך יביאו ל"חיזוק הישוב".

רופא יהודי שעלה לא"י ונשאל לחוות דעתו כמומחה למיון בוטאני ביקר את ההצעה שנבעה ממניעים כלכליים וטען כי "ראשית עלינו לבלתי שכוח דבלולב אנו מדברים שעומד

שולי המעיל

32. על רשימת הפוסלים והמכשירים ראה בספר ארבעת המינים השלם בעמ' רצ"ב אות ק"ג. ובשו"ת יחוה דעת ח"ב להרב עובדיה יוסף (ירושלים תשל"ח) סימן ע"ד. על הבעיה בכללותה בצורה המקיפה עיין בית אפרים סימן נ"ו ובספר עץ הדר להרא"ה קוק זצ"ל.

33. חזו"א כלאים סימן ב' אות ט"ו בסופו. על הגדרת מינים לגבי כלאים עיין ארץ חמדה להרב שאול ישראלי (ח"א - תשי"ז) עמ' קפ"א - קפ"ח. ולאחרונה ראה מאמרו של אליעזר גולדשמיד בתחומין ח"ב אודות המבחנים הבוטאניים.

על אדם בכמה דמים (מד"ר שה"ש ב') משנות דור ודור, וכבר היה מעשה ברבן גמליאל שנטל לולב בדינר של זהב וכו', ואין לנו לדאוג כלל להוזיל מקח פרי עץ הדר שיוקרם הוא הדרם' וכו'".³⁴ דעה נחרצת לשלילה הביע שם חכם מחכמי ירושלים³⁵ שסיכם את התשובה להצעה בזה"ל: "והאתרוג והלימון מוסכמים לשני מינים מדור דור כמפורש בתשובת מהר"ם אלשיך כי לא לדון בדבר חדש בא אלא לחזק איסור ישן אשר אמר אחד מגדולי זמנו להתירו" וכו'.

6

על הצעה זו הגיב הרב טברי"א הכהן מראש פינה והעלה את תגובתו על הכתב בתעודה שלפנינו. מלבד הדיון בשאלת הרכבת אתרוגים דן המחבר בעוד שאלות אחדות בענין מצוות התלויות בארץ הלכה למעשה, אך לא היה כאן המקום לפרסמם. עכ"פ מתוכנם עולה שכל משקי איכרי ראש פינה ויסוד המעלה היו תחת השגחה קפדנית. לדוגמא אצטט ממה שכתב בעמ' 4 מכתה"י וז"ל: "גם תיקנתי שהפקדתי בכח האדמניסטרצין הי"ו דפה איש משגיח והולך בכל יום לכל כרם ועוקר את ענבי ערלה קודם בישולי הענבים כדי שלא יבואו לידי תקלה. וישראל נאמנים בני נאמנים בכל מאודם שומרים מלמטה והשי"ת שומר אותם מלמעלה ולא ישן שומר ישראל". בתוך התעודה כותב המחבר כי הראה את הדברים שכתב להלכה לפני הרב מזכרון יעקב הרב שמחה בונים סגל אוסיוועצקי. ולאיהז חכם מחכמי צפת וטבריה והוטבו בעיניהם. יושם אל לב שדבריו האחרונים להלכה אינם מוסכמים.

להלן נוסח התעודה

הנה זה כשנתים ימים שעברו שבעה"י הגפן התחילה ליתן פריה גם בפה מושבה ראש פינה ת"ו ובעה"ש ברוב חסדי הבאראן השר הרחמן הנדיב הידוע שליט"א³⁶, הקאלניסטין דפה

שולי המעיל

34. הד"ר מאזיא שהיה לאחר מכן רופא ראשי בבי"ח ביקור חולים בירושלים, בהאיכר שם, עמ' 66 - 69.

35. ר' י. מ. פינס, שם בעמ' 12. וראה שם מה שדן בשלהי מאמרו בדבר הרכבה על שורשי האילן המותרת לכתחילה לדעת הרא"ש והטור, ומובאת להלכה במחבר יו"ד סימן רצה ס"ד, דבזה לא אומרים בטלה ילדה בזקנה כי שורש אינו נחשב אילן אלא בקרקע עולם. והמבין יבין שהתכווין לכך שאפשר יהיה להרכיב ענף אתרוג בשורשי לימון. בדרך זו לכאורה לא רק שיהיה מותר להרכיב אלא אף שאר הטעמים לפסול אתרוג המורכב ממילא יפלו. ואף שזו המצאה חריפה מ"מ הרי כתב הש"ך שם להחמיר כדעת הר"ן (בסוף פ"ק דקידושין) האוסר להרכיב על שורש. כמו כן גם אין שם אילן על השורש מ"מ אית ליה שם של מין אחר, ומה לי אם באתרוג מעורב מין אילן או מין של דבר סתמי, ועדיין צ"ע.

36. הוא הבאראן רוטשילד שנטל לחסותו את ראש פינה כמו מושבות אחרות בא"י באותה תקופה.

הי"ו התחילו לנטוע כל מיני אילנות. ואני הצעיר בכל כחי ומאודי בשכל התורה אשר חנני השי"ת ראיתי והשגחתי שיתקיימו כל המצוות התלויות בארץ מתחילת הנטיעה עד שנגמרו להיות ראויים לאכילה בכשרות עפ"י דתוה"ק לדעת כל הפוסקים ראשונים ואחרונים ובמעט שכלי עשיתי ותיקנתי איזה תקנות בענין זה בפה עיר מושבי ראש פינה ועלה בדעתי להעלות על הכתב מה שעלה במצודתי איזה פרטי דינים המוכרחים להלכה למעשה אשר נשענתי וסמכתי עפ"י פוסקים ראשונים ואחרונים במעט נופך משלי לפי קט שכלי אשר חנני השי"ת, ולא עשיתי זאת רק להיות לזכרון למעט, ולהמון עם אשו ירצו לקבל דברי, ובטוח אני בהשי"ת שגם בני תורה יענג לנפשם מזה כי הראתי מה שלקטתי הגרגרים הללו לאיזהו חכם מחכמי ורבני צפת וטבריא ת"ו וכלם הודו ואמרו שב"ה כוונתי להלכה, גם ידידי הישיש המ"א הגמור שמחה בונים הלוי נ"י הרב מזכרון יעקב³⁷ ראה וקרא ושנה בהמאמרים שכתבתי ומאוד הוטב בעיניו ונתן הסכמתו עליהם בח"י ממש כאשר העתקתי דבריו הטובים אות באות בסוף מאמרי הנז' בעזה"י. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי ואידי דחביבא ונצרכא אקדמתא ברישא.

הנה ראיתי מאמר בהלכה הנדפס בז' שבט תרנ"ה במאמר האיכר (דער קאלאניסט)³⁸ כתוב בזה"ל ההצעה אחת של העובדים היתה כי יתירו הרבנים הרכבת אתרוג בלומין ע"כ. וגם בפה שמעתי דברות בני אדם שהגננים חפצים שיתירו להם הרבנים הרכבת אתרוג בפרי אהרעניזיש או מראנצין ולומינים. ע"כ אמרתי אף שזה דבר פשוט שאסור ומרגלא בפומיה, עכ"ז טוב להעלות על הכתב לענין דינא מקור הדין המוכח בפוסקים וראשונים ואחרונים בענין אתרוג המורכב במין אחר אפילו בלימון ומאראנץ שפסול לגבוה ולברכה ואיך יוכלו הרבנים להתיר בדבר האסור. ראשית דבר הלא מפורש בהלכות לולב סימן תרמ"ח במ"א ס"ק כ'ג בזה"ל: אתרוג המורכב בלימוני אתרוג פסול. ובסימן תרמ"ט בט"ז ס"ק כ' כתוב בזה"ל: כתוב בלבוש יש רוצים להכשיר אותם אתרוגים הבאים מן פרדס שקורין גארטיזא ואני אומר שהם פסולים מן התורה שהרי ידוע שהם מורכבים שהורכב ענף אילן באתרוג בתוך אילן מארנץ או לימוניא או אפכא והרי נעבדה בו עבירה בהרכבה. ועיין שם באריכות. וכן פסק הבאה"ג והרה"ג רש"ז בש"ע שלו וכן דעת כל הפוסקים. וכן פסק בש"ת סימן קנ"ו עיי"ש.

שולי המעיל

37. הוא הרב שמחה בונים סגל אוסוביצקי ז"ל.

38. לשנת תרנ"ד חוברת ג'.

ושמעתי דעת הרבה גננים המקשים למה אינם מתירים ההרכבה בלימונים או מאראנצין ואהרענזיש הלא הם שווים לאתרוג שדרים משנה לשנה באילן וגם בעלין הם דומים לאתרוג, הלא כתוב בפירוש בשו"ת רמ"א סימן קי"ז באמצע התשובה כותב בזה"ל ומאחר שכבר נתבאר שהמורכב לא נקרא אתרוג ע"כ ממילא לא נכשירהו ואין לנו בו אלא מה שאמרו חכמים. וכבר שמעתי מזקן אחד שאולי המינים פירות הנקראים מאראנצין או הלימוני עצמן דרים משנה לשנה על האילן וגם יש להם כל הסימנים הנאמרים בגמ', וכי סלקא דעתן להכשיר פירות אלו בתורת אתרוג. לכן ג"כ המורכב כאחד מהם ואין לנו להכשיר רק האתרוג ולא שאר מינים. ולא בצורה תליא מילתא ולא בדמיון, מאחר שכבר נתבאר שזה המורכב לא מיקרי אתרוג עיי"ש באריכות. לע"ע הרי מבואר שאתרוג המורכב פסול ולא בצורה ולא בדמיון תליא מילתא, ודרים משנה לשנה באילן ודומים בעלים, כי בוודאי הראשונים כמלאכים, חז"ל חכמו ובחנו שיש חילוק גדול בין אתרוג ובין אלו המינים ואפילו אם יש חילוק קטן דקה מן הדקה, כי התורה אסרה כלאים מין בשאינו מינו ואפילו אם יש חילוק קטן ביניהם הוי מין בשאינו מינו והוי כלאים המורכב מהם ובפרט כי באילן לא יש שום כלאים וק. בהוכחה ודו"ק.

יש לי עוד סמך וסעד משו"ת נאות דשא מבעל לבושי שרד בשאלה י"ב מביא שם בענין אילני תפוחים המורכבים בתפוחי יער הנקראים קוסינצים. ומאריך הרבה והעלה להלכה שאסורים לאכול ואסור להרכיב ולקיים דהוי כלאים. והביא הסברא בזה הלשון - אעפ"י שהפרי והעלין שווים עכ"ז הוי כלאים, דהלכו חכמים בזה אחר טעם הפרי לדעת הירושלמי וכל הפוסקים יעוין שם באריכות, ומביא שם אחר התשובה... אחד שהשיב לו ג"כ על השאלה הנז' והוא מבעל "נטע שעשועים" כי ראיתי בספר נטע-שעשועים והוא דומה אות באות לזה התשובה: ובתוך התשובה הנז' מביא שו"ת שבות יעקב סימן ל"ו וזה לשונו: אתרוג בלימוני אפשר דהוי מין במינו וליכא בו איסור הרכבה יעיין שם שהסברא דחיה מכמה טעמים, ואפילו השבות יעקב לא כתב ורק בדרך אפשר ולא בודאי. והבעל נטע שעשועים כותב על השבות יעקב בזה"ל: ואולי בעיני השבות יעקב אינם רחוקים בטעמם אבל באמת מי שהוא בקי בזה יודע שאינם דומים בטעמם, ובצורה ג"כ אינם דומים. ואפילו הם דומים בצורה ובעלים ודרים באילן משנה לשנה כתב הרמ"א דלא בצורה ובדמיון תליא מילתא.

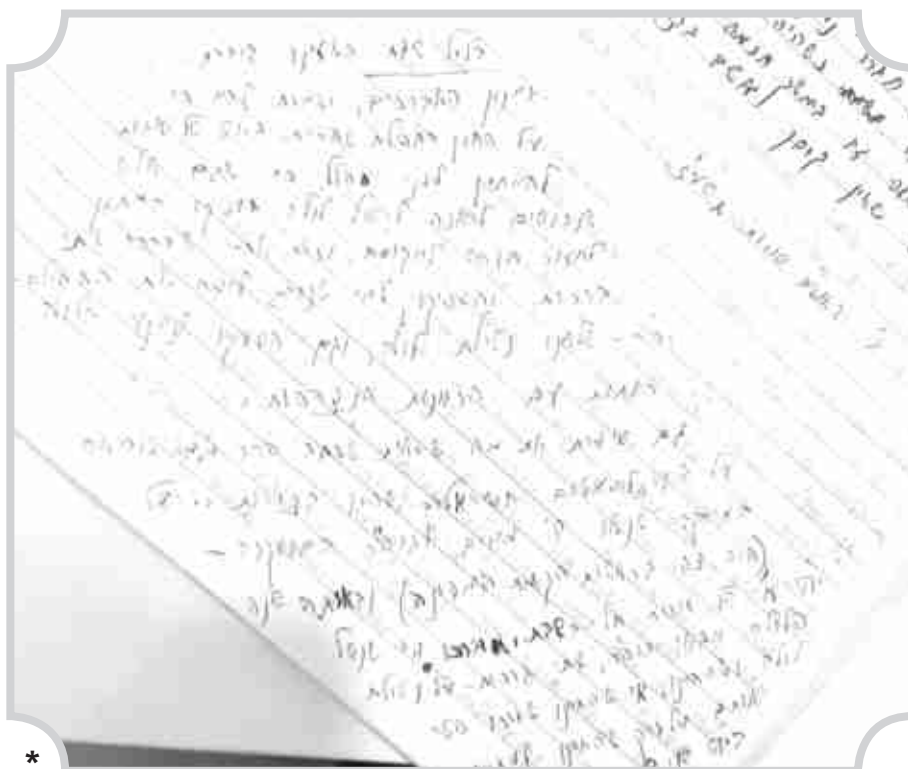
האיך שיהיה לדעת כל הפוסקים ראשונים ואחרונים פסולים האתרוגים המורכבים בלימוני ומראנצין ואהרענזיש ובטל דעת המתיר לדעת כל הפוסקים האוסרים. רק אם לדעת הגננים הבקאים שאתרוג המובחר שיהיה מורכב דוקא, יש להם זה ההיתר שירכיבו את אילן האתרוג בענף של אילן המורכב בפסול ע"י עכו"ם וזה מותר לדינא כמובא בש"ע הלכות כלאי אילן שכתב ומותר ליקח ענף מהמורכב ולנטוע במקום אחר, ועיין שם בהגהות "יד שאול" וירכיבו

זה הענף באתרוג הכשר ויהיה הפירות היוצא מהם כשר לגבוה ולברכה אם יהיו מובחרים, כן נראה לדעתי הקלושה ולא אומר קבלה דעתי ואם שגיתי השם הטוב יכפר בעדי.

טברי"א הכהן הראב"ד ממושבה ראש פינה ת"ו

דשימזת

שולי המעיל

* צילום כת"י של אאמו"ר זצ"ל מכתבתו בחול המועד. בשו"ע סי' תקמ"ה ס"ט נפסק: "ואם שמע דבר חידוש, מותר לכתבו [בחול המועד]". וכ' המ"ב ס"ק ל"ה [אפי' בנוגע לכתובת דברי חול, עיי"ש]: "וכמה אחרונים כתבו דבמדינתנו נהגו להקל בכתב משיט"א וכן בכתב שלנו דאינו מעשה אומן ויש להם על מה שיסמוכו והמחמיר יחמיר לעצמו ונוהגין לשנות קצת לעשות שורה עליונה עקומה". וראה חיי אדם כלל קיא, ו.

סוכות

יום שלישי כ"ד אלול תשנ"א

הח"ס בשו"ת אור"ח סי' ק' הסתפק אי שרי לקיים מצוות שילוח הקן בשבת, כאשר הציפור אינה מחוסרת צידה, ואי חיישין למוקצה. וכן אם ניתן לקיים מצוות השבת אבידה בשבת בדבר מוקצה.

יש להעיר על דבריו מדברי הריטב"א בריש פ"ד מסוכה¹ שם נזכר במשנה איסור נטילת לולב בשבת, והקשתה הגמ' על כך "אמאי טלטול בעלמא הוא ולידחי שבת" וכתב על כך הריטב"א: "דהא ודאי אעפ"י שאסרו חכמים טלטול במקום מצוה, שאין מטלטלין מוקצה כדתנן (שבת קכ"ו) אבל לא את האוצר וכו' ולא את הטבל אעפ"י שביטול ביהמ"ד והכנסת אורחים מצוות גדולות הן, לא התירו מפני מצוות אלו, אלא טלטול היתר בדבר שאין בו אלא משום עובדה דחול וכו' דהא ודאי לא אסרו חכמים כלל טלטול בדבר של מצוה 'קבועה' של תורה וכו' וכו' ואין לולב שהוא ראוי מן התורה ומצוותו קבועה ליום זה בכלל איסור זה כלל". וברור אם כן שהשבת אבידה ושילוח הקן אינן כמצוות לולב בראשון או בשבעה של סוכות².

סוכה מב, ב תוד"ה ולידחי. משמע מתוס' שולוב הוא מוקצה מחמת גופו כעצים ואבנים, ואע"פ שמוכן הוא למצוה דין הוא שיישאר מוקצה.

ויסוד הדברים שיש שני דיני מוקצה: בכלים ובעצים ואבנים. בכלים דין הוא שכלי יהא מותר ואעפ"י שמלאכתו לאיסור אלא שמ"מ רק לצורך גופו ומקומו שרי. ואם הוא מיוחד למלאכת היתר, אף מלאכה יחידה במינה, שרי לכלל הצרכים ואינו מוקצה.

משא"כ עצים ואבנים תמיד יישארו מוקצה, ואין הייחוד מסיר הקצאתן, אא"כ יחדום לכלי ואז מחשבתו או יחודו ומעשהו (עפ"י המבואר בשו"ע בסי' ש"ח) משווי ליה שם של כלי וממילא שרי לטלטלו, ואל"כ א"א להפקיע את דין המוקצה החל בו.

שולי המעיל

1. מב, ב.

2. ביאור הדברים: הגמ' שם הקשתה מדוע לולב אינו דוחה שבת הא טלטול בעלמא הוא. וכו' שם הריטב"א שאע"פ שמצאנו שרבנן העמידו איסור טלטול מוקצה ולא התירוהו לקיום מצוות כמו הכנסת אורחים ולימוד בית המדרש, מ"מ במצוות קבועות כגון לולב לא היו חכמים מעמידים דבריהם אלא היו מתירים את איסור המוקצה לצורך המצוה. וכו' אמר"ר זצ"ל שלדבריו אין איסור מוקצה נדחה מפני שילוח הקן דשילוח הקן אינה מצווה קבועה כמצוות לולב או שופר, ודמי יותר להכנסת אורחים וביטול ביהמ"ד שלא הותר טלטול מוקצה בשבילם כמו שהביא שם הריטב"א מהגמ' בשבת.

אכן יחוד לטלטול המוקצה לצורך מסויים, מתירו אך ורק לאותו צורך. כדינא דבקעת דשרי לשורפה ביו"ט, ואסרינן לסמוך בה את הדלת³ שהרי מה שייעדו בדעתו את העץ מיו"ט, זהו לצורך שריפה, א"כ בודאי שלא עושה את העץ לכלי במחשבתו, אלא הוא נשאר עץ. ואף שחשב עליו אינו מותר אלא למה שחשב עליו, וה"ה לולב כיון שהוא כעץ בעלמא הוי מוקצה, והמצוה אינה יכולה להחיל עליו שם של כלי, ולזה הביאו התוס' ראיות מקנים וזר שהקריב.

ואפשר דכיון דמצוות לאו ליהנות ניתנו, שימוש של מצוה לא נחשב תשמיש ממשי כדי שייחשב מחמתו הלולב לכלי.

אכן הט"ז (תרנח, ג) כתב דלולב שרי לטלטלו לצורך גופו ומקומו כשופר. ותמה עליו בפרמ"ג שם הא לולב בשבת הוא מוקצה מחמת גופו שאסור בתשמיש כלשהו.

ונ"ל דהנה הכפות תמרים והשפת אמת העירו בסוכה שם מדוע סבר התוס' דלולב אינו כלי, והלא בגמ' בשבת⁴ אמרו שמכבדות של מילתא הוא כלי שמלאכתו להיתר שראוי לכבד בו הבית⁵.

ונראה דבכל יו"ט כיון שהקצה את הלולב למצוה ממילא אינו ראוי לתשמיש של כיבוד הבית, ולפיכך הוי כאבן שהוא מוקצה מחמת גופו. אולם בשבת שאסרו ליטול הלולב א"כ אינו מוקצה למצוותו וסר ממנו איסור ההנאה ומותר לכבד בו את הבית, ולפיכך הוי כלי, אלא כיון שנקטף מערב החג לצורך מצוה ומחר תהא חובה ליטלו משו"כ בשבת אפשר להגדירו ככלי שמלאכתו לאיסור שהרי נועד לנטילה, אלא שזו נאסרה בשבת, ומאידך ראוי הוא בשבת לכבד בו הבית, ע"כ הוי כלי שמלאכתו לאיסור דשרי לצורך גופו ומקומו. ועיין בט"ז (או"ח כא, א) דשרי להשתמש בטלית של מצוה בזמן שאינו עומדת בפועל למצוה⁶.

אלא דיש לעיין אם היתר הטלטול לצורך מצוה ביו"ט הוא בגדר דחווה או הותרה ממש, כדין הבקעת לצורך הבערה ביו"ט. דבסוגיא דבקעת משמע דלענין שריפה אינו מוקצה כלל, ולא משום דאוכל נפש דחי איסור מוקצה, וא"כ אפשר שה"ה לצורך נטילת הלולב אינו מוקצה כלל.

שולי המעיל

3. עיין ביצה לב, ב, ובשו"ע תקב, ג.
4. קכד, ב.
5. שבת קכד, ב: "אמר רבי אבא אמר רבי חייא בר אשי אמר רב: מכבדות של מילתא מותר לטלטלן בשבת, אבל של תמרה לא". ועיין במשנ"ב שח, קסג.
6. ואין בזה משום הוקצה למצוות שאוסר בהנאה גם בחול.

אך אין משמע כן מדברי הט"ז (יו"ד רסו, ב) גבי סכין של מילה שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, ודומה למוקצה מחמת גופו שאינו מותר אפילו לצורך גופו ומקומו, ומשמע שם דהוי מוקצה מכניסת השבת אלא שמצוות המילה דוחה את איסור הטלטול, עיי"ש.

והנה כ' הרמ"א (תקפח, ה) לגבי שופר בשבת: "ואסור לטלטלו אם לא לצורך גופו ומקומו" (ואמנם לגבי לולב כתב⁷ דהוי כאבן והוי מוקצה מחמת גופו. אלא שלעיל ביארנו אליבא דהט"ז דלולב בשבת הוי ככלי שמלאכתו לאיסור). ובמג"א סק"ה כתב: "וביו"ט אסור להשתמש בו כלל כמ"ש סי' תרס"ה דהוקצה למצוותו". ומ"מ הוי כלי כי גם אם דל מהכא מה שעומד למצוה, מצד עצם התקיעה נחשב השופר לכלי⁸. משא"כ בלולב אי לא שרינן להשתמש בו כלל, נותר בו רק שימוש המצוה והוא טלטול בעלמא, ובודאי שאין זה מעניק ללולב שם של כלי⁹.

הוספה מכ"ח אלול תשנ"ט

ואמר בכולל הרב צבי וייס (חתנו של הרה"ג ר' משה דויטש) דהנה הר"ן בביצה בסוגיא "דבקעת"¹⁰ כתב דבקעת היא מוקצה כי לא ניתנה אלא להסקה ולא לשאר תשמיש.

והסברא היא שהן אמנם הסקה הוא שימוש שנועד להנאת בני אדם מ"מ זהו שימוש של כילוי, והשימוש אינו יכול להקנות לבקעת שם של כלי דהשימוש נועד ליצור לעצם הדבר חשיבות מסוימת וחשיבות זו נותנת לחפץ עצמו שם של כלי, אבל אם עצם השימוש יכלה את החפץ אם כן איך יתכן שהשימוש "יעמיד" את החפץ בעוד שהוא מכלהו ושורפו, לפיכך אין בו תורת כלי.

שולי המעיל

7. תרנח, ב. ושם במשנ"ב ס"ק ד.

8. לפי מש"כ כאן ששופר חשיב כלי מחמת האפשרות לתקוע בו אף שלא לצורך מצוה, גם בזמנינו שופר חשיב כלי. אבל פוסקי הדור האחרון כתבו שמש"כ רמ"א הוא רק משום האפשרות לשאוב בו נוזלים וכיון שבזמנינו שופר אינו עומד לכך, שוב הוי אסור בטלטול אף לצוגו"מ ואולי נחשב אף כמוקצה מחמת חסרון כיס (ראה שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ח הערה פ"ב; שלמי יהודה א, י, מג בשם מרן הגריש"א).

9. יש שהעירו דהנה במשנ"ב (סי' ל"א סק"ב) כ' שאף לדעת הסוברים שתפילין הן מוקצה, מותר לטלטלן לצורך גופן ומקומן, ומאי שנא לולב שאינו חשיב כלי ואסור אף לצוגו"מ [משנ"ב הוצאת דרשו סי' תקפ"ח בהערה 19]. ולפי מש"כ אאמו"ר זצ"ל יש חילוק ששימוש המצוה של לולב הוא טלטול בעלמא ואינו חשיב שימוש, משא"כ תפילין שימוש המצוה הוא שימוש ממשי דלובשים אותם על הגוף, ויכולים להיחשב ככלי מחמת כן.

10. ביצה לב, ב.

ואמר הרב וייס שה"ה תשמיש של מצווה של לולב אין דינו אלא לשעתו לחג הסוכות, ולאחר החג תמה המצווה ופג ערכו של הלולב, ושימוש לשעה קלה אין בכוחו להעניק שם של כלי ללולב. ולכן התוס' שם בסוכה מביא ראייה לשיטתו מקנים של לחם הפנים דהתם המצווה שעושים בקנים מתמשכת לתמיד. וצ"ע.

מגן אברהם (או"ח תקפח, ה) ד"ה "לצורך גופו" בסופו: "דהוקצה למצוותו עיין סי' כ"א". ובלבושי שרד העיר שהיה יכול לציין לדין הוקצה למצוותו המופיע בסי' תרל"ח בדין עצי סוכה.

ואפשר לומר שהעדיף המג"א שלא להביא את דין עצי סוכה משום דהשו"ע ציטט שם את לשון הרמב"ם, ומהרמב"ם משמע שבין עצי הסכך ובין הדפנות אסורים מדאורייתא מהפסוק "חג לה"י"¹¹, ואינו שייך לדין הוקצה למצוותו. ולפיכך בחר המג"א לציין לסי' כ"א שם מיירי בציצית שהוקצתה למצוותה.

סוכה (מד, א): "איתמר ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי חד אמר ערבה יסוד נביאים וחד אמר ערבה מנהג נביאים". ופרש"י: "יסוד נביאים - תקנת נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי שהיו ממתקני תקנות ישראל באנשי כנסת הגדולה".

וקשה דהלא "לא בשמים היא"¹², ואיך יכלו בנבואה לחדש תקנות¹³. וקשה לומר דלא בתורת נבואה תיקנו אלא כאנשי כנסת הגדולה, דא"כ לא הוי יסוד נביאים, אלא תקנת אנשי כנסת הגדולה.

והנה להלן אחר שהקשתה הגמ' שערבה הוא יסוד נביאים ותי' שכחום וחזרו ויסדום, כתב רש"י "ויסדום - ע"פ הדיבור". וצ"ב מה בא לומר בכך.

ואולי כוונתו שלהחזיר דבר לקדמותו עפ"י נבואה שרי, ולפיכך הדגיש כאן עפ"י הדיבור. אך לעיל כאשר סברה הגמ' שהיא תקנה חדשה כ' בלשונו "תקנת נביאים אחרונים". ולא הזכיר

שולי המעיל

11. עי' ביאורו"ל סי' תרל"ח ד"ה בין עצי.

12. עיין בבא מציעא נט, ב. ותמורה טז, א.

13. עיין רש"ש שהקשה כן. ועיי' מה שתי' בהג' מצפה איתן.

שהיה זה עפ"י הדיבור, משום שעשו זאת רק בתוקף תפקידם כדיינים בסנהדרין של כנסת הגדולה, דלתקן תקנה חדשה אין עושין עפ"י הדיבור ד"לא בשמים היא"¹⁴.

וראיתי בחידושי הגרי"ד סולובייצ'יק מבוססות על סוכה שר"ל שהדגש במה שאמרה הגמ' "יסוד נביאים" הוא משום שחגי זכריה ומלאכי היו עוד בתחילת בית שני (בעת שעלו עם הגולה מבבל¹⁵), והלא התקנה ליטול ערבה בגבולין בשביעי היתה זכר למקדש, וא"כ צ"ב היאך תיקנו אותם נביאים כבר אז זכר למקדש שעתיד ליחרב עוד בטרם נחרב (כ-400 שנה קודם).

ולכן נצרכה הגמ' להסביר שהיה זה בנבואה, שבאו הנביאים וגילו את אשר עתיד להתרחש. ובי"ד שבאותו דור - אנשי כנסת הגדולה סמכו על נבואתם, ותיקנו ליטול ערבה בשביעי זכר למקדש, וכפי ההלכה שסומכים על נביא שהוחזק בנביאות. ומפני זה כונתה התקנה בשם "יסוד נביאים", שרק בשל הנבואה תיקנוה, דבלא זה לא היה לה כל בסיס.

ערב סוכות תשנ"ג

כ' המשנ"ב (תרכו, יז) וז"ל: "אכן כדי לצאת כל הספקות נראה שיהי' רווח בין העצים הדקים בין אחד לחברו כשיעור ג' טפחים"¹⁶. ובשעה"צ ס"ק כ"ג כתב: "כן מסיק בביכורי יעקב לחוש לדעת הב"ח משום חשש לבוד (בין העצים הדקים)".

ולענ"ד אפשר דבזה לא אמרינן לבוד להחמיר, דכל מה דאמרינן לבוד להחמיר הוא רק בדברים שיש להם משמעות לגבי הענין הנדון. כגון בסכך גופו שאפשר לומר לבוד להקל, ואמרינן גם לבוד להחמיר¹⁷. ברם עצי הרעפים אינם עניין לנדון סוכה, דהם חיצוניים לסוכה אלא שאם תאמר בו לבוד להחמיר ממילא הסוכה למטה תיפסל.

שולי המעיל

14. ראה בדומה ערוך לנר שם.

15. זבחים סב, ב.

16. שם מדובר בעצים דקים שמחזיקים גג רעפים, והסירו את הרעפים וכעת נותרו העצים הדקים מעל הסכך, שנחלקו האחרונים אם הם מבטלים את הסכך או לא [דאם מבטלים בעינן שיהיה סכך שצילתו מרובה מחמתו מלבד מה שניטל כנגד העצים], עיי"ש.

17. וכגון בהא דכתבו התוס' סוכה יז, א ד"ה אילו איכא, שאם יש אויר פחות מג"ט בין שני נסרים של פחות משני טפחים אין האויר מצרף ביניהם מדין לבוד לפסול הסוכה, דאין לבוד להחמיר.

בערב סוכות הראה לי הרב חיים סטולר לולב סגור היטב המסתיים בתיומת אחת, אך העלים משני צידי אינן מסתיימים בקו אחד. ואמר לי כי ראה בספר חדש שאין זה מהודר. והשבתי לו כי לא ידוע לי שהמשנ"ב או החזו"א מזכירים זאת, וא"כ מנין לנו לחדש הידורים שלא נזכרו כלל¹⁸.

איסרו חג הסוכות תשנ"ג

בליל הו"ר בסוכתו של הרב נפתלי רייניץ דנתי עם הרב פנחס בק בעניין ד' מינים לקטן אי מדין חינוך בעי להקנות לו אותם או שמא "לכם" הוי דין שאינו ממחות המצווה וכמוזכר במ"ב בסי' תרנ"ז ס"ק ד'.

וקודם לכן שאלני הרב רייניץ על מה דכתב המחבר (או"ח תרלט, א): "כיצד מצוות ישיבה בסוכה שיהיה אוכל ושותה וכו' ודר בסוכה כל שבעת הימים וכו' כדרך שהוא גר בביתו בשאר ימות השנה וכל ז' ימים עושה אדם את ביתו ארעי ואת סוכתו קבע כיצד כלים הנאים ומצעות הנאות בסוכה וכו'".

והנה לשון הברייתא סוכה (כח, ב) דאיתא שם: "ת"ר כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו ארעי כיצד היו לו כלים נאים מעלן לסוכה וכו' אוכל ושותה ומטייל בסוכה מה"מ דת"ר תשבו כעין תדורו מכאן אמרו כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו ארעי כיצד היו לו כלים נאים מעלן לסוכה וכו' אוכל ושותה ומטייל בסוכה וכו'". והמחבר שינה מהסדר המוזכר בברייתא דקודם הזכיר "שיהיה אוכל ושותה [והוסיף] כל שבעת הימים", ואח"כ כ' שוב "וכל ז' הימים וכו'" בנוגע לכלים כאמור בברייתא.

ואמרתי לו שמלשון הברייתא שהסמיכה את מה שכתבה "כל שבעת הימים" למה שכתבה "כיצד היו לו כלים נאים וכו'" נראה שכדי לקיים את הדין "תשבו כעין תדורו" יש להניח את הכלים בסוכה כל שבעת הימים, דתשבו כעין תדורו מלמד כי במשך כל תקופת שבעת הימים יש לו לעשות כפי הדירין שעושה בביתו, וכיון שכלים מונחים כל העת בבית, עליהם להיות מונחים כל העת בסוכה.

שולי המעיל

18. כמה ספרים בני דורינו כתבו להיזהר בכך שיש מן הראשונים שסברו שהוא בכלל "סליק בחד הוצא" [ראה סוכה לב, א] (ראה הלכות חג בחג ארבעת המינים [קארפ] פ"ג ס"ו ובהערה 18* עמ' מד; כשרות ארבעת המינים [שטרן] עמ' קמב בשם גדול אחד). אולם בספר עוז בהדר [אהרמן] עמ' ר"ט אות ג' האריך לדחות את הראיות בענין וכו' על דרך שכ' כאן אאמו"ר זצ"ל שכיון שלא נזכר בשו"ע או בנו"כ, אין להחמיר בזה. וסיים: "ולדינא מכל הלין טעמי אין מקום להחמיר בזה כלל גם על צד החומרא וההידור".

אולם לעניין אכילה שתייה וטיול, אפשר דיש חובה לעשותן בסוכה, אך אין בזה מצוה של תשבו כעין תדורו במשך כל ז' הימים, אלא כל אכילה נדונת לעצמה. ונפק"מ באם יאכל וישתה בסוכה בחלק מימי החג אך לא בכולם, שאם נימא שיש מצות תשבו כעין תדורו אחת בכל ז' הימים התברר למפרע שלא קיים מצוה זו, וגם אכילותיו בימים שאכל בסוכה אינם ייחשבו לקיום המצוה הזאת. וזה מה שבא המחבר להדגיש - "שיהיה אוכל ושותה כ' כל שבעת הימים".

ב"ה

איסרו חג סוכות יום ב' תשנ"ט

הנה במוצאי א' דסוכות היינו אצל משפ' שחר בנתניה ודיבר שם גיסו של הר"ר ישראל שחר ואמר כך:

בברהמ"ז בסוכות אנו מסיפים את הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת. ומדוע משתמשים בלשון "נופלת"? מדוע לא סוכת דוד הנשרפת או הנהרסת?¹⁹ ואמר על כך כי אחרי נפילה יש תקוה של תקומה. בית אשר נהרס ספק אם יקימוהו מחדש או ישקמוהו, סוכה כי נופלת יש לה סיכוי מצוין כי תקום ותשוקם. בנפילה עדיין נמצאים היסודות, המסגרות, הרגליים המבנה כולו. וא"כ יש תקוה כי יקום יתייצב וישוקם. ואמנם חייו של דוד היו מלאי נפילות ותמיד קם אחריהם - רדיפת שאול, מרד אבשלום. לפיכך אנו מתפללים להקב"ה כי יקים לנו את סוכת דוד הנופלת, כי אנו יודעי שהתמוטטות עם ישראל היתה זמנית וקום תקום!

ושאלוני שם על סוכה המורכבת מדופן אחת שלמה ועוד שתי דפנות של שתי שמבוססות על לבוד בלבד, אם היא סוכה כשרה.

והנה בשו"ע (תרל, ב) איתא: "דפנות הסוכה אם היו שתיים זו אצל זו כמין ג"ם עושה דופן שיש ברוחבו יותר על טפח ומעמידו בפחות לג' לאחד הדפנות וכו'".

וכתב במשנ"ב שם סק"ז: "במ"א מבואר שמותר לעשות דפנות הסוכה בקנים שמעמידם פחות פחות מג"ט רחוק זה מזה והוא בעושה כן ד' דפנות דהיינו קנים כזה מארבעה רוחות

שולי המעיל

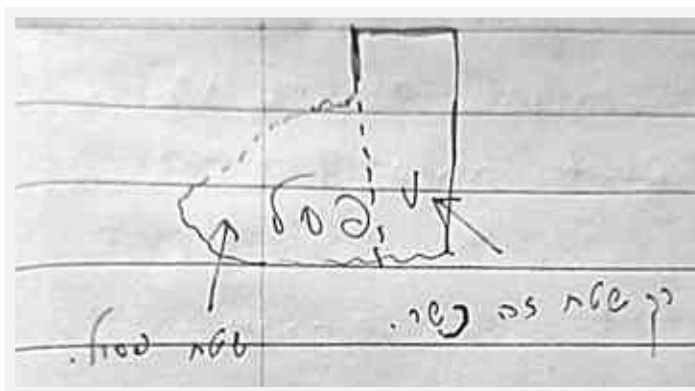
19. שהלא הכוונה היא לבית המקדש, ע"פ הפסוק: "ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת" (עמוס ט, יא).

אבל כשאין רוצה לעשות רק ג' דפנות בעינין שתי מחיצות שסמוכות זה לזה ושלמות והשלישית בטפח".

והחזו"א חולק על המג"א דאפילו בד' דפנות ע"י קנים אינו טוב. והשבתי שכאן אפי' למג"א אינו טוב משום שעדיפה סוכה שיש לה שתי דפנות מלאות אף שהשלישית רק טפח (שמעמידה בפחות משלשה לדופן קיימת) מסוכה שיש לה דופן אחת ושתי דפנות של קנים של לבוד.

גם שאלו אם פסל היוצא מהסוכה שנידון כסוכה מוגבל רק לשטח שתחום ע"י הדפנות. ומסתברא דהכי הוא וא"א להכשיר פסל מעבר לזה כדוגמא זו²⁰:

כ"ד תשרי תש"ס

נשאלתי בנוגע לסוכה שבנו אנשי ביה"כ "אגודת אחים" ברח' זבוטינסקי בנתניה, שהם מסככים על פרגולה קבועה וקורות העץ קבועות במסמרים ויש צל מרובה מחמה. ואמרתי להם דאפשר שיש להכשירה אף לכתחילה ואף דמסמרים הוי מעמיד המקבל טומאה, משום שגם מבלעדי המסמרים יכולים העצים לשכב היטב על הכלונסאות החוצות את הסוכה.

שולי המעיל

20. והסכך נמשך לשטח החיצון. ומצאתי שכ"כ המחצית השקל (תרלג, ו) דאין להכשיר בתחום היוצא מחוץ לרוחב הסוכה. אולם הפמ"ג (שם, אשל אברהם, ו) הסתפק בזה.

גם אמרו לי שאת הסוכה בנו מלכתחילה שתשמש אותם בחג הסוכות והיא סוכה לצל (כאמור בשו"ע ריש סימן תרל"ה), ולא נעשתה לצניעות או לסתם דיור של כל השנה (המשנ"ב הביא שם בס"ק א' דהסימן דלא הוי לצניעות הוא אם סיככה יפה, דלצניעות גרידא עושים סיכוך גרוע).

אלא שיש צורך לחדש בסוכה דבר (עיין שו"ע תרלו, א), דאם לא כן תהא זו סוכה ישנה. ואמרתי להם שדי אם יגביהו פלפון אחד ויניחוהו מחדש לשם סוכה, דאיתא שם בשו"ע: "ואם החידוש על פני כולה סגי אפילו בכל דהו", ובמשנ"ב שם סק"ו כתב שהיינו בין באורך הסוכה ובין ברוחבה.

הנה בהושענא רבה נערכה ברית לבנו של תלמידנו הרב משה ברוידא שליט"א. הברית נערכה בגלי צאנז בחדר האוכל, והסעודה לאחר מכן בסוכה.

ונשאלה השאלה מי ישתה את היין מחוץ לסוכה בברכות המילה. והמוהל ר' ישעיה יוסיפוביץ הי"ו אמר לתתו לקטן. ואחרים אמרו שאפשר לשתות מלוא לוגמיו מחוץ לסוכה. ואמרתי שבפשטות נראה דעדיף ליתן לקטן, דגבי גדול כתב השו"ע (תרלט, ב): "ומי שיחמיר ע"ע ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים הרי זה משובח". ואילו בקטן כתב השו"ע (תרמ, ב): "קטן שצריך לאמו שהוא כבן חמש ובן שש חייב בסוכה מדין כדי לחנכו במצוות". ובמשנ"ב (שם, סק"ה) הוסיף: "ולכו"ע אסור להאכיל לקטן בידיים חוץ לסוכה אפילו לאדם אחר וכו'". אלא שמותר להניח לפניו, אך אביו צריך גם למונעו²¹.

עכ"פ נראה שאין דין לחנך לחומרא שיש על הגדולים דהיינו שתיית יין פחות מרביעית מחוץ לסוכה. לפיכך טוב יותר היה ליתן לקטן לשתות יין מלוא לוגמיו מחוץ לסוכה. ובספר "אוצר הברית" הביא שני מנהגים אלו בלא להכריע אם ליתן לקטן, או שגם גדול יכול לשתות מלוא לוגמיו בלבד (משום דאם ישתה רביעית אולי ליין יש קבע ואסור²²).

אמרתי בסעודת הברית שהנה הראי"ה קוק זצ"ל שאל מדוע נקראת השמחה בחג הסוכות "שמחת בית השואבה", הא שאיבת המים היתה טפלה לניסוך המים, והיה לנו לקרותה

שולי המעיל

21. כמובא בשעה"צ שם סק"ח.

22. עיי' ביאור"ל תרלט, ב.

לשמחה זו "שמחת ניסוך המים", מה עוד שהניסוך היה ע"ג המזבח, והשאיבה היתה נעשית במעיין השילוח מחוץ לחומת ירושלים כמתואר במשנה²³ - מקום שאפילו קדושת ירושלים ליכא בו.

ואמרתי שמ"מ גם במקום החולין הזה, שאבו ממנו רוח הקודש שע"כ נקראת שמה "שמחת בית השואבה" - שמשם שאבו רוח"ק²⁴. משום כך על אף האפרוריות של החולין בלטה השאיבה בכך שגם ממעיין החולין אפשר להפיק רוח הקודש, ובשל דבר בולט זה כונתה השמחה ע"ש בית השואבה. ואמרתי שגם בעיר נתניה ניתן להגיע להישגים עצומים בתורה ויראה!²⁵

א' דחיה"מ סוכות תשס"ב

הקשה לי היום הרב נפתלי רייניץ בשם אביו שליט"א, איך יכלו חכמים לעקור נטילת לולב בשבת, הא הוי דבר המפורש בתורה: "ולקחתם לכם ביום הראשון וכו'", ולדעת הט"ז (יו"ד קיז, א) א"א לתקן לעקור²⁶.

והשבתי שאפשר שתתקיים נטילת לולב בשבת בביהמ"ק ביום א'. והוא אמר שכיון שלא תמיד חל יום א' של סוכות בשבת אין זה נחשב עקירה²⁷.

שמעתי היום מהרב איתן שניצר נ"י מהכולל שסיפר בשם הג"ר מאיר חדש זצ"ל שפעם בא אליו בחור ואמר שהוא רוצה לעזוב את הישיבה ולעבור לישיבה אחרת, כי אין הוא רואה הצלחה בישיבה. ואמר לו הגה"צ ר' מאיר זצ"ל שהנה בהלל בסוכות מנענעים בלולב ב"אנא

שולי המעיל

23. סוכה (ד, ט).

24. ירושלמי סוכה (ה, א).

25. ראה להלן עמ' 69 ועמ' 97.

26. יסוד הדברים מופיע כבר בתוס' בבא מציעא סד, ב ד"ה ולא ישכור. עיי"ש.

27. וכ"כ הט"ז עצמו או"ח תקפח, ה, עיי"ש. אולם מדבריו שם בהמשך לגבי מילה נראה שעיקר החילוק הוא שבשופר ולולב לא נכתב במפוי בתורה שנוטלים גם בשבת אלא נכתב שביום הראשון חייבים ממילא שמעינן שגם בשבת. אבל במקום שנכתב בתורה במפוי [או מדרשה] שמקיימים המצוה אפילו בשבת, בזה לא יעקרו רבנן ויאסרו על קיום המצוה בשבת אע"פ שיש קיום למצוה כאשר לא חלה בשבת וכמו במילה. ודו"ק.

ה' הושיעה נא" ולא ב"אנא ה' הצליחה נא" - אם היה לך צורך בישועה - היה עליך לנוע למקום אחר. אבל אם הבעיה שלך זה בהצלחה, הנה באנא ה' הצליחה נא משאירים את הלולב ללא תזוזה - נשארים במקום...

ערב סוכות תשס"ג

למדתי היום עם בני ישיבות סי' תרכ"ו במשנ"ב. וכ' שם (ס"ק כ') בסוף הסימן דמותרת אמירה לעכו"ם בשבות דשבות במקום מצוה, והביא שהפמ"ג מסתפק אם בשבות אחת במקום מצוה שרי, כגון לומר לעכו"ם לתקן הסכך או להקים סוכה שלמה (שיש בזה מלאכה דאורייתא) ויש לומר דאסור.

והבחור בני זונבליק נ"י בן ידידי ר' צדוק שאל מה יהיה הדין אם הגוי הקים את הסוכה בשבת אם ניתן יהיה לצי"ח בסוכה כזאת.

ולכאורה בישיבה בסוכה זו לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה דאין קשר בין מעשה העבירה לקיום המצוה (לפי תרוץ א' בתוס' ריש פרק לולב הגזול)²⁸.

אך עכ"פ יהיה אסור ליהנות ממעשה שבת לדעת השו"ע בסי' שי"ח דפסק כר' יהודה. אכן יש לדון מצד מצוות לאו ליהנות ניתנו וא"כ אין זו הנאה²⁹.

יום ג' דחווה"מ תשס"ג

שאלני היום מישהו בבית הכנסת ויז'ניץ ששכח לברך ביום א' ברכת שהחיינו על הלולב ונזכר יותר מאוחר בביתו אחר שהניח לולבו, ונטלו מחדש ע"מ לברך עליו "שהחיינו" וברך. ושאל אי שפיר עביד או דילמא הוי ברכה לבטלה.

שולי המעיל

28. עי' במקראי קודש סי' ו' שדן לענין מצוה הבב"ע בבונה סוכה בשבת והביא את דעת התוס'.

29. הרשב"א כ' לענין גוי שהביא לולב לישראל מחוץ לתחום דכיון שמצוות לאו ליהנות ניתנו שרי (שו"ת הרשב"א א, תתמז). ויש לדון שבישיבה בסוכה יש גם הנאת הגוף ובכה"ג נחלקו הפוסקים אי אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו (עי' פרי חדש תקפה, ו) משא"כ לענין לולב. ועכ"פ בישראל שבנה סוכה בשבת פסק הגר"מ פיינשטיין שנאסרה הישיבה בסוכה (שו"ת אגרות משה ד, סט, ה). וא"כ כ"ש עכו"ם. אולם לעצם הנידון באמירה לעכו"ם לבנות סוכה דהוי שבות במקום מצוה, י"ל דכיון שנשאר המשנ"ב בצ"ע ולא הכריע לאסור הוי ספיקא דדינא, ולא קנסו וכפש"כ המשנ"ב בסי' שי"ח ס"ק ב'. וצ"ע.

והנה בשו"ע (תרנא, ה) משמע דגם ברכת שהחיינו יברך עובר לעשייתה - קודם שיטול את האתרוג.

ובמשנ"ב שם (כו) כתב לגבי הברכות: "ואם שכח לברך קודם לקיחה, מברך אח"כ דהא גם הנענוע הוא מן המצוה". והיינו למש"כ שם השו"ע דמברך אחר שנטל הלולב וקודם שיטול את האתרוג, וזה נטל ארבעתן ויצא כבר יד"ח, דמ"מ עדיין יכול לברך קודם הנענועים, דגם הם חלק מן המצוה.

ובשעה"צ (לב) ציין שהוא מהפרמ"ג, והוסיף דמשמע דאם כבר מענע ג"כ אף שאוחז עדיין בידו שוב אין יכול לברך. וכ' שם שלדעת הגר"א יכול לברך אחרי שיצא כבר יד"ח.

עכ"פ להלן בשו"ע איתא (שם, ו) שמברך שהחיינו רק בשעת נטילתו ולא בשעת איגודו.

ובמשנ"ב (כט) הביא דעת החי"א דאם לא ברך שהחיינו ביום א' יוכל לברך אפילו ביום ז' כשנוטל לולב. ובפשטות משמע דכשיוצא בנטילת לולב של כל יום מברך גם שהחיינו עובר לעשייתו. אבל אחר שיצא יד"ח וכבר נענע לא יכול לברך שהחיינו וכמו אם שכח לברך ברכת המצוות שלא יברך כי מברכין רק קודם הנטילה.

ויש להסתפק עוד אם ההקפות בשעת ההושענות והנענועים של ההלל הם חלק מהמצוה או שהם בגדר הידור מצוה³⁰.

ונראה דאם הם חלק מהמצוה ברור שיכול עדיין לברך לא רק ברכת המצוות אלא גם שהחיינו. אולם מה שנוטל מאוחר יותר הלולב כמנהג אנשי ירושלים אינו אלא מנהג ולא שייכא בו לא ברכת המצוות ולא ברכת שהחיינו³¹, וע"כ יש לו להמתין עד למחרת בשעה שנוטל הלולב ויברך עליו גם שהחיינו אם שכח אתמול.

ואם הנענועים בהלל הם בגדר הידור מצוה הנה דעת הגר"ח והגרי"ז זצ"ל שאין ברכה על הידור העומד בפני עצמו, ואין גם הידור שלא בשעת עשיית המצוה. ומ"מ אם הנענועים בהלל סמוכים לנטילת הלולב ונטילת הלולב הייתה לפני הלל ולא כדעת הנוטלים קודם התפילה, א"כ אפשר דהנענועים הם חלק מהמצוה וכמו בג"ח שתמיד מדליקין את הנר השני אחרי שסיימו להדליק את הנר הראשון, וכל זמן שלא משך ידו נקרא הכל עשייה אחת,

שולי המעיל

30. ידוע בשם הגרי"ז (ראה ליקוטי הגרי"ז ח"א עמ' כ') שהנענועים הם חלק מהמצוה והוא ע"פ המבואר בתוס' סוכה לט, א ד"ה עובר ובתוס' פסחים ז, א ד"ה בעידנא. ובתוס' פסחים הנ"ל כתבו שיכול לברך קודם נענועי ההלל ושפיר נחשב עובר לעשייתו [ובתוס' סוכה שם לא הזכירו נענועי ההלל. וצ"ע] וכן מדיק מרמב"ם פ"ז ה"ט [וברמב"ם הנ"ל מדויק לענין הנענועים של ההלל יותר מאלו הסמוכים לנטילה, עיי"ש]. אולם אפשר שרק אם נוטל סמוך להלל וכדכתב בפנים.

31. עי' הגהות רא"מ הורו"ץ סוכה מד, א.

וההידור שהוא בהדלקת הנר השני נקרא הידור בשעת עשיית המצוה ומברכים עליו³². וכמו כן נענועי ההלל והקפות ההושענות שבאו לאחר מכן, וא"כ אפשר דשייך עדיין לברך.

ברם אם הנענועים נעשו זמן רב אחרי נטילת הלולב וקיום המצוה, אין הם בגד הידור לדעת הגר"ח הנ"ל אא"כ נאמר שגם זה חלק ממעשה המצוה וכנ"ל, וממילא שייכא ברכה גם על זה. וצ"ע.

עכ"פ אי נימא דשייכא ברכת שהחיינו בזה אם שכח לברך בשעת נטילה, למחרת בבוקר כשנוטל מחדש את הלולב, לא יוכל לברך שהחיינו על נטילת הלולב דהרי יצא בזה יד"ח אתמול.

ועכשיו בחוה"מ סוכות תשס"ד עוררתי עניין זה בכותל המערבי להרב מרדכי פרבשטיין שליט"א ר"י חברון ואמר לי כי הוא זוכר שהלקט היושר דן בזה.

ה' דחוה"מ סוכות תשס"ג

אמש הייתי בסוכתו של הרב נחמן טוקר (שליט"א) [זצ"ל] מיישיבת חברון, ואמר לי שם דהנה לגבי מזונות הסתפקו האחרונים אם מברך לישב בסוכה, והנה סדר הברכות הוא תמיד ברכת הנהנין ואח"כ אקב"ו לישב בסוכה. ואמר בשם הרב אלישיב דמאחר ולגבי מזונות איכא ספק, א"כ גם הנוהג לברך לישב ראוי להקדים את ברכת לישב למזונות כדי שלא יהיה בחשש הפסק בין ברכת המזונות לאכילה³³.

היה אצלי היום ר' ד' משיכון מזרחי, וסיפר לי כי הוא מתפלל בכל יום בשעה 5.30 בבוקר, הרבה זמן לפני הנץ החמה.

והראיתי לו בשו"ע (תרנב, א) שכתב: "וזמנו הוא משתנץ החמה וכו' ואם צריך להשכים לצאת לדרך נוטלו משעלה עמוד השחר וכו'". והוא מתוספתא פ"ג הובאה בגמ' ברכות (ל, א).

שולי המעיל

32. כמובא במשנ"ב תרעו, ב בשם הגרע"א.

33. בספר הלכות חג בחג ישיבת סוכה ח"ב עמ' לב, סוף הערה 23 מביא שאמר לו הגר"ח קנייבסקי שכמדומה שכן נהג החזו"א. ולא ברורה לי כוונתו שהרי ידוע שהחזו"א נקט לעיקר כדעת הגר"א שמברכים בכל כניסה לסוכה (כמובא בארחות רבינו ח"ב עמ' רכ"ה), ופשוט שבירך קודם ברכת המזונות.

ומשמע דאין זה דין של דיעבד אלא כך תיקנו, שאם יוצא לדרך יוכל ליטול הלולב לכתחילה עם עלות השחר. ואמרתיו לו כי אף שמלשון הגמ' משמע שרק ביוצא לדרך הקלו, נראה שגם מחמת ענינים אחרים אפשר לסמוך וליטול לולב משעלה עמוד השחר³⁴.

י"ד תשרי תשס"ד

שאל אותי בי"ב תשרי תשס"ד הרב שאול בוקריץ מזכרון יעקב, מדוע דנים על "בל תוסיף" ביושב בשמיני בסוכה, שהדין הוא שאם מתכווין לצאת יד"ח סוכה עובר, דשלא בזמנו בעינן כוונה לעבור על ב"ת, ואף כשלא מתכוון, מדרבנן החמירו שלא ישב בה אא"כ יפסלנה להיכר ד' טפחים³⁵. ומדוע לא שמענו שבכניסת החג ביום י"ד תשרי נאסור לשבת בסוכה אא"כ יפסלנה, דמיחזי כמוסיף.

ושמא י"ל דלהבא לא מיחזי כמוסיף, ודי לנו אם הוא אינו מתכווין כדי להתיר לו לאכול בסוכה³⁶.

חזה"מ סוכות תשס"ה

הנה תמוה מדוע לא נוהגות נשותינו להשתדל לקיים מצות סוכה לפחות בלילה ראשון באכילת כזית (כמו שמשתדלות בתקיעת שופר ובלולב ועוד).

ואמר לי היום הרב פנחס בק כי אפשר שזה נובע מהך טעמא דאשה פטורה ממצוות עשה שהז"ג, כיון שהיא משועבדת לבעלה, ופטרה התורה אותה שמא תתנגש החובה שכרוכה בזמן מסוים עם חובתה לביתה³⁷. והנה אעפ"כ נהגו נשים אשכנזיות לשמוע שופר וליטול

שולי המעיל

34. וכן מבואר במשנ"ב תרפז, ו לענין קריאת המגילה שכ': "ואם היה אנס קצת יכול לקרותה לכתחילה משעלה עמוד השחר". ואולי מגילה שהיא מדברי קבלה קלה מלולב ביום הראשון שהוא מהתורה. ובמשנ"ב סי' פ"ט ס"ק ל"ח לענין תפילה כתב: "או שאר דחק ואונס".

35. כנפסק בשו"ע סי' תרס"ו. ועי' עירובין צו, א.

36. עי' שו"ת שלמת יוסף (סי' י"ב) להגאון הרוגוצ'ובר מה שכ' בזה. וראה שו"ת אגרות משה (או"ח א, יג) שהוכיח שאין בל תוסיף קודם המצוה. ויש להעיר ע"כ מדברי המור וקציעה (תל, א) שתמוה על מנהג הרמ"א (שם) לומר ההגדה בשבת הגדול, ומלשונו נראה שיש בזה משום בל תוסיף. ואולי זהו טעם נוסף במה שחלק הגר"א על מנהג זה.

37. כ"כ אבודרהם, ברכת המצוות ומשפטיהם.

לולב כדי שלפחות יהיה להן שכר קיום מצוה וכשיטת ר"ת³⁸. אכן כל אלו מצוות שניתן לעשותן ולמצותן בשניות אחדות.

ברם ישיבת סוכה היא מצוה שמתמשכת ימים שלמים, ובכל רגע יש קיום מצוות סוכה, אם זה באכילה, בשינה בשיבה. ולכן בקיום מצוות סוכה היתה האשה מפרה את שיעבודה לבעלה ולכך לא הנהיגו שתקיים אף לא באכילת כזית ראשון.

הוספה מחוהמ"ס תשס"ו

ואפשר שזה נובע מכך שכל כבודה בת מלך פנימה וסוכה עניינה לצאת מהבית לחוץ³⁹.

נשאלתי אם כשמדליקים נרות שבת ויו"ט בסוכה, אפשר להעבירן אחרי כן מחוץ לסוכה, משום שהם תופסים מקום, וכן משום חשש לגניבה אם הסוכה בחצר.

והנה פשוט הוא שלכתחילה צריך להדליק הנרות במקום שאוכלין כאמור בהגהת רמ"א סי' רס"ג ס"י. ועוד כתב שם הרמ"א: "וצריך להניח הנרות במקום שמדליקין ולא להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר".

וכתב שם במשנ"ב (ס"ק מ"ח): "שאסור להדליק במקום שאין משתמשין בו ולהניח הנר במקום שמשתמשין בו משום דקיי"ל הדלקה עושה מצוה. ואם הדליק במקום שאין חייב בו לא מהני הדלקתו אבל אם הדליק במקום שמשתמשין בו מותר לטלטלם אח"כ ולהניחם במקום אחר. והלבוש החמיר אף בזה במקום הצורך יש להקל. כתב החיי אדם: הנשים שמדליקין בסוכה בחג ומטלטלין לתוך הבית לא יפה הן עושין".

והנה ראיתי בלבוש שהטעם שלא יעבירים ממקום חיובא אחד למקום שני אף שהדלקה עושה מצוה, זה משום דלא ניכר דלכבוד שבת הדליקן ולא לצורכו⁴⁰.

שולי המעיל

38. קידושין לא, א תוד"ה "דלא".

39. עיין בשו"ת חתן סופר או"ח סי' כג שהביא שאצל זקנו החת"ס לא בירכו הנשים ברכת לישב על הסוכה ולא ישבו בה "כיון דכתיב הכא בפירוש קרא מיותר האזרח להוציא הנשים לא שייך לומר וציונו כמו באינך מצות דאין מפורש אצלם התירא אלא מכללא למ"ע שהז"ג פטורות וכו'".

40. ראה חוט שני) להגר"נ קרליץ זצ"ל (שבת ד, פרק פ"ג ס"ק ט"ו שכ' שאם מותר בסוכה את הנר שבירך עליו ומסלק השאר לית לן בה. ולכאו' לפי המובא כאן בשם הלבוש אסור גם בשאר הנרות. אולם כ' שם שזה אף לדעת הלבוש עיי"ש.

ולפ"ז יש לתקן את מה שכתב בשמירת שבת כהלכתה (ח"ב פרק מ"ג הערה ק"ז) "ומשום דהדלקה עושה מצוה וכו'". עי"ש נראה שטעות הוא, דאדרבא הדלקה עושה מצוה היא סיבה להתיר.

אמש מוצש"ק חוה"מ סוכות, התארחו בסוכתנו גיסי הרב שייע לאופר ומשפ'. והזכרנו שם חידה מפורסמת משמו של הגר"ח מבריסק: כיצד יתכן שסוכה כשרה תיפסל בלא שישתנה דבר בסוכה ואף האדם לא יעשה כלום?

והתשובה: אדם עשיר שסיכך את סוכתו במטלניות פשתן בגודל ג' על ג' אצבעות שאינן נחשבות כבגד לעשיר⁴¹ וממילא לא מקבלות טומאה וסוכתו היתה כשרה⁴². ואירע וירד מנכסיו כגון שנשרף ביתו ונהיה עני והופכת הסוכה לפסולה כיון שלעני מטלניות של ג' על ג' הויין בגד ומקבלות טומאה.

והעיר גיסי מה יהיה הדין הפוך שהיה עני והסוכה היתה פסולה ובאמצע חוה"מ הָעֶשֶׂיר, ואמרתי שהסוכה תיפסל מדין תעשה ולא מן העשוי⁴³.

מוצאי שמחת תורה תשס"ה

בליל שמחת תורה סיפר לי הרב דוד לוין (שליט"א) [זצ"ל] כי הסופר חיים ב. מספר על סבו הגה"צ ר' אריה לוין זצ"ל כי ראהו נכנס לחנות האתרוגים של פרידמן בירושלים וקונה

שולי המעיל

41. ראה סוכה טז, ב. ושבת כו, א.

42. בגמ' סוכה שם אי' לדעת רבי אמי בר טביומי שרבנן גזרו על בלאות שפסולה אם באו מכלי. ומ"מ אפשר למצוא ה"ת להכשיר כגון אם לא ניכר שבאו מכלים שלמים שיש שכתבו שבכה"ג לא גזרו רבנן עליהם (ראה מקראי קודש א, יד). או לפי מש"כ תוס' שבת שם ד"ה אין בו שכל הגזירה היתה בבלאי כלים שבאו מכלים גדולים יותר אבל אם כך היו מעולם לא גזרו רבנן. ומ"מ יש לעיין שמשמע בגמ' שבת שם שרק באין בו ג' על ג' שלא חזי לעניים מותר אבל ביש בו ג' על ג' אין חילוק בין עני לעשיר אלא אין מסככין בו גם עניים. ואולי הנ"מ רק מדאורייתא דשפיר הוא סוכה לעשיר ומדרבנן גזרו. וצ"ע.

43. לכא' יש לדון דאינה עשויה בפסול ורק לגברא העני היא פסולה אבל לעשיר היא כשרה. ויל"ע בזה. ולכא' דמי לסוכה גזולה וקנה הגזול לאחר מכן, האם אמרינן תעשה ולא מן העשוי, דהסוכה היתה כשרה לבעלים, ולא היתה עשויה בפסול. ודנו בזה האחרונים, ראה ביאור הלכה סי' י"א לענין ציצית. וראה זכרון שמואל סי' כ"ט בשם הגר"ב ליבוביץ זצ"ל; קה"י סי' כ"ד; אבי עזרי פ"ה מסוכה הכ"ה.

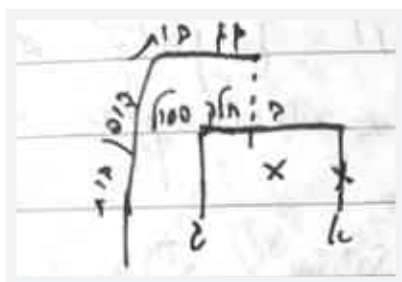
אתרוג מבלי לעשות חיפושים מדוקדקים אחרי אתרוג מהודר - ורצה לומר - ולא כחדשים מקרוב באו שעושים כל מיני סילסולים כדי לקנות אתרוג מהודר.

ואמר לי ר"ד לוין כי זה מה שראה אותו סופר אבל למעשה אין הוא יודע כי כבר זמן לפני החג ביקש ר' אריה ממר פרידמן לבחור לו אתרוג מהודר ולא נותר לו אלא להיכנס לדקות אחדות ולקחת את האתרוג שנבחר זה מכבר.

מוצש"ק פרשת האזינו י"ב תשרי תשס"ו

הנה הסתפקתי בהניח סכך וחלק מהסוכה נמצא תחת מרפסת כדוגמאת זה:

בסוכה זו אין הדופן מגיעה לסכך וסומכים על גג המרפסת שיחשב דופן עד הסכך מדין דופן עקומה. אולם הגג גבוה ורחוק מהסכך יותר מג"ט ואין חיבור של ממש ביניהם.

והנה גבי סוכה מדובללת (סוכה כב, א) למדנו שחלקי הסכך מצטרפים כשהמרחק בין החלקים פחות מג"ט שאז אמרינן לבוד⁴⁴, אולם כאן הוא יותר מג"ט⁴⁵.

עכ"פ בודאי שאם תהיה דופן ג' לסוכה, נאמר כאן דופן עקומה יחד עם חלק הסכך הפסול (שהמרפסת מעליו).

שולי המעיל

44. או חבט רמי, עיי"ש.

45. לכא' תלוי בזה אם אמרינן חבט רמי ודופן עקומה דהן שתי הלכות למשה מסיני, ותליא באם אמרינן תרי הלכות כגון לבד ודופן עקומה או לא (עי' ר"ן דף ב מדפי הרי"ף), וכמו שביאר רע"א בהגהות שו"ע תרלב, א בדעת המג"א. ולפ"ז אף אם הסכך נמוך מג"ט ל"א בזה דופן עקומה ולבוד. והמחצית השקל כ' לדייק מדברי המג"א שאמרינן חבט ולבוד [או חבט ודו"ע], דהמג"א (תרלב, ב) מיירי שם במקום שצריך ג' הלכות חבט דו"ע ולבוד, וכ' שם של"א חבט ולבוד להחמיר ומשמע שמצד חבט ודופן עקומה אפשר. ולמעשה מצאתי שהאשל אברהם (בוטשאטש) בסי' תרל"ב מיקל בזה.

אולם איכא נפ"מ שאם הדופן עקומה הוא דופן הבית וגג המרפסת א"כ אפשר להניח את הסכך הפסול שנמצא מתחת למרפסת גם אחרי שהניח את הסכך הכשר, אולם אם הדופן עקומה היא דופן ג' יחד עם הסכך הפסול, הלא דין הוא להקדים הדפנות לסכך⁴⁶, וא"כ יש להניח את הסכך בחלק הפסול של הסוכה קודם שמניח את הכשר דהסכך הפסול נהפך לדופן מדין דופן עקומה⁴⁷.

חזה"מ סוכות תשס"ז

הנה נתעוררתי בשבת לענין נשים שאינן חייבות בסוכה ויושבות בחלק הסוכה הפסול וכשעושים קידוש מברכים לישב בסוכה אחרי הקידוש ולפני שתיית היין, ואם הנשים נשארות עומדות בחלק הפסול של הסוכה אם כן ברכת לישב בסוכה היא הפסק להן בין הקידוש לשתית היין⁴⁸.

ולפיכך ראוי להורות להן להיכנס להסתופף תחת הסכך הכשר כדי שתצאנה ידי חובת קידוש כדבעי וגם אפשר שמקיימות מצוות ישיבת סוכה.

שולי המעיל

46. דאל"כ פסול משום תעשה ולא מן העשוי, עי' שו"ע ורמ"א תרלה, א.

47. צ"ע בדברים שהרי איך שלא יהיה יש כאן דופן שקדמה לסכך גם אם עדיין לא התקיים הדין של דופן סמוכה לסכך מדין דופן עקומה. וכל סוכה נבנית באופן דומה שתחילה מעמידים את הדפנות ואח"כ שמניחים את הסכך מוסיפים סיכוך עד שנוצר חיבור בין הסכך לדפנות, ומה גרע אם נוצר אח"כ חיבור של המשך דופן ע"י דופן עקומה, סו"ס גם לפני שנוצר הדופן עקומה (שבא לפתור את החסרון של דופן שאינה סמוכה לסכך), היתה כאן דופן שקדמה לסכך.

ואולי עיקר כוונת אמו"ר זצ"ל היא ביחס לדופן ג' שרוצה להוסיף לסוכה ולא דווקא ביחס לסכך הפסול שמעל, שאם אמרינן דופן עקומה בדופן הבית יכול להניח את דופן ג' גם אחר הסכך כי כבר קדם דופן הסוכה (שהיא דופן הבית) לסכך.

ולמעשה צ"ע גם בזה אם יכול לעשות כן כי כאשר בונה את דופן ג' מצמצם את שטח הסוכה ואפשר שיש כאן בניית סוכה חדשה ונמצא שהדופן נעשה אחר הסכך.

48. הפוסקים דנו לעניין עניית אמן כשאינן חייבות בסוכה (למנהג בני ספרד שנשים אינן מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא) אם הוא הפסק. אבל כאן גרע מכיון שאינן מקיימות המצוה כשיושבות מחוץ לסוכה. ומאידך כאן מיירי בשמיעה בעלמא ואילו אמן הוא הפסק שבדיבור. ויש לדמות זאת לברכת שהחיינו בקידוש יו"ט שלאחר שבירכו שהחיינו על הנרות שומעות שהחיינו מהאיש שמקדש ולכאו' הוא הפסק. ועי' בשו"ת אגרות משה (או"ח ד, קא; וכן שם, כא, ט) שכתב בנוגע לעניית אמן שאזלינן בתר המקדש וכיון שלגביו היא ברכה הצריכה יכולה לענות אחריו אמן. ועי' בשבט הלוי ג, סט.

עוד נתעוררתי לברר דעת המשנ"ב דבסי' תרל"ט ס"ק ט"ו כתב: "ודע עוד שהסכימו כמה אחרונים דנכון להחמיר מלאכול בשר ודגים וגבינה חוץ לסוכה ודווקא בקביעות אבל שלא בקביעות אין להחמיר כלל".

ועיין בשעה"צ ס"ק כ"ט שסיים: "ואפשר דלפי זה אף מים בתוך הסעודה אין כדאי לשתות חוץ לסוכה וצריך עיון".

ומשמע דשלא בקביעות ושלא בתוך הסעודה אין כלל מקום לחומרא לשתות מים חוץ לסוכה ולא כמ"ש המחבר. ויל"ע⁴⁹.

וראה שערי תשובה שם כתב על הא דכתב השו"ע: "ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים ה"ז משובח" וכתב: "ועיין בברכי יוסף שכתב בשם הצידיה לדרך שהוא חומרא יתירה וכן כתב מהרי"ל".

מוצ"ש ליל ו' דחזה"מ

הייתי בירושלים בשמחת בית השואבה שנערכה בישיבת חברון גאולה ופגשתי שם את הג"ר רפאל רייכמן (שליט"א) [צ"ל] שאמר לי כי אף למ"ד לולב אין צריך אגד אלא רק מטעם זה קלי ואנוהו⁵⁰, הנה יש מן הראשונים שסברו שזה קלי ואנוהו הוא דאורייתא⁵¹ (דלא כשיטת הריטב"א⁵²) ולפ"ז נזדקק לקשר שיהיה לו דין קשר מהתורה לקיים דין זה⁵³.

שולי המעיל

49. אפשר דמש"כ המשנ"ב "שלא בקביעות אין להחמיר כלל" היינו מצד חומרא, ואילו מש"כ המחבר הוא "הרי זה משובח" הוא מעלה בעלמא.

עוד אפשר לומר שכוונת המחבר "ומי שיחמיר על עצמו וכו'" היינו שקובע עצמו בסוכה גם לענין שתיית מים. אולם מי שאינו קובע עצמו לכך, ובאקראי בא לשתות מים בסוכה אין בזה כל מעלה, ד"הרי זה משובח" נאמר לענין צורת הדיורים בסוכה שאם יכלול בזה שתיית מים ה"ז משובח, אבל באקראי בעלמא אין הוא מכליל בדיור הסוכה גם שתיית מים וממילא אין בזה כל מעלה. ולכן כתב המשנ"ב לענין בשר וגבינה שאין כלל מקום להחמיר (אלא אם אוכל בצורה של קביעות). ומדויק לשון השו"ע "ומי שיחמיר... ולא ישתה" ולא כתב "נכון לשתות מים בתוך הסוכה" והיינו שהחומרא של הרי זה משובח היא שהאדם יקבע עצמו בסוכה שלא ישתה מים מחוץ לה. ודו"ק.

50. סוכה יא, ב.

51. ראב"ד בהשגותיו על בעל המאור סוכה ז, א.

52. בחידושי לסוכה שם.

53. ונחלקו בזה השו"ע והרמ"א בריש סי' תרנ"א.

גם אמר לי שאין כלל להעלות על הדעת לקיים ברכת כהנים בנעילה ביוה"כ אפילו דקה אחת אחרי השקיעה, ומה שמובא במחזורים משמו של הגרש"ז אויערבך זצ"ל דכמו שבמנחה בדיעבד אפשר להתפלל שלוש עשרה וחצי דקות אחרי השקיעה, התם הוא בשעת הדחק דאם לא כן לא יתפלל מנחה. אך מה שעת הדחק איכא כאן? לכל היותר לא ישאו כפיים. וצ"ע.

מוצאי שמחת תורה תשס"ז

נשאלתי לעניין אם נקטם אחת מהערבות באגודת ההושענות להו"ר, וברמ"א (תרסד, ד) איתא דכל מה שפוסל בערבה שבלולב פוסל בערבה של הו"ר וא"כ נקטם פסול⁵⁴. אך יש לעיין מאי שנא אתרוג שאם ניטלה פטמתו או עוקצו הוא פסול חסר (וכשר בשאר ימים⁵⁵) ואילו בערבה הוא פסול הדר כמובא במשנ"ב שם.

חזה"מ סוכות תשס"ח

נשאלתי במי שבנה ערב החג סוכה ובה הקים הדפנות קודם הסכך כמו שצריך לדינא⁵⁶, אך סמוך לכניסת החג ביקש להרחיב את מסגרת הסוכה, והוריד את הדפנות באופן כזה שהסוכה נפסלה לרגע קט כי נותרה ללא דפנות, אך לאחר מכן קבען מחדש, אי פסול בזה מטעם תעשה ולא מן העשוי⁵⁷.

דיש לדון בזה האם הפסול של סכך קודם לדפנות הוא משום שהפסול קיים בנתינת הסכך שנעשה שלא לשם צל סוכה, דלשם צל הסוכה הוא לשם אהל הראוי להצל ולחסות בצילו,

שולי המעיל

54. לפי הרמב"ם כשר בנקטם ראשה (שו"ע תרמו, ב) אפילו ביום הראשון. אולם המשנ"ב (שם, יב) הביא שנוקטים דלא כהרמב"ם. ומ"מ כיון שנקטם הוא פסול הדר כמובא בפנים, הרי שלדעת הרמב"ם כשר בשאר ימים. ומעתה יל"ע אם הקפידא בערבה להושענא כערבה שבלולב הוא כיום ראשון וא"כ ערבה שנקטם ראשה פסולה גם לדעת הרמב"ם או רק כשאר ימים וא"כ נקטם ראשה כשרה להושענא.

55. לדעת הרמ"א תרמט, ה.

56. ראה רמ"א תרלה, א.

57. סוכה יא, א. ועיי"ש ברש"י ד"ה "יתב".

וזה רק אם יש לו דפנות ולפחות טפח⁵⁸, ומעתה י"ל דאין בסכך זה כל פסול שהרי כשהונח הסכך היו לסוכה דפנות, וממילא הונח הסכך לשם צל כדבעי.

אכן י"ל דהפסול הוא לא בהנחת הסכך, אלא בקיום הסכך לשם צל, והמבחן לכך הוא כל רגע ורגע, ואם לרגע אחד התבטלו המחיצות, בטל גם מהסכך שם של סכך המצל, לפיכך אם חזר והקים את הדפנות מחדש הוי הסכך תעשה ולא מן העשוי, וצ"ע⁵⁹.

הוספה ממוצאי שמיני עצרת תשע"ב

הנה בסוכה שנבנתה במנין האברכים עשו אותה בת שלש דפנות באופן שלא ניתן היה להיכנס לסוכה מבחוץ אלא רק אם עוברים דרך בית המדרש כך:

וע"כ ביקשתי שאת הדופן השוכבת שחוסמת את הכניסה (במאוזן) יעמידו (במאונך) כזה:

אך הרב משה ברוידא עורר שא"כ יש כאן פסול של תעשה ולא מן העשוי, שהרי ברגע שהסירו את מחיצת הדיקט ששכבה במאוזן, נפסלה הסוכה שנותרה עם שתי דפנות כשרות

שולי המעיל

58. עיי' משנ"ב תרלה, יא.

59. עיין במקראי קודש א, יא שהראה שנחלקו בזה הפוסקים. ועיי' פמ"ג (משבצות זהב תרלה, ה) שהסתפק שמא די בדופן אחת. אולם הבכור"י (תרלה, ח) הצריך שכל ג' הדפנות (ברוחב טפח כאמור בפנים) יקדמו לסכך.

בלבד עד שהציבו את הדיקט במאונך⁶⁰. וראיתי בפסקי תשובות שהביא מחלוקת אם בכך יש חסרון של תעשה ולא מן העשוי⁶¹, ועכ"פ ניענענו את הסכך לשם סוכה.

סיפר לי בחג הסוכות חתנו של הרב בילר (מאלעד) כי נעשה בר מצוה בסוכות ועלה לתורה בביה"כ בביתו של החזון איש. אחר העלייה לתורה עלו המוזמנים והמתפללים לסוכה שהוקמה על הגג כדי להשתתף בקידוש וגם החזו"א עלה עמהם. אך מאן דהוא הסב את תשומת ליבו של החזו"א שבסוכה יש פסול של "מעמיד דמעמיד"⁶², והחזו"א אמר לשואלים אותו קודם נעשה קידוש ואח"כ נדון ...

בליל א' של סוכות תשס"ח התפללתי במנין האברכים ושם עוררתי שמאחר ובביה"כ שלנו עומד ארון הקודש לדרום יש לשים לב לכיוון הנענועים הנכון, ואלה שמתחילים ממזרח לא יתחילו לנענע לכיוון ארון הקודש שבדרום⁶³.
גם דיברתי ע"כ שאם הוסט הסכך ביו"ט אין להזיזו משום שהוא מוקצה, וכן הדפנות. ולגבי דפנות הוי מחיצה המתרת (עיין שו"ע סי' שט"ו).

מוצש"ק פרשת ניצבים תשס"ח
שאל אותי הרב נפתלי ריניץ, כי ביה"ס "שובו" מעוניין לחלק לתלמידיו אתרוגים, ומאחר והם אתרוגים של שביעית, יש חשש שמא לא ינהגו בהם בשמירת קדושת שביעית.

שולי המעיל

60. נחלקו הב"ח והלבוש אם דין סכך קודם לדפנות הוא רק לכתחילה או גם פוסל בדיעבד. הובאו בקצרה במגן אברהם סי' תרל"ה סק"ד.

61. עי' בכף החיים (תרלה, יח) שכ' שכיון שמתחילה נעשה בהכשר אין בזה חסרון של תולמ"ה. ודימה להא דאי' בסי' י"א ס"י לענין ציצית. ועיי"ש משנ"ב סק"נ. וצ"ע. ובשו"ת שבט הלוי ח"ז, סי' נ"ו נוטה להקל למעשה בזה, עיי"ש.

62. עיין חזו"א, או"ח סי' קמ"ג ס"ק ב'.

63. עיי' להלן עמ' 60.

ואמרתי לו כי קודם כל לפני שנותנים להם אותם, ראוי להסביר להם את פשר קדושת שביעית, ולצפות כי ינהגו בהתאם, ובעיקר שלאחר הסוכות ידאגו להניחם בשדה מבלי לבזותם. מה עוד שהם ניתנים לתכלית של קיום מצוה, אם לא ישמרום, אין זה אלא גרם הפסד שביעית, ולדעת הרידב"ז זה מותר⁶⁴.

הוספתי לו שאם ילקטום אחרי ר"ה של שמינית יהיה קל יותר כי הלקיטה אחר שביעית ויש דעה שמקילה בכך⁶⁵.

חוה"מ סוכות תשס"ט

הנה ערב סוכות בשנה זו, ראיתי בספרו של הרב יחיאל מיכל שטרן - מלאכות שבת בסופו שמביא דעות אחרונים הפוסלים צורת הפתח שנעשתה ע"ג מחיצה כמו שעשינו אצלינו בסוכה בשנים שעברו ע"מ לספח לסוכה פחות מג' טפחים מסכך פסול שנפסל עקב המרפסת הנמצאת מעלינו⁶⁶. ועיי"ש שהפסול הוא משום דהוי "מחיצה ע"ג מחיצה", וזה אעפ"י שבשו"ת שואל ומשיב מתיר זאת.

לפיכך לקחנו והורדנו את מזוזות הפתח לרצפה ועשינו אותן בגובה י' טפחים ומעליהן כיוונו את אחד הקרשים המחזיקים את הסכך. והנה גם בזה ראיתי שצורת פתח כזו שנועדה להפריד פחות מג' טפחים ולספחם לסוכה, צריכים מזוזותיה - קנה וקנה מול להגיע עד הסכך גופו, ראה זאת בספרו של הרב קארפ - הלכות חג בחג על סוכות.

שולי המעיל

64. בית רידב"ז על פאת השולחן ה, א.

65. היינו לשיטת הרמב"ם (הלכות מע"ש ונטע רבעי פ"א ה"ה). אולם החזו"א (שביעית סי' ז') כתב שגם הרמב"ם סובר שאזלינו בתר חנטה אלא שהחמיר גם בתר לקיטה. ויש שכתבו שהכס"מ סבור שהרמב"ם הסתפק בכך.

66. ביאור הענין: מדובר בסוכה שמעליה יש מרפסת וחלק ניכר מהסכך נמצא תחתיה ולפיכך לא ניתן לאכול תחת חלק זה שהוא חלק פסול. בכדי להגדיל את שטח הסוכה הכשר, אמו"ר זצ"ל העמיד משני צידי הסוכה קורות עץ, כשעליהן נוספה קורת עץ שוכבת וכך נוצרה מחיצה של צורת הפתח שחצצה בין חלק מהסכך בשיעור פחות מג' טפחים שתחת המרפסת ובין המשך הסכך הפסול, ונמצא שלסוכה נצטרפו פחות מג' טפחים של סכך פסול [שהרי צורת הפתח "הפרידה" בין אותם פחות מג' טפחים ובין יתר הסכך שנמצא מתחת למרפסת], דהא קיי"ל שאפשר לאכול תחת סכך פסול פחות מג' טפחים (שו"ע תרלב, א ומשנ"ב סק"ג).

תוספת ממוצאי שמחת תורה תשס"ט

הנה השנה תשס"ט, עשינו בסוכתנו צורת הפתח בזוג קנים כ"א עשרה טפחים מעל הקרקע, וכיון שמעל הקנה עובר פס ברזל ברוחב של 6 ס"מ לפיכך הוצאתי את הקנה מחוץ לפס (כשהפס מאחוריו), כדי שיראה מלמעלה בלי הפסק. שיש בזה מחלוקת ויש דעות שאפשר להכניסו פנימה כי מן הרצפה הוא ניכר. ולא הוי כסוכה שעל הגג שבזה לכו"ע לא אומרים גוד אסיק, דהתם אין המחיצות ניכרות לעומד בתוך הסוכה שעל הגג אבל הכא הלא איכא מחיצת צורת הפתח דהרי אפשר להתכופף ולשהות בסוכה באופן כזה עד גובה י' טפחים.

תוספת ממוצאי שמחת תורה תש"ע

הנה בסוכה בביתנו ברח' יהודה הלוי, ראיתי שיש צורך לדעה אחת להניח את עמודי צוה"פ, ארוכים שיגעו בקורה למעלה, זאת ע"מ לספח מהחלק הפסול ג' או ד טפחים (קצת פחות) להכשירו לישב תחתיו לאכול ולישון.

תוספת מחוהמ"ס תשע"ה

הנה השנה ראיתי בספר "פסקי שמועות"⁶⁷ על סוכה שהביא את דעת הגרש"ז אויערבאך שהכשיר לכתחילה מה שאנו עושים בסוכה שבביתנו, שע"י צורת הפתח אנו "גונבים" ג' טפחים מחלק הסכך שמעליו יש את מרפסת השכנים והוא סכך פסול ומצרפים אותו לשטח הסוכה לישב תחתיו ולישן שם. אך שם בספר בעמ' ס"ה הביא שהגר"ש וואזנר כתב שאינו מועיל (קובץ מבית לוי ח"ח עמ' י"ג⁶⁸).

והביא בשם הגרי"ש אלישיב שגם לדעתו אינו מועיל וצריך מחיצה בגובה י' עומד מרובה על הפרוץ. וכ' שם: "ולא צריך סכך תחת התקרה". וכנראה נתכון לכך שתחת רצפת המרפסת לא בעינן לסכך וגם אויר ייחשב כהמשך הסוכה⁶⁹. ואף אם יש גובה של יותר מג' טפחים בין קצה הסכך הכשר לתחתית ריצפת המרפסת, אולי אמרינן בזה חבוט רמי⁷⁰.

שולי המעיל

67. עמ' ס"ה.

68. וכתב שם שבעינן למחיצה עשרה גמורה ולא סגי בצוה"פ. בסוכתנו הנ"ל לא ניתן היה לעשות מחיצה גמורה כי חלק הסכך הפסול נמצא בצד פתח הסוכה שממנו נכנסים לתוך הבית.

69. שבאויר בעינן רק פחות מג"ט. משא"כ סכך פסול מהני אף בפחות מד', ראה שו"ע שם.

70. שרואים את תקרת המרפסת יורדת עד אויר הסוכה ונחשב כסכך פסול ולא אויר, עיין שו"ע תרלא, ה. ומצאתי שכ"כ הגר"מ אריק (שו"ת אמרי יושר סי' ע"א בסופו) בנידון דומה שאמרינן חבוט רמי גם בסכך פסול.

הנה בשנה זו ביום ב' דחזה"מ סוכות עבר לפני התיבה הרב אהרון רייזמן במנין האברכים אעפ"י שהוא אבל, כיון שהיה לו יארצייט, ואמר גם את ההלל עם לולב ונענועיו בהלל, אך אחרי תפילת מוסף לפני ההושענות, מסר את העמוד לש"ץ אחר⁷¹.

מה שאומרים בהושענא "כהושעת אלים בלוד" - לוד הוא כינוי למצרים ע"פ הפסוק "מצרים ילד את לודים"⁷². ו"אילים" כנראה הוא כינוי לעשירים שהרי יצאו ממצרים ברכוש גדול (כמו שאומרים היום "אילי הון").

נשאלתי ע"י הרב יעקב סודר מה הדין אם ביום חזה"מ בשחרית התפלל תפילת יו"ט ולא שמו"ע של חול. וראיתי בשו"ת אגרות משה⁷³ שיש לחזור ולהתפלל⁷⁴.

הרב יצחק ולדנברג התארח ביו"ט א' של סוכות בבית בנו הרב אהרן בנתניה, ושאל אותי מדוע הרמב"ם בהלכות סוכה לא מציין מהו התאריך של חג הסוכות אעפ"י שמציין כן בהלכות חמץ ומצה⁷⁵ את תאריך חג הפסח, ובהל' תקיעת שופר מציין בכותרת ההלכות כי ראש השנה הוא אחד בתשרי. ולא ראה מי שמעיר זאת.

ובחזה"מ ביקרתי את הגרב"מ אזרחי (שליט"א) [זצ"ל] בסוכתו, והצגתי לפניו את השאלה. ולאחר מחשבה אמר (לפי הבנתי) שאין לרמב"ם ענין כלל לציין את תאריכי המועדים, ומה שציין את התאריך בפסח הוא משום שמצוות סיפור יציאת מצרים וממילא שאר המצוות הנוגעות לאותו הלילה לא תלויים בחלות חג הפסח אלא בתאריך ט"ו ניסן וגם לו יצויר שיתבטל חג הפסח שבעת ימים עדיין יהיה מחוייב בסיפור יציאת מצרים בט"ו ניסן. אולם

שולי המעיל

71. עיין במשנ"ב תרעא, מד, וכן תרפג, א.

72. בראשית י, יג.

73. או"ח ד כא, ג.

74. דצריך להזכיר י"ח ברכות ומעכב בדיעבד.

75. רמב"ם הלכות חו"מ פ"ז ה"א.

בשאר המועדים מצוות המועד תלויים בחג ולו יצויר שיתבטל חג הסוכות גם מצוות הסוכה ונטילת הלולב יתבטלו עמו⁷⁶.

מוצאי שמחת תורה תשס"ט

הנה ביו"ט ראשון של סוכות הכרזתי לפני ההלל, שכיון שבביו"כ אצלינו פונה ארון הקודש לצד דרום ע"כ יש לערוך את הנענועים בהלל בהתאם, ולפנות לצד מזרח ומשם ימינה, ולשיטת האר"י הק' יש לפנות לצד דרום וכו'.

והראני הרב הלל קאסמן שהענין שנוי במחלוקת פוסקי זמנינו, והובאו הדברים בפסקי תשובות ובספרו של הרב קארפ על סוכות, ונכתב שם שהנה להאר"י הק' בודאי שיש לפנות לראשונה לרוח דרום, כי פונים לדרום משום שזהו צד החסד וכו'. ברם לדעת השו"ע אין ענין דוקא לפנות למזרח אלא יש לדאוג להלכה שכל פינות שאתה פונה יהיו לימין וא"כ אפשר להתחיל מלפניו אעפ"י שהחזית בביה"כ שלנו היא לצד דרום, ואח"כ לנטות ימינה לצד מערב וכו'.

אכן בספרו של הרב קארפ כתב שגם לפי השו"ע יש להתחיל ממזרח. והרב הלל קאסמן אמר להביא ראיה קצת מהא דאת השו"ע חיבר רבי יוסף קארו זי"ע בצפת - ביריה, ושם המסורת היא ודין הוא שבתיה"כ פונים לדרום, ואעפ"כ כתב בספרו שיש להתחיל ממזרח ולא חילק. ושמה כתב זה לבתיה"כ הרגילים באירופה ובצפון אפריקה שברובם פנו למזרח⁷⁷, וצ"ע בזה. והנה בהקפות שניות בק. צאנז פגשתי את הרב רייך ראש כוללי צאנז בצפת ושאלתי אותו איך נוהגים אלה המנענעים כשיטת המחבר ואמר לי כי אעפ"י שבתי הכנסת בצפת בנויים לצד דרום, מ"מ כולם פונים לנענע בתחילה צד מזרח וכמו שהנהגתי אצלנו במנין האברכים⁷⁸.

שולי המעיל

76. אולם הרמב"ם מציין גם את תאריך תקיעת שופר בראש השנה בכותרת ההלכה וכן^ל.

77. מקור דברי השו"ע הוא מתשובת מהרי"ל [באר הגולה שם תרנא, ט] שחי באשכנז.

78. וכן דעת מרן הגריש"א זצ"ל (הערות סוכה מז, ב). ובדבריו שם נראה עוד שדין מזרח בנענועים אינו שצריך לנענע לכיוון מקום המקדש אלא לעולם מנענע למזרח גם מי שנמצא ממזרח למקום המקדש. ודייק זאת מהשו"ע שבתפילה כתב שמתפלל לכיוון מקום המקדש ואילו בנענועים כתב שמנענע למזרח. אולם בשו"ת בצל החכמה ג, סג, א דייק מלשון השו"ע שתמיד מתחילים מימין.

גיס י הרב ר' מרדכי שטרנברג (שליט"א) [זצ"ל] סיפר לי בחול המועד שהרב אברהם שפירא זצ"ל היה מספר על זקני ירושלים שפעם בשנה כשכבר עמדו לצאת מחוץ לירושלים ללקט ערבות במוצא הסמוכה, אמרו לתומם אם כבר יוצאים מירושלים למוצא אז למה לא לנסוע לצפת...

גם סיפר לי גיסי כי לפני שנים שאל את הרב אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], גבי תינוק היונק מאמו, אם שרי לה להניקו מחוץ לסוכה, שהרי לא ספינן לתינוק בידיים אפילו איסורי דרבנן כמו אשת כהן מעוברת שאסור לה להיכנס לאהל ובו טומאת מת אם יודעת שהולד הוא זכר (כאמור במשנ"ב סי' שמ"ג סוס"ק ג')⁷⁹.

ואמר הרב אלישיב שבתינוק היונק כיון שהוא צריך לאמו ליניקתו, ואמו אין מחויבת בסוכה, שדינן בתר אימיה. אולם לגבי טומאה אי אפשר לומר כן כי סו"ס הלא יש כאן מציאות של טומאה ואין שייך לומר שהוא נגרר בתר אמו⁸⁰.

נתתי דעתי בחוה"מ שבהושענא רבא במוסף בחזרת הש"ץ אין אומרים ותערב כמו שאין אומרים בשאר ימי חוה"מ⁸¹.

ובלוח א"י כ' שלאחר מוסף (ולאחר הושענות) מקדימים לומר אין כאלוקינו לפני עלינו לשבח וכמו בשבת ויו"ט, ולא כבשאר ימי חוה"מ שאומרים כרגיל בחול (בנוסח אשכנז): עלינו לשבח, שש"י, ואין כאלוקינו. ובאמת בשנה זו תשס"ט אמרנו כסדר זה ולא כפי שכתוב בלוח א"י.

שו"ע או"ח סי' תר"ל ס"ה: "כשהכשירו בשתי דפנות העשויות כמין ג"ם וכו' אפילו אם יש בשתי הדפנות פתחים הרבה וכו'".

שולי המעיל

79. עיין בספר הרוקח סי' שט"ו.

80. ועי' מנחת חינוך שיג, י לעניין הנקת תינוק ביוה"כ.

81. עי' ס' שלמי תודה להגר"צ פלמן, סוכות, עמ' תתקכ"ט. ובלוח א"י לא כתב לאמר.

ובהגהת רמ"א כתב: "רק שלא יהיו הפתחים בקרנות כי המחיצות צריכות להיות מחוברים כמין ג"ם".

ואם הפתח בדופן האחת מגיע עד הזוית רק הדופן השניה מושלמת משמע מערוך השולחן שם דזה כשר⁸² ורק כשיש פתח נוסף לידו בדופן השניה זה פסול דאין חיבור בין הדפנות. וצ"ע.

במשנ"ב (תרנא, יא) סיים: "וע"כ נראה לפי מה שמבואר לקמיה דהמנהג לעשות ג' קשרים, הקשר התחתון מה שמאגד הג' מינים ביחד יעשה בקשירה מקודם [החג]". כיון שקשר זה הוא באגד העיקרי לכן יעשה קשר שדינו כקשר לענין שבת והיינו שני קשרים זה על ע"ג זה. או כשיטת המרדכי שהובא במשנ"ב שם לעיל מיניה שמתחילה קושר פעם אחת ואח"כ כורך וכו'. אך שיטה זו לא דחאה המשנ"ב.

עכ"פ מתוך שכתב שיעשה קודם קשירה ממש, משמע שאחרי כן יעשה מה שכתב הרמ"א שכורכין סביבות ג' מינים אלו ותוחבין ראש הכרך תוך העגול הכרך.

ואפשר שהקשר שעשה קודם נחשב לכריכה אחת (ותלוי כמה כריכות כרך לפני שעשה הקשרים) ולבסוף יתחוב ראשי החוט תוך העיגול (דכנראה לרמ"א יש ענין בכך). ובספר ארבעת המינים כהלכתם לא הזכיר זה כשפרט את דברי המשנ"ב.

גם יש להעיר במ"ש המשנ"ב "אך מה דסיים הרמ"א וכן נוהגין ופירש המג"א אף בחול צ"ע וכו'". בעצם לא היה צריך להביא דברי המג"א דהדרכי משה כתב כן בפירוש בסק"א: "וכן אנו נוהגין אף בחול דלא כמשמעות דברי הטור וכו'".

מוצאי יו"ט דסוכות תש"ע

הנה בערב החג אחה"צ פניתי למניין האברכים לראות אם הוכנה הסוכה כדבעי. והתברר לי כי קשרו חוטים למחיצת י' טפחים מדין לבד, אך עד גובה של 70 ס"מ בערך (נאלצנו לכך מאחר והמחיצה הייתה מחיצת בד שנעה ברוח). לפיכך הוספתי מייד עוד חוט נוסף שנמתח לאורך 2 דפנות וכך נוצר גובה של מחיצה בת 1 מטר בערך.

שולי המעיל

82. שכתב שם בסעיף כ': "אף כשהותרו פתחים בשני הדפנות גם בלא צורת הפתח מ"מ לא יעשו הפתחים בשני הקרנות אלא 'באחד מהם' משום דבעינן שני דפנות מחוברות זה אל זה וכו'".

ועורר הרב שלום מרחבי מהכולל שעדיף להחמיר כשני השיעורים יחד החזו"א וכשיעור הגר"ח נאה, ונעשה מחיצת לבוד (אופקית) של 36 ס"מ, אך הלבד יהיה כשיעור הגר"ח נאה לחומרא, והיא 24 ס"מ בערך הרוחב בין החוטים.

בליל יו"ט דיברתי במניין האברכים אודות ג' דברים:

זהירות בקניית אתרוגים מפאת חשש שמא הם או בתוכם יש מעשר ראשון של לוי. דבכל פירות המעושרים חלק מעשר ראשון נשאר בפרי ונאכל עמו כיון דהלוי הוא מוציא מהמוחזק והמע"ה. אך לצאת בהם בנטילת לולב ביום הראשון הוא בעייתי כי חסר ב"לכם"⁸³.
זהירות ברכישת ד' מינים מקטן שקטפם.

בעניין לולבים מבקעת הירדן שמצופים ב"לקה" וא"א לבדוק את טיב התיומת.

מוצאי שמחת תורה תש"ע

בהושענא רבא (שחל ביום שישי) דילגנו בפסו"ד על "מזמור שיר ליום השבת" ו"ה' מלך גאות לבש". אך ראיתי בשו"ת שיח יצחק⁸⁴ שיש בזה מחלוקת. ובלוח א"י לא הזכיר מזה מאומה ולכאורה לדעתו יש לאמרם בהוש"ר⁸⁵.

הנה בסוכה שהוקמה במנין האברכים העיר הרב הלל קאסמן שהסוכה הועמדה על דבר המקבל טומאה, באשר הגרצ"פ פרנק כתב⁸⁶ שהמבחן למעמיד הוא: אם יטלו את קורות העץ (השוכבים על קורות הברזל המקבלות טומאה) יפול הסכך, אזי קורות העץ הכשרות

שולי המעיל

83. עיין במנחת שלמה סי' נ"ג, ב.
84. או"ח סי' שי"ח.
85. עיין פרמ"ג א"א סי' תרס"ד סק"א.
86. מקראי קודש סוכות ח"א סי' י"א.

הן הן המעמיד, אך אם ינטלו והסכך עדיין ישכב על קורות הברזל, אין קורות העץ נחשבת למעמיד. ויש לתקן לפי זה את הסוכה.

בליל ה'ר דיבר במנין האברכים הרב נתן זוכובסקי ואמר כי אמנם סוכת גנב"ך כשרה, אך זה לא לכתחילה כי לכתחילה יש לעשות סוכה לה'. ואמנם כתב כן בחכמת שלמה לרש"ק שו"ע או"ח סי' תרל"ה.

בין השאר גם שאל מדוע אושפיזין פוקדים דוקא בחג הסוכות את סוכתו של היהודי⁸⁷, מדוע הם לא באים לביתו של היהודי בשעת ליל הסדר.

והשיב בשם דרשן אחד שהסוכה היא מבנה עראי ואמרה התורה צא מבית הקבע לבית עראי כדי שיהודי ירגיש ויחוש את עראיותו בעוה"ז. במצב כזה ובנסיבות כאלו נמשכים האושפיזין להתארח אצל היהודי. לא כן בחג הפסח שאז הוא חש בן חורין, מסב לשולחן שעליו מונחים מיטב כליו היפים, במצב כזה אין האושפיזין מגיעים..

גם עורר לדייק בלשון הרמ"א סוף סימן תרס"ט דבשמחת תורה: "נהגו להקיף עם ס"ת הבימה שבבית הכנסת כשם שמקיפים עם הלולב והכל משום שמחה". מהו הדימוי ללולב כאן.

ולענ"ד הטעם שנטילת הלולב במקדש תוך כדי הקפת המזבח נעשתה לקיים את הציווי "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים"⁸⁸, ומכאן שהקפה היא קיום לשמחה⁸⁹, וא"כ ביום שמיני עצרת שנועד לשמחה בתורה נוהגים להקיף עם התורה שההקפה יוצרת שמחה וכשזה עם התורה הרי שזו שמחת התורה, וכמו בלולב.

מוצאי שמחת תורה תשע"א

בני משה נ"י שאלני ע"כ שבתוך כתלי ביה"כ כשעושים את הנענועים בהלל חלק עושין כמנהג אשכנז וחלק כמנהג האר"י הק' האם יש בזה איסור של לא תתגודדו. ועיין בערוך

שולי המעיל

87. כמובא בזה"ק ח"ג, קג, ב.

88. ויקרא כג, מ.

89. עי' ברמ"א סי' תר"ס ס"ב שאבל אינו מקיף. ובביאור הגר"א שם הביא מתוס' סוכה מו, א ד"ה תקעו שההקפה משום שמחה. וראה בס' חמדת ימים ג, ה, לב.

השולחן סי' תרנ"א ס' כ"ב שכתב שאין בזה משום לא תתגודדו כיוון שאין זה חוב גמור עיי"ש⁹⁰.

בליל שבת חוה"מ סוכות תשע"א העליתי שאלה במנין האברכים שאותה ראיתי בחוברת אחת:

בשו"ע או"ח (ח, ט) כתב המחבר, דיש לבדוק ציצית כל יום לפני הברכה, שמא תהא הציצית פסולה והברכה תהא לבטלה (ולפי המשנ"ב⁹¹ יש לבדוק גם בשבת) הגם שזו טלית חדשה ונבדקה אתמול מ"מ כיון שבקל יכול לבדוק א"כ חובה עליו לבדוק לפני שמברך עליה. לאור זאת מדוע לא כתב המחבר שחובה לבדוק את ארבעת המינים לפני הברכה עליהם, הלא הם רגשים מאד, ופסולי הדר לפי הרמ"א⁹² יש להזהר בהן גם בשאר ימי החג, א"כ למה לא יחשוש לעליית חזזית בחוטם או נקודה שחורה הפוסלת באתרוג.

ותירצתי לענ"ד שציצית נתלית על בגד בעל ארבע כנפות, ובגד נועד לשימוש יומיומי בכל תנאי ובכל מצב ומקום. א"כ הוא מיועד להתכלות, ע"כ חיישין. ברם ארבעת המינים נועדו אך ורק לשימוש של מצוה, ע"כ מחזקין ששומרין עליהם. או אפשר שסמכו על האדם שתמיד באופן טבעי יקפיד לבדוקם.

סוכות תשע"א

נשאלתי ע"י חתנו של שכנינו משפ' ישי אם "בלא"ט פלעק" באתרוג הוא עדיין מהודר, כי מן הרמ"א⁹³ משמע דהוא רק כשר בלבד. ותמה שקנה קופסת אתרוג סגורה שעליה נכתב שהאתרוג הוא מהודר א' א', אך מצא סמוך לחוטם בלא"ט פלע"ק⁹⁴.

שולי המעיל

90. אולם החיי אדם (כלל קמ"ח, סעיף י"ד) כתב לא לשנות ממנהג המקום.

91. סי' ח', ס"ק כ.

92. תרמט, ה.

93. תרמח, יג.

94. עיין שערי תשובה שם סקכ"ג.

שאל אותי ר' ב' מהשיעור בכולל שאחרי שברך ונטל את הלולב התברר לו שנטל שני הדסים בלבד, האם יצא יד"ח.

ואמרתי לו שעפ"י דינא דרמ"א⁹⁵ יצא יד"ח ואין לו לברך יותר. אך יש לו ליטול פעם נוספת לולב עם ג' הדסים כדין⁹⁶.

עש"ק פ' במדבר ד' סיון תשע"ב

סוכה מו, א: "חזינא ליה לרב כהנא דקאמר להו לכולהו אכסא דקדושא". דהיינו שהיה ראוי לברך שהחיינו על עשיית הסוכה ועל עצם היום, אך למעשה תיקן רב כהנא לברך שהחיינו על הכוס בשעת הקידוש בליל יו"ט, ובברכה אחת יצא י"ח הן על הסוכה והן על היו"ט.

ובדומה לכך מצאנו לגבי נרות חנוכה דאי' בשו"ע או"ח סי' תרע"ו ס"א: "ואם לא ברך זמן בליל ראשון מברך בליל שני או כשיזכור".

ובמשנ"ב סק"ב ביאר: "כשיזכור - היינו בשעת הדלקה (לבוש), ואם נזכר אחר הדלקה אינו מברך בלילה זה עוד". ומאידך בסק"ד כתב⁹⁷ שאם לא ברך שהחיינו לפני הדלקה מברך אחר הדלקה, אפילו כשסיים כבר להדליק את כל הנרות. וצ"ב⁹⁸.

ועי"ש בשעה"צ בס"ק ז'-ח⁹⁹. ובס"ק ג' שם ביאר עפ"י הישועות יעקב שמש"כ שאם נזכר אחר ההדלקה לא יברך עוד, היינו לא באותו לילה, אלא ימתין למחרת ויברך שהחיינו בשעת הדלקה. אמנם אם אירע זה בליל שמיני שאין לו הזדמנות נוספת, אפשר דכמו בעלמא קי"ל דזמן אומרו אפילו בשוק דהוא קאי על עצם היו"ט, ה"ה כאן דקאי על עצם הזמן דחנוכה וכו'. וכתב שם: "וכעין סברתי מצאתי במאירי וכו' וצ"ע".

שולי המעיל

95. תרנא, א. אמנם הרמ"א מיירי לענין שעת הדחק. ועיי' משנ"ב סק"ה שם.

96. וכ"פ בברכ"י שם, ב.

97. בשם שו"ת רע"א תניינא סי' י"ג.

98. וכן הקשה הגר"ח קנייבסקי (שונה הלכות תרעו, ד). וכ' שם שאולי בסק"ב שמיירי ששכח לברך שהחיינו בלבד, לא יכול לברך על הראייה שלא תיקנו ברכת שהחיינו בלבד על ראייה אלא אם היא באה יחד עם ברכת שעשה ניסים. אבל המשנ"ב בסק"ד מיירי ששכח את ב' הברכות ולפיכך לא גרע מרואה ויכול לברך את שתיהן אחר ההדלקה.

99. שם מבואר שמחויב בשהחיינו אם לא בירך כל הח' ימים ואינו חייב לברך דווקא בשעת ההדלקה דלא גרע מרואה שמברך שהחיינו על הראייה.

¹⁰⁰ ולפיכך אפשר דאם סיים ההדלקה ועדיין הנרות לפניו, יכול לברך שהחיינו שעדיין הוא נמצא בתחום הזמן המזכיר את עצם הנס ואת ייחודו של היום שהוא ייחודי מימי חול אחרים. אכן משכבו הנרות לא יכול לברך אלא ימתין עד למחרת ואז בשעת ההדלקה יברך שהחיינו¹⁰¹.

והנה המנ"ח (מצוה ש') רצה לחלק בין פסח לסוכות, שבסוכות אם שכח לברך שהחיינו ביום א' יברך ביום ב' אימתי שירצה וכך הלאה עד סוף חוה"מ. דאין לו הזדמנות להצמיד את שהחיינו לא לקידוש ולא למעמד אחר שיהיה שווה ערך לקידוש. אולם בפסח אם לא בירך שהחיינו ביום א', מוטב שימתין עד שביעי של פסח שאז ייקרה לפניו קידוש היום בליל שביעי של פסח, ויברך אז שהחיינו וכמו שסידרו על קידוש ליל סוכות גם את ברכת שהחיינו על עשיית הסוכה, וכנ"ל.

ועי"ש במנ"ח שרצה לדחות סברא זו, שדווקא לענין סוכה אמרינן שכיון שבילל סוכות בלאו הכי יאמר בקידוש שהחיינו על עצם היום, לכן דוחים את ברכת שהחיינו על עשיית הסוכה לזמן הקידוש, משא"כ בליל שביעי של פסח אין מברכים שהחיינו בקידוש.

עכ"פ לאור הנ"ל¹⁰² היה נ"ל דבסוכות אם שכח לברך שהחיינו ביום א' שהדין הוא שיכול לברך בכל יום אחר מימי חג הסוכות, שראוי להסמיך את ברכת שהחיינו על היום בשעה שבא לעשות מעשה שמייחד את היום הזה כיום חג כגון בכניסתו לסוכה [או אולי אף

שולי המעיל

100. כוונתו ליישב את הסתירה שמש"כ המשנ"ב בסק"ד בשם תשו' רע"א שיכול לברך אחר ההדלקה, היינו אחר מעשה הדלקה, אבל בתוך זמן המצוה משך חצי שעה [או אולי אפי' כל עוד שהנרות דולקות]. ואילו מה שכ' בסק"ב בשם פתחי עולם בשם הישועות יעקב שאחר ההדלקה אינו יכול לברך, היינו אחר זמן המצוה [או אחר שכבו הנרות].

והנה נחלקו הראשונים לענין ברכת המצוות אם שייך לברך בדיעבד אחר עשייתן (ראה רמב"ם ברכות יא, ה-ו; ומאידך עיי' הגהות אשרי ברכות א, יג; עיי' שאגת אריה סי' כ"ו), ומ"מ אפשר שגם לסוברים שא"א לברך אלא עובר לעשייתן יש לומר שדווקא בברכת המצוות שתיקונה ונוסחה הוא על גוף מעשה מצוה, חובה להסמיך אותה למעשה המצוה וכגון בנ"ח שתיקנו ברכה על מעשה ההדלקה וכפי שבא לידי ביטוי בנוסח "להדליק", ואחר מעשה ההדלקה לא יכול לברך, אבל ברכת שהחיינו אפשר שכל עוד שהמצווה מתקיימת וכגון בנ"ח בתוך חצי שעה יכול לברך.

101. וצ"ל שסבר הישועות יעקב שגם רואה אינו יכול לברך אחר זמן המצוה. וכ"פ ההתעוררות תשובה (ח"א סי' ס"ז; אמנם בסי' קנ"ד נשאר בצ"ע. וראיתי מובא גם בשם רע"א שהסתפק בזה).

102. שמבואר שגם ברכת שהחיינו תוקנה לכתחילה להיאמר על מעשה מצוה.

בנטילת לולב] (אף אם בירך כבר שהחיינו על עשיית הסוכה ועל נטילת לולב, כי באלו נתכוון לפטור בברכת שהחיינו רק את מעשה המצווה ולא נתכוון ליום).

מוצאי שמיני עצרת תשע"ב

הנה העלינו **במנין האברכים** לשנות ממנהגינו לקראת שנה הבאה הבעל"ט תשע"ג ולומר את ההושענות מיד אחרי הלל¹⁰³, **פרט לשבת והושענא רבא** שאז יש לערכן לאחר תפילת מוסף. וכן ראיתי נוהגין בכמה מקומות. וראיתי שבספר של הג"ר מאיר גריינמן¹⁰⁴ כתב שכן נהגו בבית מדרשו של החזון איש¹⁰⁵.

בליל סוכות דיברתי במנין, ועוררתי את החשש שיש בסוכה, שחלקה בנוי מתחת למרפסת בקומה למעלה ממנה, וע"כ אזור זה החוסה בצל המרפסת פסול.

והנה לעתים קרובות מעמידים את השולחן באופן כזה שחלקו נמצא באזור הכשר וחלקו נמצא באזור הפסול, ולפיכך נוצר חשש שמא גם באזור הכשר א"א לצאת ידי"ח שמא ימשך אחר שולחנו ואף שבמשנ"ב סי' תרל"ד סק"ו סתם כדעת החיי אדם המיקל שדי שטפח מהשולחן שיהיה בסוכה, מ"מ השער הציון (סק"ו) שם הביא מחלוקת בזה דדעת הברכי יוסף שבעינן שרוב השולחן יהיה בסוכה ואפילו במשהו יותר מחציו סגי, ולא הכריע השעה"צ בין שניהם, ולפיכך יש ליזהר שלפחות רוב השולחן יהיה בצד הכשר.

בליל שבת דרשתי באגדתא במנין האברכים אודות שמחת בית השואבה שאנו עורכים בביהכנ"ס, וביקשתי שהיא תתחיל מן הסוכה, שבה נתכנס ונשוחח גם בדברי הלכה.

שולי המעיל

103. כמנהג ירושלים המובא בשערי תשובה סי' תרנ"א סק"כ [אמנם בלוח א"י כ' שהמנהג הוא אחרי מוסף]. דלא כדברי הטור בריש סי' תר"ס שעושים ההקפות אחרי מוסף. ועי' בבכורי יעקב תרס, א וערוך השולחן תרנט, ב.

104. דינים והנהגות פכ"ב סט"ז.

105. אפשר שהוא משום טירחא לחזור ולהוציא את הד' מינים לאחר שהניחום. או אולי שכיון שכבר מחזיקים בד' מינים הוי כמעביר על המצוות אם עוזבם ולא מקיף בהם. אולם בשבת ויו"ט אין בידו המינים ולפיכך אומר ההקפות לאחר מוסף כדברי הטור.

ואמרתי שהנה שמחת בית השואבה היתה כרוכה בשאיבת המים ממעין השילוח כמסופר במשנה¹⁰⁶, ובהבאת המים לצורך ניסוכן עם קרבן התמיד ועם קרבן המוסף (יחד עם ניסוך היין).

והנה בודאי שעיקר ותכלית השמחה היה ניסוך המים עצמו, וא"כ יש לתמוה מדוע כונתה השמחה בשם "בית השואבה" ע"ש שאיבת המים, שאינה אלא אמצעי לתכלית (מצאתי שהראי"ה קוק שואל זאת).

וי"ל דאמנם השאיבה היתה שולית אך מ"מ היוותה את המניע הגדול של השמחה בבית המקדש, שהרי בגמ'¹⁰⁷ איתא מדוע נקרא שמה בית השואבה שמשם שואבים רוח הקודש. ורוח קודש זו כנראה תרמה לכך שהשמחה במקדש גאתה והעפילה לשיאים רוחניים גדולים¹⁰⁸.

מוצש"ק חוה"מ סוכות תשע"ג

הנה בני יעקב נ"י שאל אותי במוצאי יוה"כ על הרמ"א שבסוף סי' תרכ"ד (סוף הלכ' יוה"כ) שכתב: "והמדקדקים מתחילים מיד במוצאי יו"כ בעשיית הסוכה כדי לצאת ממצווה אל מצווה (מהרי"ל ומנהגים וכו')". ובסוף סי' תרכ"ה (תחילת הלכות סוכה) כתב: "ומצווה לתקן הסוכה מיד לאחר יוה"כ דמצווה הבאה לידי אל יחמיצנה (מהרי"ל)". מדוע לא איחד שתי הלכות אלו יחדיו, ומה הוסיף בסימן תרכ"ה על מה שכתב בסימן הקודם - תרכ"ד.

ונ"ל דהלכת המדקדקים שכתבה בסוף הלכ' יוה"כ שייכת לעניין יוה"כ, דהנה בתנחומא פרשת אמור¹⁰⁹ עה"פ "ולקחתם לכם וכו'" אי': "שבמוצאי יו"כ ישראל נכנסין לדין ביוה"כ וכו' ולא יודעין מי נוצח לחברו, אמר המלך כל מי שיודע ובידו כידון הווי יודעין שהוא ניצח וכו' אמר הקב"ה טלו לולביכן בידכן שידעו הכל שזכיתם בדין".

שולי המעיל

106. סוכה מח, א.

107. ירושלמי סוכה (ה, א). הובא בתוס' סוכה נ, ב ד"ה חד תני.

108. והמהרש"א חידושי אגדות סוכה נ, ב ביאר שזה מה שהוקשה לירושלמי "למה נקרא בית השואבה" [היינו מדוע לא "בית הניסוך"]. ולפיכך אמרו בירושלמי שמשם שואבים רוח הקודש. ועיי' גם בערוך לנר שם.

109. סימן יח.

רואים א"כ שנטילת לולב בסוכות היא סימן לזכיה בדין של יוה"כ. ובילקוט שמעוני איתא¹¹⁰ מדוע עושים סוכות לאחר יום הכיפורים כדי שנאמר לפני הקב"ה שאם דנתנו לגלות ביוה"כ הנה אנחנו יוצאים לגלות לתוך הסוכה והכל נתכפר.

וחזינן לפ"ז שיש קשר מובהק בין סוכות ליוה"כ דחג סוכות הוא המשך של יוה"כ לענין חתימת הדין והכפרה, לפיכך, עם צאת יוה"כ אנו רוצים להראות שאנו משתוקקים אל הכפרה הסופית והנכספת, שתלויה בחג הסוכות, בישיבת סוכה ובנטילת לולב, לפיכך המדקדקים במצוות מעוניינים לחבר מיד את סגולת הכפרה המוחלטת עם יום הכיפורים, ומיד פונים לעשות את הסוכה. וברור שעניין זה להתחיל מיד במצוות סוכה הוא דווקא במוצאי יוה"כ ולא לפני כן.

לפיכך גם מובן מדוע הדגש של "המדקדקים" הוא להתחיל בעשיית מצוות סוכה דווקא, ומדוע לא נדרש מהם לעשות מצווה אחרת מיד אחרי צאת יוה"כ כדי להתחיל כבר באיסוף זכויות? מדוע שלא יתנו המדקדקים מיד צדקה, ויתחילו מיד במוצאי יו"כ במצוות חסד וכן שאר מצוות?¹¹¹

אלא נדרש מהם להתחיל דווקא במצוות סוכה על אף שיש עדיין זמן מה לקיומה, וע"כ זהו משום שחג הסוכות הוא המשך הכפרה של יוה"כ, ונדרש לחברם כבר מיד במוצאי יוה"כ.

ברם בסי' תרכ"ה תחילת הלכות סוכה עניינו מצוות עשיית הסוכה והישיבה בה, ולפיכך כתב שמיד אחרי יוה"כ עליו לעשות סוכה מדין זריזין מקדימין למצוות, דמצווה הבאה לידך אל תחמיצנה. לענין זה אם עשה את הסוכה לפני יוה"כ בוודאי שקיים את ענין זריזין מקדימין למצוות. אך מיד אחרי יוה"כ אסור לו כבר להשתהות, כי מוטלת עליו עכשיו מצווה של ממש לעשות את הסוכה, ולכן נקט את הלשון החריפה יותר "מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה". ועיין בשע"ת סי' תרכ"ה סק"א.

והנפק"מ בין שני העניינים הנ"ל דמצווה הבאה לידך אך תחמיצנה יוכל לעשותה ע"י שליח. ברם, המדקדקים שמתחילים מיד במוצאי יו"כ להקים הסוכה "כדי לצאת ממצווה למצווה" - הנה זהו חלק מכפרת יו"כ, ועליו לעשותה בעצמו. וצ"ע למעשה.

שולי המעיל

110. ויקרא, רמז תרנג.

111. עי' במטה אפרים סי' תרכ"ד סט"ו כ' שיעיין באתרוג שקנה קודם יו"כ מיד במוצאי יו"כ ויש בזה התעסקות בהכשר מצוה. ואף הוא לא הזכיר שאר מצוות אלא הכשר מצוה של ד' מינים שאף הם חלק מהחיבור ליו"כ כמבואר בפנים.

הנה ביו"ט ראשון של חג הסוכות נתבקש בני הרב משה נ"י לגשת לשמש ש"ץ בתפילת מוסף. ומשפנה ממקומו לגשת לעמוד, פגע שלא במתכוון באתרוגו של הרב קנפלמכר, האתרוג נפל, ופיטם האתרוג נשבר.

ונשאלה השאלה האם חב הוא מדין מזיק, וכמה?

והנה בדבר זה נחלקו מהר"ם מינץ¹¹² והחכם צבי¹¹³, דמהר"ם מינץ כתב שלמרות שהזיק אתרוג מהודר, נותן לו אתרוג פשוט, וחילו מגמ' בב"ק (עח, ב), דאם הזיק לו קרבן שמן נותן לו קרבן רזה. והח"צ נחלק עליו, ועיין בהליכות שלמה לגרשז"א שכתב דהח"צ נחלק רק אם פגע באתרוג לפני סוכות, ברם ביו"ט של סוכות אין לו שווי באתרוג מהודר מלפני החג.

גם דנו אם המזיק פטור מדין רץ בערב שבת שנפטר אם הזיק¹¹⁴, דהוי כמזיק ברשות.

עכ"פ הצענו לתת לו אתרוג אחר במקום אתרוגו שנפסל, אך הוא החזירו באומרו כי מחל על נזק זה וגם משום שהרב נחמיה ז"ק אמר לו כי אם קנה אצלו אזי הוא "מבוטח" אצלו ונתן לו אתרוג חליפי.

י"ד תשרי תשע"ד ערב סוכות

שלשום אמרתי שיעור פתיחה לישיבת בין הזמנים במנין האברכים.

ובין השאר אמרתי כי הנה המדרשים מחברים בין סוכות ליוה"כ, שביום הכיפורים עמדנו לגורלנו שיחרץ בבי"ד של מעלה, ובסוכות הוכרע דיננו לזכות - לנצחון. וכמו שהצבא הקדמון היה בתום המלחמה עורך מצעד נצחון ובו הכידונים היו נישאים כלפי מעלה, אף אנו נוטלים בלולב להראות בטחוננו ב"ה, כי נחתמנו לחיים טובים ולשלום.

ומכאן אמרתי שיש עניין ליטול את הלולב בפומביות ובפרהסיא, כאותו מצעד צבאי. לפיכך עדיף ליטול את הלולב סמוך להלל ובין כותלי ביה"כ, כדי שהנטילה תיראה בציבור, ולא כאותם יחידים שפונים לסוכה ואח"כ שבים לביה"כ להמשך התפילה. וכן לא כמו אלה שנוטלים בתוך הסוכה בבתייהם הפרטיים, עוד לפני התפילה.

שולי המעיל

112. שו"ת מהר"ם מינץ, סי' קיג.

113. שו"ת חכ"צ, סי' קכ.

114. ב"ק (לב, א).

והרב יהושע קניאל הראה לי את מה שכתב הגר"ש קלוגער בחכמת שלמה¹¹⁵ שאם יש לאדם אפשרות להגיע למקום שיש בו סוכה ולקיים מצוות סוכה אך אין שם ד' מינים, או למקום אחר בו ישיג ד' מינים אך לא יהיה לו סוכה, יפנה לאותו מקום שיש בו ד' מינים ויקיים מ"ע של נטילת לולב, דנטילת לולב הוא פירסומא ניסא של הנצחון שלנו על המקטרגים.

שו"ע או"ח סי' תרל"ט ס"ב: "אבל מותר לאכול אכילת ארעי חוץ לסוכה, וכמה אכילת ארעי כביצה מפת". ובביאור הלכה שם כתב: "אבל יותר מעט חשוב קבע אפילו אכלן דרך ארעי". אך צ"ב בגוונא שאוכל פת פחות מכביצה אך בתורת קבע האם מחויב בסוכה.

אולם נראה שפשוט הוא לכאורה מתוך מה שכתב השו"ע בסוף הסעיף: "ותבשיל העשוי מחמשת מיני דגן אם קובע עליו חשיב קבע וצריך סוכה".

ובמשנ"ב ס"ק ט"ו כתב: "ר"ל שאכלם בחבורה או שאוכל שיעור חשוב שקובע סעודתו בזה (כלומר 3 או 4 ביצים שבזה גם חייב בנט"י וברכת המוציא) ולא די שיאכל מעט יותר מכביצה כמו פת" [וע"ז השיג המג"א דגם בזה חייב בסוכה כבר ביותר מכביצה כמו בפת].

ומשמע מדברי המ"ב שאם אוכל בחבורה [אפי' תבשיל מחמשת המינים¹¹⁶] גם זו דרך קביעות ואפי' בשיעור פחות מביצה חייב¹¹⁷. ולפ"ז כ"ש אם אוכל פת בקביעות אפי' רק כביצה או פחות מכביצה גם חייב בסוכה ואולי אף בברכה.

וכן מוכח מדברי המאמר מרדכי שהובא במשנ"ב (שם ס"ק ט"ז) שמי שאכל פת הבאה בכיסנין בשחרית עם קפה, שבזה הוא דרך קביעות חייב בסוכה ובברכה אעפ"י שלא אכל שיעור קביעות של 3-4 ביצים, שלענין סוכה קביעות כזו של תשבו כעין תדורו כבר מחייבת בסוכה.

אכן אם אכל פת הבאה בכיסנין שלא בקביעות יותר מכביצה, נחלקו בזה האחרונים כמ"ש המשנ"ב (שם) והוסיף שמנהג העולם לברך גם בחול, אך זה בתנאי שאוכל יותר מכביצה גם אם לא בקביעות. ואילו בשבת בבוקר בקידוש משמע לכאורה שמברך אפילו אם אוכל פחות

שולי המעיל

115. תרכה, א.

116. שגרע מפת הבאה בכיסנין וכ"ש מפת גמורה. כדמוכח מהמשנ"ב ס"ק טז שיש דעות באחרונים שפת הבאה בכיסנין דינה כפת משא"כ בתבשיל (לולא דעת המג"א שמחמיר אף בתבשיל).

117. דייק זאת ממש"כ המשנ"ב שאם לא אוכל בחבורה צריך שיאכל שיעור קביעות סעודה ולא סגי ביותר מכביצה ומשמע שכשאוכל בחבורה אין את ההגבלה של "לא די בפחות מכביצה" כי האכילה בחבורה מחשיבה קבע אף בפחות מכביצה..

מכביצה, כיון שאוכל אותה בתורת סעודה הצריכה לקידוש דמחשבתו משווי לה קבע. אך **המשנ"ב** לא כתב במפורש דמנהג העולם לברך בחול אף אם לא קבע, מיירי ביותר מכביצה דוקא ופחות מכביצה אין מברכים שלפ"ז היינו יכולים לדייק שבקידוש חשיב קביעות אף בפחות מכביצה. וצ"ע בזה¹¹⁸.

אך ראה **בשעה"צ** ס"ק ל"ה שציין את מ"ש **השערי תשובה** "שכל שקובע לזה מקרי קבע" וכן לשון **המאמר מרדכי** מובא בביאור הלכה ד"ה אם קובע עליו וכו'.

ומשמע לכאורה שיש ג' אפשרויות לחייב בסוכה את האוכל פת הבאה בכיסנין:

[א] שיעור קביעות לברכת המוציא וברהמ"ז, היינו ג' - ד' ביצים.

[ב] שאוכל בחבורה.

[ג] כל שקובע עצמו לזה.

ולכאורה גם לפי המבחן האחרון אם אכל פחות מכביצה (או ביצה) וקבע עצמו לזה יתחייב בסוכה. או שמא דווקא יותר מכביצה מועילה בצירוף קביעות אישית כמו חבורה או שקבע עצמו לכך.

עכ"פ אחר העיון ראיתי בשם **הפמ"ג** והביכורי יעקב שקביעות מחייבת בפת הבאה בכיסנין היינו דוקא אם יאכל שיעור ביצה לפחות.

הוספה מתשע"ח

א. הנה בנוגע לחובת ישיבה בסוכה עפ"י כתב השו"ע (תרלט, ב): "ותבשיל העשוי מחמשת מינים אם קובע עליו חשיב קבע וצריך סוכה".

והביא שם **המשנ"ב** (ס"ק ט"ז) בראשונה את **המאמר מרדכי** שדי בקביעות קלה כמו שתיית קפה עם עוגה בבוקר דכיון שרגילות לעשות זאת חשיב קבע ומחוייב בסוכה עם ברכה. ולעיל בס"ק ט"ו כתב **המשנ"ב** ד"קבע" הוא "שאוכלים בחבורה וכו'".

ומשמע שהמאמר מרדכי הוסיף ש"קבע" יכול להיות אף באכילה באופן פרטי שלא בחבורה אך בזמן קבוע לו, ואף זה מחוייב בסוכה ובברכה, דאין צורך שיאכל כביצה וקצת יותר שאפילו פחות מזה כבר מחוייב בסוכה (ומסתבר שצריך שיהיה לפחות כזית). ואף שלענין

שולי המעיל

118. **השערי תשובה** (שם סק"ה) שהוא מקור דברי **המשנ"ב** שם כתב במפורש שגם קידוש בעי יותר מכביצה. וצ"ע מדוע **המשנ"ב** לא כתב זאת במפורש [אמנם קצת משתמע מדבריו כי המעיין יראה שפתח לדון באכילה יותר מכביצה ונמשכים דבריו בשם **השערי תשובה** לענין זה]. ואולי מפני שפסק **המשנ"ב** בשם **המג"א** (רצא, ב; וראה גם **שעה"צ** רעא, מג) שלסעודת שבת בעינן יותר מכביצה, פשוט שכאשר דנים על אכילה של פת הבאה בכיסנין בקידוש הבוקר היינו ביותר מכביצה.

ברכת המוציא צריך שיעור ג' או ד' ביצים כדי שיקרא קבע ויחייב בנט"י וברכת המוציא וברהמ"ז, לענין סוכה די בקביעת האכילה כדי לחייבו בסוכה.

וכ' המאמ"ר: "וכן נהגנו לברך עליה לישב בסוכה". והוסיף המשנ"ב דחייב זה קיים גם מבלי שתיית קפה, ורק אם יש לו קביעות בשעה מסויימת לאכול מזונות, כבר חייב בסוכה ובברכה ומשמע כאמור אפילו שאוכל פחות מכביצה¹¹⁹.

אופן שני מביא המשנ"ב - אדם שאינו אוכל המזונות בשעה קבועה לו מיום ליום, אך אוכל מזונות ללא קביעות זמן בשיעור יותר מכביצה, שאילו היה זה בפת היה מחוייב הוא בסוכה, במזונות נחלקו האחרונים אם מברכים לישב בסוכה.

אופן שלישי - מי שמקדש בשבת ויו"ט על מזונות וכדי שיהא זה קידוש במקום סעודה, הוא מחוייב באכילת מזונות "דמחשבתו משוי ליה קבע", אך לא כתב המשנ"ב כמה יאכל. אולם לכאור' פשוט הוא שצריך לאכול כשיעור קידוש במקום סעודה, ושיעור זה הוא לפחות כזית מפת או מזונות כמובא לעיל בשו"ע סי' רע"ג ובמשנ"ב ס"ק ט' וס"ק כ"א¹²⁰.

אך בזה צ"ע מ"ש מאופן א' במשנ"ב שאוכל מזונות בשעה קבועה כהרגלו שחשיב קבע כדברי המאמ"ר¹²¹. וצריך לומר דהנפקא מינה במקום שאין זה קבוע שיקדש תמיד בשבת בבוקר על מזונות, אלא ארע פעם שבא לעשות זאת, ולמרות זאת חשובה הסעודה כקבע לענין סוכה בגלל חשיבות הסעודה שבאה לדין קידוש במקום סעודה¹²².

שולי המעיל

119. וכן לעניין יין הביא המשנ"ב בס"ק י"ג שם דעות האחרונים ששתייה בקביעות כגון ששותים בחבורה חשיבא קבע ומחוייב בסוכה.

והנה עצם מה שדייק אמור' זצ"ל שקביעות מחייבת אפי' בפחות מכביצה הוא חידוש, וגם ממסקנת דברי המאמ"ר משמע שדן רק ביותר מכביצה, עיי"ש במה שהביא בשם הגינת ורדים. אולם עצם הענין שקביעות מחייבת בסוכה אף בפחות מכביצה מצאנו לענין פת גמורה בדברי הפמ"ג והיד אפרים שנקטו כן בדעת המגן אברהם שאם קובע על הפת אפי' בפחות מכביצה חייב בסוכה. ואפשר א"כ דה"ה בפת הבאה בכיסנין [לדעת הגינת ורדים פה"ב לענין סוכה דינה כפת גמורה, עי' בשערי תשובה סק"ה]. ובאמת אף שבמשנ"ב ובשאר פוסקים לא משמע כן, להלכה פסק החיי אדם (קמז, יג) שבקובע סגי בכזית אף במיני מזונות. [ויש להעיר לפי החיי אדם מה קושיית הגמ' (כח, א) "מעשה לסתור", הא איכא לאוקמי בקבעו ולכך אמר ר"ג העלום לסוכה, דבקבע אף פחות מכביצה חייב בסוכה (ומלשון רש"י שם מוכח שהקושיא היא מהתבשיל ולא דווקא מהמים). ואפשר שמלשון המשנה "לטעום" משמע שהיה זה טעימה בעלמא אף פחות מכזית, שבכל אופן פטור מסוכה].

120. ומשמע מסתימת לשון המשנ"ב שאף פחות מכביצה מחשבתו משויא לה קבע. ועי' גם ביאור' ל שם ד"ה אם קובע.

121. כלומר, ומדוע בעינן לקביעות מכח מחשבתו על הקידוש, ת"ל מצד הקביעות של אכילת מזונות בשבת בבוקר.

122. לכאור' כל הדיון לענין קידוש בשבת בבוקר הוא רק לדעת השו"ע אבל לדעת האחרונים שהביא המשנ"ב

אך צ"ב מה כוונתו ד"מחשבתו משווי ליה קבע", דאין זה תלוי במחשבתו אלא בעצם הדין דלקידוש בעי סעודה, והחוב הזה יוצר קביעות לענין סוכה.

ב. גם לא נתברר לי מה נתכווין לומר בהמשך דבריו: "ובחול אין כדאי לברך דספק ברכות להקל", הלא לעיל הביא את דברי המאמר **מרדכי** שקביעות שבאכיל מזונות שפיר חשיב קבע ואף מברך על כך לישב בסוכה. ומסתימת דבריו משמע שפסק להלכה כמותו. ולא ייתכן שמירי בפחות מכזית שבזה אף בשבת לא יצא י"ח קידוש במקום סעודה ולא חשיב קבע וא"א לברך על כך לישב בסוכה¹²³.

ג. והנה המשנ"ב חתם את דבריו בס"ק זה, שכדי להינצל מספק ברכה, יראה לשבת בסוכה זמן מה אחר אכילתו ויכוון בשעת הברכה לישב בסוכה על האכילה ועל הישיבה שאחר כך. וכנראה סבר המשנ"ב ששהייה קצרה מדי אינה ראויה לברכה אלא יש לשהות שיעור זמן משמעותי.

בשו"ע שם: "ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים הרי זה משובח". לשון זו אינה לשון חומרא שיש לנהוג כך לכתחילה אלא משמע שזו רק מעלה. ומקורו ממשנה בסוכה כ"ז ע"ב כמובא בבאר הגולה, שם איתא שמה שהעלו לר"ג דלי מים ושתי כותבות לא היה בתורת חומרא אלא רק דלא מיחזי כיוהרא. אכן בר"ח שם ובתוס' ריש דף כ"ז ע"א, משמע שזה משום חומרא.

חזו"מ סוכות תשע"ד

ראיתי בספר אחד שהקשה דבגמ' סוכה אמרינן דמברכין על הלולב משום שהוא גבוה מכולם וא"כ מדוע בתורה בפרשת אמור נכתב קודם כל האתרוג: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי

שולי המעיל

בס"ק י"ג שבשתיית יין בקביעות מחויב בסוכה, ת"ל דחייב בסוכה כבר על שתיית יין הקידוש, דהקידוש מחשיב השתייה לשתיית קבע. ומ"מ לפי מש"כ שם שלהלכה למעשה הסכימו האחרונים שאין לברך על יין, איכא נפ"מ שבקידוש יוכל לברך לישב מכח אכילת המזונות. וכן נפ"מ לפי מש"כ הביאווה"ל בד"ה ויין בשם הריטב"א דהקביעות של יין לסוכה הוא ברביעית, ואילו לקידוש סגי ברוב רביעית. וכמו כן נ"מ במיץ ענבים לדעת מרן הגריש"א זצ"ל שאין נחשב כיון, ראה תורת המועדים ס"ק י"ח. וכן נ"מ בחמר מדינה, שבכל הנ"ל שתיית כוס הקידוש אין מחייבת בסוכה ורק מחמת המזונות יתחייב וכנ"ל.

123. מדברי השערי תשובה משמע שמירי לענין יותר מכביצה בלי קביעות שנחלקו בזה האחרונים (החיד"א במחזיק ברכה והגינת ורדים) ויש לחוש לדעת החיד"א שמחמיר ולפיכך אין לברך.

עץ הדר כפת תמרים" וכו'. ונראה דהנה איתא באבות (ב, ט): "... אמר להם צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם ר"א אומר עין טובה וכו' ר' אלעזר אומר לב טוב אמר להם רואה אני את דברי ר' אלעזר בן ערך מדבריהם שבכלל דבריו דבריהם". ומאחר ואתרוג דומה ללב¹²⁴, ולב כולל את הכל לפיכך הקדימו הכתוב.

בני היקר יעקב נ"י שאל אותי לגבי קריאת התורה במקום שיש קריאה זהה בימים נפרדים כגון בפרשת הנשיאים שקוראים בחנוכה או בקריאת התורה בסוכות מה יהיה הדין אם בעל הקורא קרא את המלים הנכונות אך מיום אחר¹²⁵, די"ל שכיון שקרא נכון עלתה לו הקריאה ומאידך י"ל שכיון שקרא אותם ממקום אחר אין זה נחשב שקרא את הקריאה של היום¹²⁶.

הושענא רבה תשע"ד

היום בתפילת שחרית החזירו סה"ת אחרי הושענות לארון הקודש, וס"ת אחד החליק בארון הקודש ונפל בתוך הארון. ועיינתי בספרים ולא מצאתי שבמקרה זה יש ענין להתענות או ליתן צדקה¹²⁷. ואעפ"כ מיד תרמתי לצדקה לקופת הכולל המצויה בבית הכנסת לטובת כולם.

שולי המעיל

124. כמובא בספר החינוך מצוה שכ"ד.
125. כגון שקרא את המלים "כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימים" מתוך הכתוב בפסוק של היום הקודם.
126. עי' בכף החיים סי' תר"צ ס"ק צ"ז שכתב דיש להיזהר שלא יקרא את המלה "ואת" שבעשרת בני המן מאחד הבנים לבן אחר (כגון שקורא את המלה "ואת" של דלפון מתוך כתב המלה "ואת" של פרשנדתא). ומשמע אם כן שלדעתו נחשב כקריאה בעל פה, אף על פי שקורא מתוך הכתב, כיון שאינו מקומו. אולם אפשר שטעמו שם הוא משום קראה למפרע דלא י"ח בקריאת המגילה. וצ"ע בזה (הערת הרה"ג ר' עידן דוד שליט"א).
127. בשו"ת אבני ישפה פסק שאין צריך להתענות כי אין זה מקום הילוך בני אדם. ומצאתי בספר אהל יעקב [סקוצ'ילס, ירושלים תשע"ז] שכ' שם (פ"א הערה כא) שכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל. ועי' בשו"ת צבי לצדיק (סימן מח) שדן להקל בגוונא שנפל ארון קודש עם ס"ת בתוכו. ובפסקי תשובות (סי' מ, הערה 23) כתב ללמוד מכך שכ"ש אם נפל ספר בתוך ארון קודש. וצ"ע.

אדר תשע"ד

בהיותי בארה"ב בתחילת חודש אדר א' השנה הוזמנתי למסור שיעור בכולל "תהילת דוד" בפלטבוש, ושאלתי שם אדם שרואה שמתחיל לרדת שלג האם יברך עושה מעשה בראשית. והרב מנחם נאה שאל אם מחיצה של שלג היא מחיצה לענין רשויות שבת וסוכה. וראה תוס' ב"ב כ, א ד"ה "והמלח" ושערי תשובה או"ח סי' תרכ"ו סק"א מה שהביא בשם הגינת וורדים וערוך השולחן שם¹²⁸.

כ"ח אייר תשע"ד

כתב הפרמ"ג (אשל אברהם סי' שט"ו ס"ק א'): "שאלה - מי שנפלה סוכתו ביו"ט או בשבת אי שרי לומר לעכו"מ לחבר ולבנות לו הסוכה". ובתוך הדברים כתב "ואהל קבוע הוה שמונה לשמונה ימים וט' והוה איסור תורה ואסור ע"י עכו"ם כ"א שבות דשבות במקום מצוה". ונשאר שם בכל זה בשאלה.

עכ"פ מדבריו מוכח דבנין קבע ואוהל קבוע נקרא אם עשאו לכל הפחות לשמונה ימים. אך אין מכאן ראיה שאם עשאו לחמישה או ארבעה ימים שלא ייקרא אוהל קבוע. ואין לנו לדעת מהו שיעור הזמן המינימלי להתחייב עליו כבנין קבע שאיסורו משום מלאכת בונה. כי במקום אחר כתב הפרמ"ג שההבדל בין אוהל ארעי לאוהל קבע שקבע הוה אם הקימו או בנאו "לזמן מרובה".

וראיתי מביאים בשם השואל ומשיב (רביעאה ג, רה) שכתב שבסוכה סגי בשמונה ימים כדי להיחשב אוהל קבע דהמצוה משווה לה לסוכה שתהיה קבע.

והביא שם ראיה ממשכן שהיה במדבר ואיתא "על פי ה' יסעו ועל פי ה' יחנו", והמשכן חשיב אהל קבע דמלאכת שבת ילפינן ממשכן. והיינו שרק משום גזיה"כ חשיב אהל קבע ואילו כן הוה אוהל ארעי הגם שהיו מקומות ששהו בהם ימים רבים (הרבה יותר משמונה ימים).

אכן י"ל דלגבי המשכן כל חנייתו ומסעם היה על פי ה' עד שיצוה הקב"ה לצאת למסע. לפיכך גם אם התברר לבסוף ששהו שנים אחדות באותו מקום א"א לקרוא לזה קבע, שהרי כבר בבניית המשכן במקום החדש לא ידעו המקימים לכמה זמן מוקם בשלב זה המשכן. אולי יוקם לשעה קלה בלבד. ולפיכך מאחר וכבר בתחילה לא ידעו לכמה זמן ואפשר שיהיה

זה לזמן קצר ביותר אין זה בניית קבע אלא בניית ארעי. ולכך בעיני לגזיה"כ שהמשכן נחשב כאהל קבע.

י"ג תשרי תשע"ה

אמש השתתפתי בסיום סדר מועד שערכו משתתפי השיעורים בדף היומי המתקיימים במנין האברכים. ובין השאר אמרתי שהנה במשנה האחרונה במסכת חגיגה נאמ'¹²⁹: "כל הכלים שהיו במקדש טעונין טבילה חוץ ממזבח הזהב ומזבח הנחושת מפני שהן כקרקע דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים מפני שהם מצופין". והקשו בגמרא (שם כז, א): "אדרבא כיון דמצופין נינהו מיטמאו וכו' ואב"א רבנן לר"א קאמרי מאי דעתיך משום דמצופין, מבטל בטיל ציפויין גביהו". כלומר אין צורך לגזיה"כ כדי להחליט שהמזבח אינו מטמא, אלא מסברא יש לנו לומר, שכיון שהציפוי המתכתי (זהב) בטל וטפל לעיקר שהוא מזבח עץ ועץ העשוי לנחת לא מטמא, די לנו בכך כדי לטהר.

אך עי' ברש"י שם ד"ה מיבטל וכו' דהטעם דבטל לעץ דרחמנא קרא עץ לכולהו. וצ"ב מדוע בעינן לכך ומדוע לא נימא מסברא שהציפוי בטל לעץ.

וי"ל דכיון שמייירי בציפוי זהב שחשוב הוא מן העץ לא בטיל, ורק משום שהתורה קראה לכלים עץ אע"פ שהם מצופים זהב נחשב כבטל לעץ. (וזהו דין אחר מהא דכל לנאותו אינו חוצץ¹³⁰).

מעתה לאור האמור לעיל ייצא לנו דין בהלכות סוכה דאם הסכך נח על דפנות או כלונסאות עץ והעץ מצופה בחומר מתכתי או בסדין, אין זה מעמיד בדבר המקבל טומאה דהציפוי בטל לדופן או לכלונסאות ואלו עשויין עץ שאינו מקב"ט^{131 132}.

שולי המעיל

129. כז, ב.

130. דגם אם לא אמרנו כל לנאותו אינו חוצץ (כגון לדעת רבה בגמ' סוכה לז, א), מ"מ בכלי המקדש הזהב לא חשיב דהתורה קראה להם עץ.

131. וע"פ הגמרא בחגיגה הנ"ל פירש הרמב"ם את הדין "ומצופה טהורה" האמור במשנה מסכת כלים (פרק י"א, משניות ד', ו'). עיי"ש בדבריו.

132. ועי' שו"ת מנחת שלמה (ח"ג סי' קי"ב). ובתוך הדברים כתב: "נהניתי מאד בחג זה כאשר נודע לי בדרך אגב מהגרי"מ חרל"פ שליט"א [וצ"ל] שחקוק בזכרוננו מה ששמע בילדותו בסוכתו של גאון ישראל

אמר לי היום הרב מיכאל זלץ - מה שוויו של אתרוג? כמה שאתה משלם עליו כך הוא שווה...

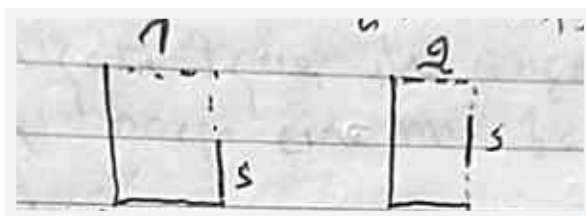

חוה"מ סוכות תשע"ה

הנה השנה ביום א' דסוכות אמרנו פיוט י-ה אלי אחרי קריה"ת ווההפטרה, ואמרו הרב בועז גוטל הי"ו לבדו בניגון מרש של ויז'ניץ. את ההקפות עם הלולב השארנו לסוף התפילה כפי שהיה בשנים עברו.

שאל אותי ר' נריה שחר נ"י (בנו של ר' ישראל שחר מנתניה) דהנה הרמ"א כתב (סי' תר"ל, ס"ה) שעדיף לכתחילה לעשות ג' מחיצות שלימות, ושאל אם דופן ז' נקראת שלמה באופן יחסי לדופן ארוכה שכנגדה כדוגמת זה¹³³:

והנה הרמ"א כתב שם בסעיף ג': "אבל אם איכא דופן ז' בלא לבוד א"צ כאן צורת הפתח עד סוף הכותל הואיל ואיכא דופן ז' שהיא שיעור הכשר סוכה". ולכאורה מיירי בכגון שתי הצורות הנ"ל.

ונראה פשוט שהסוכה (גם בציור 2) כשירה לכתחילה דדי לו בכך שיש שתי דפנות עריבן¹³⁴ כמבואר בשו"ע סעיף ה' ברמ"א ובמשנ"ב ס"ק כ"ה¹³⁵.

שולי המעיל

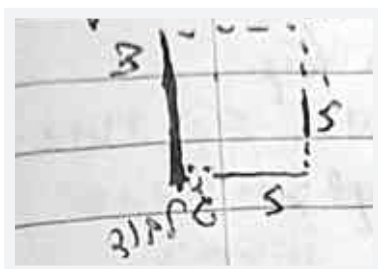
מוהרי"ל דיסקין זיע"א, שהתוכחו שם על זה [בענין סכך מצופה] שהגאון בעל אמרי בינה היה נוהג לסכך את סוכתו בעצים המכורכים עם נייר יפה משום דהוי חשיב ליה להדור מצוה של התנאה לפניו במצוות.

¹³³. הנידון הוא מצד המנהג לכתחילה שכתב הרמ"א אולם למצוה מן המובחר כבר כ' שם המשנ"ב (ס"ק כ"ח) בשם רי"ץ גיאאות שבעינן שיהיו כל הג' דפנות סתומות ללא פתח.

¹³⁴. כלומר שעומדות בסמוך זה לזה בצורת ר.

¹³⁵. וכ"כ בספר הסוכה [וייספיש] (ח"ב פרק נא הוספות אות ו') ששמע מגדולי הפוסקים זצ"ל להכשיר

הוסיף ושאל אם גם מצב כזה אפשרי¹³⁶:

עכ"פ לכאן י"ל שהסוכה כשרה בכל השטח שלה כולל השטח הנמצא בתוך הקו המקווקו, מדין פסל היוצא מן הסוכה. ויש להקפיד שהפער בין דופן ז' הנמצאת מימין ובין דופן ז' הנמצאת בתחתית הציור לא יהיה גדול מעשר אמות שאז היא פירצה כמבואר במשנ"ב שם ס"ק י"ח.

שאל אותי הרב אשכולי שליט"א מאופקים מה מועיל הא דביום א' דסוכות אשה נוטלת לולב של בעלה הא כדי לקיים מצוות לולב ביום א' וכ"ש לברך עליו בעינן שיהיה הלולב שלה, וא"כ יש לבעלה להקנותו לה במתנה ע"מ להחזיר, ושאל אם נהוג לעשות כן. ולכאן לא נהגו.

והשבתי לו שהלא ביום א' גם אתרוג בשותפות לא מועיל, ועל השותף הא' להקנותו לשותפו השני, ובכ"ז נהגו לצי"ח באתרוג של הקהל. ואף שאין אחד מקנה לשני במפורש במתנה ע"מ להחזיר, אמדינן דכך הוא דעתם. ואפשר דלב ב"ד מתנה עליהם.

שולי המעיל

באופן זה אף לכתחילה [ומסתמא הכוונה גם למנהג הרמ"א, דחשיב שפיר ג' שלמות].

136. הבכורי יעקב (תר"ל, סק"ט, וסקי"ג) הכשיר אפי' כשדופן הרוחב עשויה רק מפס ד' בפחות מג' לדופן האורך ונחשב שפיר שתיים כהלכתן. ולפ"ד ממילא יש דין פסל היוצא לאורך הדופן הארוכה. וכ"ש בציור זה שיש דופן גמורה של ז' טפחים וכן הביא הביאור הלכה בשם הפמ"ג שנחשב כהלכתן מדין לבד (תרל, ה ד"ה כי המחיצות). ואף החזו"א שהסתפק אם פס ד' בפחות מג"ט לדופן נחשב כשתיים כהלכתן לכל דבריו או שרק מתקיים בזה דין עריבן (עיין בדבריו או"ח סי' ע"ה סק"י) לכאן יודה שכאן שהיא דופן גמורה של ז'ט אלא שקיימא בפחות מג"ט לדופן השניה הוי שתיים כהלכתן לכל עניין. ומ"מ אכתי יש להסתפק אם נחשב ג' שלמות לעניין דין לכתחילה שכתב הרמ"א בס"ה וכנ"ל.

ועי' שו"ע סי' תרנח, ז' וברמ"א שם וכן בסעיף ט'. ועי' ש' בביאור הלכה ד"ה שותפים שקנו אתרוג: "בלבוש איתא אחים או שותפים וכו' וטעמו דכיון שהוא אתרוג אחד, אפילו באחים ג"כ דינא הכי".

אמנם כבר כתב המשנ"ב בסוף ס"ק ל"ב ובס"ק מ' שמוטב להודיע ולהכריז ע"כ שנותן חלקו במתנה לשותף או לאחר מהקהל.

ונראה דבאשה אפילו לא צריך להכריז על כך שהרי אשתו כגופו וכיון שאשה פטורה מד' מינים לעולם לא תרכוש ד' מינים לעצמה, ומכיון שכן ודאי כשבעלה רוכש את הלולב קונהו על דעת זה שאשתו תצא בו לאחריו במתנה ע"מ להחזיר.¹³⁷

ד' דחיה"מ סוכות תשע"ה

שאל אותי היום הרב אלימלך ארנברג (הי"ו) [זצ"ל] מה דינו של מי שאמר היום (בתפילת מוסף) במקום "וביום החמישי" - "וביום הששי" אם צריך לחזור על תפילת מוסף. וראיתי במשנ"ב סי' תפ"ח ס"ק יג דאם ביום א' דחיה"מ אמר בטעות "וביום הרביעי" [במקום "וביום השני"], אם לא סיים הברכה יתחיל מפסוקי הקרבנות ואם סיים הברכה אי"צ לחזור, והביא זאת בשם החיי אדם סוף כלל כ"ח. ויש לדון בדבר זה.¹³⁸

ועי' שו"ע סי' ק"ח סי"ב ובמשנ"ב שם ס"ק ל"ח בסוף דבריו מ"ש בשם החיי אדם¹³⁹, וכנראה החיי אדם לשיטתו.

שולי המעיל

137. ראה ביכורי יעקב תרנז, ה באריכות. וראה גם תשובות והנהגות ד, קנט.

138. דלכא' הוא כדובר שקר בתפילתו שחזור. ובשו"ת בצל החכמה (ב, סח, ה) הביא מדברי השואל ומשיב (רביעאה ב, קח) שחולק על חיי אדם וסובר שצריך לחזור לראש וחילו מדברי הברכי יוסף (או"ח תרסח, ב) לענין טועה בשמיני עצרת ואמר ביום חג הסוכות הזה. עיי"ש.

139. שם כתב: "ועיין בח"א כלל כ"ה שכתב בין לענין שיחה בשוגג בתפלה ובין לענין שהזכיר דבר שלא בזמנו בדיעבד אם לא חזר לתחלת הברכה כיון שסיים הברכה אף שהוסיף בה דבר שלא כענינו אינו רשאי לחזור וכ"ש אם כבר השלים תפלתו עי"ש טעמו בנשמת אדם".

בליל א' דסוכות ירד סמוך להדלקת נרות גשם (ואירע אצלנו קצר במנורה של הסוכה) ולפיכך בחרתי לדבר במנין האברכים לפני תפילת מעריב על דיני ירידת גשם בליל א' דסוכות.

ה' דחוה"מ סוכות תשע"ה

אמר לי הבוקר הרב אליהו אילן שליט"א בשם אביו¹⁴⁰ דהנה אמרין בסליחות: "מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו". מה ביקש אברהם אבינו מהקב"ה שנענה? והשיב שהלא על חסדי שמים נאמר בפסוק "והיה טרם יקראו ואני אענה"¹⁴¹ ומכאן שכל הברכות שנתן הקב"ה לאברהם עקב העקידה, הוכנו עוד בטרם ביקש אברהם, ומן הסתם אחרי העקידה ביקש בליבו והרהר על בקשות שונות שהיה מעוניין כי ינתנו לו כמו בקשת הזרע והארץ.

ואמר לי הרב אילן שהנה היום (יום שלישי ה' דחוה"מ סוכות) ירדו בעת תפילת שחרית גשמים עזים אעפ"י שעל גשמים נבקש רק מחרתיים בשמחת תורה, והיינו והיה טרם יקראו ואני אענה, כי גשמים עכשו אינם סימן קללה אלא רק ביום א' דסוכות.¹⁴²

הושענא רבה תשע"ה

אמר לי אתמול ר' דוד יעקב הי"ו דהנה בהקשר לשמחת בית השואבה אמרין "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה". ואמר לבאר דהנה בר"ה הלכנו לים או למקור מים אחר לתשליך - להשליך את עוונותינו לים. והנה משהגיע חג הסוכות אחרי יום הכפורים נהפכת תשובתנו להיות תשובה מאהבה,

שולי המעיל

140. הג"ר מרדכי אילן זצ"ל.

141. ישעיהו סה, כד.

142. כן משמע מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות סוכה סוף פרק ב: "וירידת הגשמים 'בתחלת' הסוכות רמז כי השם אינו מקבל מעשיהם ברצון". וראה מאירי וריטב"א תענית ב, ב. ועיין ביכורי יעקב (תרלט, לט) מה שפלפל בזה.

ובתשובה כזו נעשים אפילו זדונות לזכויות, על כן באים אנו לשאוב מן המים האלה שקלטו את העבירות בר"ה, כי אלו מים עם זכויות ואותם אנו שואבים בששון!¹⁴³ ודפח"ח.

השנה בז' הקפות שעשינו בתפילת שחרית כותיקין בהושענא רבה במנין האברכים, הוציאו לקראת ההקפות את כל ספרי התורה שבארון והחזיקום ליד הבימה עד קדיש שלאחר ההושענות. והראני ר' ארנון יהל הי"ו שבלוח הגדול שי"ל לאחרונה נאמר כי בשיבת חברון נהגו שמלבד ס"ת אחד, את כל השאר מניחין על הבימה.

גם יש לבדוק אם אפשר להחזיר הס"ת מיד אחרי ההקפות לארון ולהשאיר ס"ת אחד לקריאה.

מוצאי יו"כ תשע"ו

אחרי שדרשתי בליל שבת פרשת האזינו במנין האברכים אודות ההקפדה בבחירת ד' המינים, העיר לי אברך אחד (לא מקומי) והפנה את תשומת לבי לסי' תרמ"ז ס"ק יא במשנ"ב שדייק מלשון השו"ע שערבה שנשרו מקצת עליה כשרה, משמע דלכתחילה אין כדאי ליקח אותה (מג"א) והאליה רבה מכשיר אף לכתחילה, וע"ז הוסיף המשנ"ב שכיון שערבות מצויות טוב להדר לכתחילה גם בזה.

גם כתב המשנ"ב לעיל מינה בס"ק ח' שלפעמים נושרים העלים ע"י תחיבתן לתוך הלולב וגם ע"י הנענוע ולפיכך יש להקפיד על כך ע"ש.

ראה שו"ע סי' תרנ"א ס"א שיש מצוה לאגוד את הלולב [משום זה אלי ואנוהו]. וצריך לעשות קשר משמעותי, היינו ב' קשרים זה ע"ג זה. והביא במשנ"ב בסק"ח שאין לאגדם בקשר של עניבה כי בעינן קשר הנאסר בשבת וביו"ט. ובתשובות אגורה באהלך הכשיר מנהג העולם בקושיקלעך וכתב שגם זה בכלל קשר.

וי"ל שמאחר וכך מנהג העולם לחברם וחיבור זה יש בו משום נוי, לפיכך לענין זה אחשביה לאגוד. אולם נראה שגם לדעת אגורה באהלך בתחיבת הלולב בכיס בו מצויים הערבות

וההדסים אין איסור של קושר ביו"ט שאין זה מלאכת קושר, אלא חשיב רק אגד מחמת אחשביה¹⁴⁴.

ולפני כמה שנים בערב סוכות הראה לי הרב אהרן ולדנברג שליט"א מ"ש הציץ אליעזר על דברי שו"ת אגורה באהליך (יג, מג, ב) שדן אף הוא לדייק מדבריו לאסור אך העלה למסקנא שפשוט שאין בזה איסור קושר ואעפ"כ הכיס שעושין מנצרי דקל לשמש איגוד ללולב, הוא טוב ושידי בכך, כיון שהלא פסקינן דלולב א"צ אגד ומה דבעי אגד זה משום נוי לפיכך אין צריך באופן עקרוני לקשר ע"ג קשר שעליו חייב בשבת אלא די שישמש אגד מטעם נוי. ולפיכך אם יש משהו שיאגד היטב את ההדסים והערבות ללולב, והוא יפה, אזי יהיה כשר אעפ"י שאין זה קשר לענין שבת. ודפח"ח.

בליל שבת פתחתי בסיפור שמספר הרב משה מרדכי טוביאס שליט"א על הסגל הדיפלומטי בשגרירות ישראל בברית המועצות, שבראשית שנות החמישים למנינם הצטיידו בחג הסוכות בארבעת המינים וצעדו עמם לבית הכנסת הגדול במוסקבה. יהודים רבים עטו עליהם כדי ליטול את ד' המינים ולברך עליהם, אך דבר אחד לא הביאו הדיפלומטים הישראליים בחשבון כי יו"ט ראשון של סוכות באותה שנה חל בשבת...

לאור זאת נשאלה השאלה אם ברכת שהחיינו שברכו על הלולב באותה שבת הועילה, ופטרה אותם מלחזור ולברך שהחיינו למחרת ביו"ט שני¹⁴⁵.

ובאתי להראות לציבור שאפשר להתכונן היטב לחג, לבנות סוכה מהודרת וכו' ובסופו של דבר להיכשל בדבר צדדי שלא הביאו בחשבון, כמו סוכה שנבנתה בסמוך לביוב ממנו נודף ריח רע, שפוסל את ישיבת הסוכה¹⁴⁶.

שולי המעיל

144. עי' בשו"ת ציץ אליעזר.

145. לכאור' תלוי במחלוקת האחרונים אם יש קיום מצוה בלולב בשבת או בשופר בשבת דלדעת הגרעק"א (דרוש וחדוש, ח) גם לאחר גזירה דרבה יש קיום מצוה מהתורה, עי' בשו"ת הר צבי ב, פח שדן בזה וכפשוטו. ובכף החיים (תרמא, יד) כ' שפשיטא שעלתה לו שהחיינו דלא גרע מהעושה לולב שמברך, ואין לו לברך שנית ביום השני.

146. עי' שו"ע ורמ"א תרמ, ד. ובמשנ"ב שם סק"כ.

ערב סוכות תשע"ו

הבוקר התקשרתי לרה"ג ר' משה שטיינמן שליט"א בנו של מרן הגאון הגראי"ל (שליט"א) [זצ"ל] וביקשתי שישאל את אביו שברצוננו לשנות ממנהגינו עד עתה לומר את ההושענות אחרי מוסף, שייאמרו אחרי הלל כנהוג בהרבה מקומות.

יש בזה שתי מעלות:

(א) מטעם נוחות דיש טירחא לחזור ולהוציא את הלולב אחרי מוסף.

(ב) משום שאחרי מוסף, כשמסיימים את ההקפות, אומר הש"ץ קדיש תתקבל, וכולם אצים למקומם להניח את ארבעת המינים, ובינתיים רבים משתהים, משוחחים, בודקים את ארבעת המינים ואינם שמים לב לסיום התפילה - אמירת עלינו לשבח, פיטום הקטורת, שיר של יום ולדוד ה' אורי וישעי, כיון שכבר מרגישים את סוף התפילה.

ואחה"צ התקשר אלי הרב משה הנ"ל בשם אביו ואמר שאינו רואה בזה בעיה. אך סיים דבריו - "איך וייס?" ... ("אני יודע"?...).

אח"כ התברר לי שבתחילה הוא התקשר הביתה אך אני לא הייתי בבית אלא למדתי בביהמ"ד ורעיתי תחי' הרימה את הטלפון, ומשאמרה לו כי הוא יכול למסור לה את התשובה ואל יטריח עצמו להתקשר אלי, ענה לה כי הוא רוצה למסור לי את לשון אבא שליט"א בדייקנות, ואז התקשר אלי וסיפר לי מה אמר אביו.

כיון שתשובתו לא היתה מוחלטת לחיוב, החלטתי שבשלב זה אל לנו לשנות ממנהגינו הרגיל.

עכ"פ יש מעלה נוספת בעריכת ההקפה אחר ההלל (מלבד המעלות שציינתי לעיל) והיא שאחרי ההלל עדיין הלולב בידו, והנצי"ב בהעמק שאלה¹⁴⁷ כותב שכמו במצה לדעת הגר"א מקיימים מצוות עשה של מצה בכל כזית שאוכלים בלילה הראשון ה"ה הכא גבי נטילת לולב, כל עוד הלולב בידו נמשך קיום המצווה שנעשתה סמוך לברכה. אך מרגע הנחת הלולב אחר הלל חדל קיום המצווה ומה שאנו נוטלים לאחר מכן בשעת ההקפה אחרי מוסף, זה לקיום מנהג ההקפות במקדש בלבד (ומה שאנשי ירושלים היו נוטלין הלולב בידם לכל מקום שהלכו¹⁴⁸ הוא משום חביבות המצווה)¹⁴⁹.

שולי המעיל

147. יתרו, שאילתא נג, אות ד.

148. סוכה מא, ב.

149. וגם יתכן שהברכה לא מתייחסת למצוה זו דיש הפסק גדול.

יום ב' דחווה"מ סוכות תשע"ו

בליל יו"ט של סוכות דיברתי על הלכות אחדות, וביניהן על כך שיש להיזהר בשעת הסעודות בחג הסוכות שהשולחן יהיה בתוך הסוכה.

ועד כמה?

במשנ"ב¹⁵⁰ כתב שדי ששיעור טפח יהיה בתוך הסוכה, וחלקו האחר והגדול של השולחן יכול להיות בחוץ. ובשעה"צ¹⁵¹ כתב שהוא משמו של החיי אדם. אולם השעה"צ מביא לאחר מכן את דעת החיד"א שרוב השולחן צריך להיות בפנים, ואף הוא מתייחס לאלה שמשיגים על החיד"א, ודוחה את השגתם.

ומשמע שלדעת המשנ"ב יש מקום להחמיר כדעת החיד"א. אך עיינתי בספר חוט שני לגר"נ קרליץ שליט"א¹⁵², שהתייחס לענין זה, והביא רק את סתימת המשנ"ב בשם החיי אדם ומשמע שהכריע שהעיקר להלכה כמו שכתב במשנ"ב ואין לחוש למה שכ' בשעה"צ.

בשבת חוה"מ סוכות אחה"צ נערכה סעודה שלישית בסוכת דב הררי הי"ד במנין האברכים, פתחתי באתקיננו סעודתא ואמרתי דברי פתיחה, והרב נפתלי רייניץ דיבר.

והנה בליל שבת חוה"מ העירני הרב אליהו אילן על הגמ' בסוכה (כח, ב) שדרשה מיתור הה' בפסוק כל האזרח בישראל לרבות גרים, דס"ד דיהיו פטורים קמ"ל דחייבים. ושאל מה ההו"א לפטור גרים מסוכה הא הם ישראלים גמורים.

ואמרתי בזה דהנה הטור (או"ח סי' תרכ"ה) הקשה מדוע צייתה תורה לעשות סוכות בתשרי, הא סוכות אליבא דר"א בסוכה הוא משום זכר לענני כבוד, וא"כ היה מתאים יותר לעשות סוכות בניסן שאז בצאתם ממצרים סככו עליהן ענני כבוד.

והגר"א ריש שיר השירים ביאר שכיון שענני הכבוד הסתלקו בחטא העגל וחזרו - לפי החשבון - בט"ו בתשרי וסככו על עם ישראל באופן קבוע (עד הסתלקות אהרון), לפיכך קבעה תורה לסוכות בט"ו בתשרי.

(ועי' משך חכמה פרשת אמור שעמד על השוני שבין פרשת משפטים ופרשת כי תשא בהם מכונה חג הסוכות בשם "חג האסיף" ורק בפ' אמור הוא נקרא "חג הסוכות". וביאר דבולוחות

שולי המעיל

150. תרלד, ו.

151. שם, ו.

152. עמ' רנ"ב.

ראשונים היה שם החג "חג האסיף", ורק בלוחות שניים שניתנו ביוה"כ ובעקבותיהם שבו ענני הכבוד לשכון בישראל, כונה החג בשם "חג הסוכות". ואמנם פרשת אמור נאמרה באהל מועד אחרי עשיית המשכן¹⁵³).

והנה מי גרם לענני הכבוד להסתלק? הערב רב שכפו את אהרן לעשות את העגל והטעו את ישראל כמובא ברש"י (שמות לב, ד) על הפסוק "ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים", וז"ל: "ולא אמרו אלהינו מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם שעשאוהו ואח"כ הטעו את ישראל אחריו". וכן פי' רש"י על הפסוק (שם, ז): "וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים", וז"ל: "שחת העם לא נאמר אלא עמך, ערב רב שקהלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו והשחיתו".

ומכיון שגרי הערב רב הם שגרמו להסתלקותם על העננים, לפיכך היה מקום לחשוב שחג שמיוסד על חזרת ענני הכבוד לא יכול לכלול את אלה שסילקוהו. לפיכך בעינן לגזה"כ "האזרח" לרבות את הגרים.

(ונראה שמשם גיירם ערב יציאתם ממצרים סמוך להקרבת הפסח, כדי שיוכלו לאכול מבשרו).

מוצש"ק ויקהל תשע"ז

בשב"ק אמר לי הרב ישראל וינברג (הי"ו) [ז"ל] מנתניה רמז נאה: אתרוג ר"ת א'מונה ת'שובה (ת'ורה) ר'פואה וג'אולה. דכל אלה צריכים להיות תמימים כאתרוג, ואם חסר בהם משהו פוסל בהם כבאתרוג. ולכן אומרים אמונה שלימה, תשובה שלימה (תורה ה' תמימה), רפואה שלימה וגאולה שלימה.

ב' דחיה"מ סוכות תשע"ז

בליל שבת האזינו דיברתי במנין האברכים ואמרתי להם כי על החזן בתפילת שחרית ביו"ט של סוכות להמתין לפני שיתחיל את ההלל, כדי שגם אלה שנכנסים לסוכה ליטול לולב

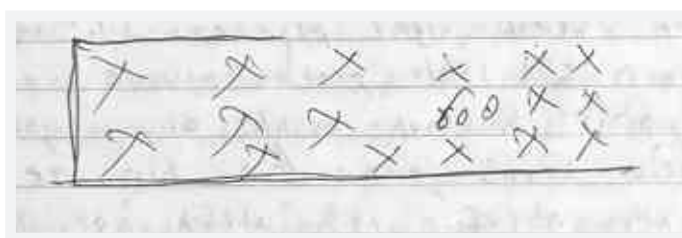
שולי המעיל

153. ואפשר דמשום כך בפ' משפטים וכי תשא לא מוזכר שהחג נחוג שבעה ימים (כמו שמוזכר שם לענין חג הפסח). והיינו משום שהחוב ז' ימים הוא דין בישיבה בסוכה שהתחדשה לאחר חטא העגל.

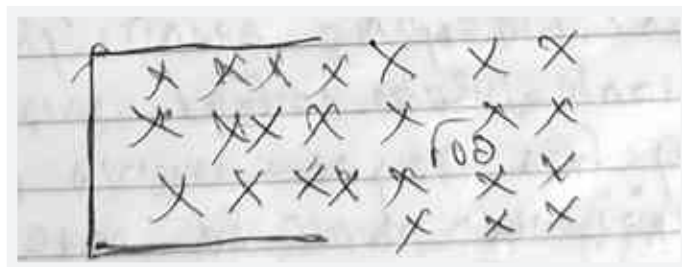
יספיקו במתון לחזור חזרה למקומם, וזאת אחרי שברכו שתי ברכות והספיקו למי שנוהג לומר את תפילת יה"ר שלפני נטילת לולב, וגם הספיקו לנענע בלולב לד' רוחות עם הכוונות הנצרכות.

הסתפקתי בחג האם כדי להכשיר חלק הסוכה מדין פסל היוצא מן הסוכה בעינין לדופן אחת שתימשך לאורך הסכך כזה:

או אפשר גם באופן כזה:

והרב ירמיהו הי"ו מהכולל הראני שבמשנ"ב מהדורת דרשו הביאו בסי' תרל"א ס"ז שנחלקו בזה הפוסקים¹⁵⁴. ולכאור' שורש הספק נעוץ בחקירה האם הכשר פסל היוצא מן הסכך הוא משום דאנו מחשיבים את הדפנות כמגיעות עד קצה הסכך אפילו אם דופן אחת רעיונית,

שולי המעיל

154. הפרי מגדים (אשל אברהם תרלב, א) פסל. וכן כתב החזו"א (או"ח קמד, א). והמג"א (תרלב, א) הכשיר וכן כתב הביכורי יעקב (תרלב, ז).

או שמא כשרותו של הפסל נובעת מהסכך הכשר הנמצא על החלק הכשר של הסוכה ואשר ע"כ אין נפ"מ אם הדפנות או אחת מהם משוכות להלאה.

נתתי דעתי לאלה הספרדים העושים סוכה בחצרות הבתים המשותפים, איך עוזבים הסוכה באמצע הסעודה ועולים לביתם לכל מיני צרכים, זאת לאור שיטת המחבר בשו"ע (או"ח סי' קע"ח ס"א וס"ד), שגם בדעתו לאכול במקום אחר לא מועיל אלא ממקום למקום באותו בית (כפי שכתב עוד בהגהת רמ"א לשיטת המחבר). וראיתי שהרב אלישיב בספר פסקים שלו התייחס לזה.

י"ח תשרי תשע"ז ג' דחזה"מ סוכות

סיפר לי בטלפון בצהריים בני יקירי הרב משה נ"י כי היה היום בשיעור שמסר הרב נבנצאל ברמות ובין השאר אמר כי בציווי התורה לשבת בסוכה נאמר פעמיים "בסכת" חסר בויקרא (כג, מב): "'בסכת' תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו 'בסכת'". ופעם אחת "בסכות" מלא (שם, מג): "למען ידעו דרתיכם כי 'בסכות' הושבתי את בני"י וכו'".

וביאר כי שתי הפעמים שנכתב בכתוב חסר נכתבו בפסוק המצוה על חיוב הסוכה לבנ"י לדורות ונרמז בכך הדין שהסוכה יכולה להיות "חסרה" - שתי דפנות כהלכתן ושלישית אפילו טפח. אולם הפסוק "כי בסכות הושבתי את בני"י", מכוון לסכות שעשה הקב"ה לבנ"י במדבר, ואלו סוכות שהקיפן הקב"ה באופן מלא מד' רוחות השמים, לפיכך נכתב בכתוב מלא.

(וי"ל גם דלעיל (שם, לד) איתא: "דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסכות שבעת ימים לה'", "סכות" - מלא, כי כאן זה תואר לשם החג ובחג הלא אין כל חסרון).

שאל אותי הרה"צ ר' שמואל מיכאלוביץ שליט"א על הא דאיתא בשו"ע (או"ח סי' תרל"ט ס"א): "כיצד מצוות ישיבה בסוכה שיהיה אוכל ושותה ודר בסוכה כל שבעה הימים בין ביום

בין בלילה וכו". ובס"ב כתב: "אוכלים ושותים וישנים בסוכה כל ז' בין ביום ובין בלילה ואין ישנים חוץ לסוכה אפילו שינת ארעי וכו'", מה הוסיף על מה שכתב בס"א. וצ"ע¹⁵⁵.

י"ט תשרי תשע"ז

אמש בשמחת בית השואבה שערכו חניכי הישיבות שאל אותי הרב ר' יהושע רוזנברג שליט"א, דמצינו פסול חסר באתרוג, שפעמים פסול בכלשהו¹⁵⁶, ומדוע לא מצאנו שיש פסול חסר כזה בשאר המינים. שהרי פסול חסר נלמד "ולקחתם לכם - שתהא לקיחה תמה לכ"א ואחד"¹⁵⁷, שזה נסוב על כל המינים, ומהא ילפינן פסול נסדק או נחלקה התיומת בלולב, אך למה לא יהא פסול חסר בנחסר משהו משדרת הלולב או מהעלים שלו. וצ"ע.

שאל אותי היום חתנו של הרב משה חיים לאו שליט"א האם יכול הוא לפרק את הסוכה שהקים בחול המועד, מאחר שהוא בא לשהות כאן בנתניה למשך יומיים בחוה"מ, והוא רוצה לחזור לביתו בחוה"מ והוא אינו מתעתד לשוב במוצאי החג. ובפשטות השבתי לו שזה אסור משום שאינו לצורך המועד אלא לאחריו, ואינו דבר האבד מאחר ולא יגרם לו כל הפסד אם ישאיר את הסוכה, אלא שתוטל מעמסה על אחרים לפרק את הסוכה.

שולי המעיל

155. שמעתי מהג"ר אלחנן שוימר זצ"ל שביאר שבס"א השו"ע בא לצוות על צורת קיום מצוות הסוכה שצריכה הסוכה להיות כזאת שהאדם יקבע אותה להיות דר בה, לאכול ולשתות ולזאת כתב בלשון (והוא לשון הרמב"ם) "כיצד מצות ישיבת סוכה שיהיה אוכל ושותה וכו'". ואילו בס"ב השו"ע כתב את ההלכה בפועל שחייב הוא לאכול ולשתות. אפשר לבאר באופן אחר קצת - שהנה בחיוב בסוכה מלבד האיסור לאכול מחוץ לסוכה יש קיום מצוה בכל אכילה ואכילה ובכל ישיבה וישיבה. ובס"א כתב השו"ע את דרך קיום המצות עשה של סוכה "שיהיה אוכל ושותה וכו'". ובס"ב הוא כתב את החיוב לאכול בסוכה ואת האיסור לאכול חוץ ממנה כפי לשונו שם בהמשך "ואסור לאכול סעודת קבע מחוץ לסוכה". לפיכך בס"א הוא כתב "ודר בסוכה" (וכן מגיה הרמ"א "וישן ומטייל") שבכל אלו יש קיום מצוה. ואילו בס"ב מזכיר רק "אוכלים שותין וישנים" דרך בג' פעולות אלו יכול לבוא לידי איסור כשעושה אותם מחוץ לסוכה.

156. ראה שו"ע סי' תרמ"ח.

157. רש"י סוכה לו, ב ד"ה "ופרכינן".

ומצאנו שכך פוסק בשמירת שבת כהלכתה פרק ס"ז הערה קע"ז: "אבל אסור לפרק סוכה בחוה"מ, גם אם כוונתו לצאת מן המקום ולא יחזור עוד, ומשום דאינו לצורך המועד".

אך העיר: "וצע"ק סי' תרס"ו במשנ"ב סק"א". והיינו ששם כתב המשנ"ב: "ביום ז' של סוכות אחרי שאכל בסוכה, יוצא ממנה אך לא יפרקה, כי אולי עדיין יכול לאכול בסוכה, או אורח יבוא ויתנו לו לאכול ויצטרך אז לסוכה". ולכא' מדוע נזקק המשנ"ב לכך, הלא משום איסור סתירה בחוה"מ ייאסר לפרק את הסוכה, דהיא מלאכת סותר שאינה לצורך המועד, וא"כ קצת משמע שלדעת המשנ"ב אין בזה איסור.

ויש לדחות דשמא כוונת המשנ"ב דאפילו אם הסוכה מפריעה לו לשמיני עצרת וא"כ יש בזה צורך, מ"מ אל לו לפרקה עד הלילה משום שעדיין ראוי לצאת בה יד"ח.

סיפר לי מאן דהו כי קנה סוכה מתנפחת בכפר חב"ד לצורך בניית סוכה להוריו. אך אחרי שניפח את המחיצות והעמידן למחרת בבוקר האויר יצא מאליו והסוכה התמוטטה... ומן הסתם זו סוכה שאינה ראויה לשבעה.

ושאל לו סוכה כזו היתה יציבה וכשרה האם היה רשאי לפרקה בחוה"מ. ואמרתי לו שפירוק כזה הוא מעשה הדיוט ללא טירחה ומן הסתם מותר. (ויש לדון אם פירוק כזה ע"י הוצאת השסתום מותר אפילו בשבת ויו"ט).

המשנ"ב בסי' תרס"ד סדר יום הושענא רבה הביא בסק"א את דברי המג"א שכתב בזה"ל: "נוהגים ישראל להיות ערים כליל ערבה וכבר נדפס הסדר". אפשר דהמג"א לא רצה לפרט הסדר כדי שלא יעשוהו לחיוב.

השעה"צ סי' תרל"ט ס"ק י"ג הביא דעת רבינו מנוח הפוסל סוכה באותה שעה שיש בה קדירות¹⁵⁸. ולכא' צ"ל שאין זה מדין מצטער או מדין תשבו כעין תדורו, אלא נראה שיש דין

שסוכה תהיה לה¹⁵⁹ והבין רבינו מנוח מכך שהסוכה צריכה להיות מכובדת. ואם יש בה דבר של ביזוי, חסר במהות שם סוכה שלה וממילא פסולה באותה שעה¹⁶⁰.

הרמב"ם בספר המצוות מצוה נ"ב, נ"ג, ונ"ד, מציין שלוש מצוות שענינן הוא העליה לרגל לביהמ"ק בשלושת הרגלים, ובמצוה נ"ד הוא כותב בפתחתה: "הוא שציונו לשמוח ברגלים וכו' ושמחת בחגך, והיא המצוה השלישית מן המצוות הנוהגות ברגל". ומשמע דהרמב"ם מדבר פה באופן כללי על המצוות הללו שנוהגות כולן באופן זה בג' הרגלים.

והנה בהמשך כותב הרמב"ם שמצוה זו כוללת: "שמח בכל מיני שמחה, ומזה לאכול בשר ביו"ט ולשתות יין ... ולשחוק בכלי ניגון ולרקוד במקדש לבד והיא שמחת בית השואבה" וכו'. משמע דשמחת בית השואבה אינה רק בחג הסוכות אלא בכל הרגלים. אלא שמהרמב"ם סוף הלכות לולב כתב¹⁶¹ שבחג הסוכות היתה שמחה יתירה במקדש, וכל מה שכתב שם, נזכר בגמ' סוכה שלזה קראו שמחת בית השואבה.

ונראה דשמחת בית השואבה היא שיעור בחיוב השמחה שקיים ברגלים, אלא שבחג הסוכות באמת הגיעו לתכלית כזו, ולא בשאר החגים. וזאת עקב פעולות מיוחדות שעשו שם שלא נעשו בשאר הרגלים.

גם לשון הרמב"ם שם ביד החזקה אינה לשון חיוב שהלא כתב שם: "אעפ"י שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה, שנא' ושמחתם לפני ה' א' שבעת ימים", וכו'. היינו שזו היתה המציאות, ובאופן כזה מימשו בחג הסוכות את המצוה הכללית המתחייבת לכל החגים "ושמחת בחגך". ועי' בעמק ברכה (פומרנצ'יק) סי' ל"ד.

ז' אייר תשע"ח

שולי המעיל

159. מלשון הפסוק (ויקרא כג, לד): "חג הסוכות שבעת ימים לה".

160. מדרבנן, כמפורש בדבריו שם. אולם עי' השגות הראב"ד על הרי"ף (כב, ב מדפי הרי"ף) שכ' שהוא פסול משום גזירה שמא יצא מהסוכה. ועי' הג' חת"ס על השו"ע סי' תרל"ט שכ' שאין הכוונה שהסוכה פסולה אלא שישביה זאת לא נחשבת כעין תדורו. וצ"ב בגדר הדברים.

161. פ"ח מלולב ה"ז.

ראיתי בקובץ "יחלק שלל" המביא שאלה ממו"ר הגרש"ז ברוידא זצ"ל מדוע יושב בשמיני לוקה משום כל תוסיף ואילו האוכל מצה בפסח בשמיני אינו עובר בבל תוסיף, שהרי לגבי סוכה מזהירין ליה לסתור הסוכה אם רוצה לישב בה בשמיני דמסקינן ע"פ הגמ' ר"ה (כח, ב) דשלא בזמנו בעי כוונה לעבור בב"ת, ואעפ"כ אמרינן ליה לסתור שלא יבוא לכוון ושלא יהיה נראה כמוסיף בשמיני (ראה משנ"ב סי' תרס"ו סק"ה¹⁶²). אולם לא מצאנו שהזהירו על אכילת מצה¹⁶³.

הוספה מכ"ו ניסן תשע"ט

במוצאי שביעי של פסח ליל שבת הצגתי במנין האברכים את השאלה הנ"ל ובאמת אפשר לשאול גם על יום ראשון של פסח או יום ראשון של חוה"מ אחרי שכבר כלתה לה מצות מצה, מדוע לא חיישינן שייראה כמוסיף.

אלא שזה פשוט שכיון שנאמר בתורה במפוי' במכמה מקומות "שבעת ימים תאכל עליו מצות" (דברים טז, ג; שם, ח) [ועי"ש ברש"י דילפינן מפסוק זה שפרט ללילה ראשון של פסח כל שאר שבעת הימים אכילת מצה היא רשות], א"כ כיון שכתבה התורה במפוי' שמותר לאכול שבעת ימים מצות, אין בזה חשש של נראה כמוסיף (ואפשר שמכאן ראה לט"ז ביו"ד סימן קט"ז שבמקום שהתירה התורה במפורש חז"ל לא יכולים לאסור).

ובאמת נראה שאף אם נתכוון לצאת יד"ח מצה לא יעבור אחרי שהתורה התירה אכילת המצה ואין נפק"מ לעניין זה בכוונה. (וצ"ע בזה).

והנה דעת הגר"א שיש מצוה באכילת מצה כל שבעה. ולפ"ז קשה יותר מדוע לא חיישינן למיחזי כב"ת באכילת מצה ביום השמיני¹⁶⁴.

ועי"ז השבנו בעבר כי ישיבה בסוכה זה דבר נדיר וחריג, שהרי סוכה היא בניין ארעי, אשר ע"כ ישיבה ביום נוסף תראה לאחרים ואף ליושב עצמו, כי בישיבתו בסוכה הוא בא להמשיך את מה שעשה אתמול, ויהיה בזה משום מוסיף. ברם אכילת מצה נעשית במשך כל השנה שהרי כך אנו אומרים בקושיא הראשונה בליל הסדר, "שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ

שולי המעיל

162. שם כתב שמוסיף ממש לא הוי אלא רק נראה כמוסיף כיון שאינו מכוון לשם מצווה.

163. לכאור' הקושיא ביותר לדעת הגר"א שאיכא קיום מצוה במצה כל שבעה, ראה להלן. אולם יש לחלק אף לדעת הגר"א בין מצה ובין סוכה דעכ"פ על סוכה מברך כל שבעה משא"כ במצה. ואכמ"ל.

164. הנה אי' במעשה רב [קפה] שהגר"א נהג במוצאי פסח לאכול מיד חמץ. אולם שם מפוי' הטעם שהוא להראות שאכילתו בז' ימי הפסח היתה מחמת המצוה ולא משום הנאתו האישית. אולם מצאתי דבר פלא בתורה תמימה (שמות יס, קסח) שכ' שמקור הנהגת הגר"א הנ"ל הוא פי' תרגום יונתן שם, עיי"ש, וטעמו דכמו שעושין היכר בסוכה לאחר ז' ימים כדאי' בשו"ע תרס"ו, כן עושים היכר במצה לאחר ז'. והיינו משום לתא דבל תוסיף. וצ"ע.

ומצה", ע"כ אין סיבה לחשוד שמי שאוכל מצה בשמיני עושה זאת מצד מצוות מצה אלא כדבר שבשיגרה¹⁶⁵.

סוכה ב, א

במתני': "ושחמתה מרובה מצילתה פסולה". ופי' רש"י: "המועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו".

אפשר ש"ל לרש"י דבמקום דאזלינן אחר הרוב, המיעוט הפך להיות כמו הרוב ממש. וכעין דברי הרא"ש המובא בטוש"ע יו"ד סי' ק"ט ס"א: "חתיכה שאינה ראויה להתכבד שנתערבה באחרות מין במינה יבש ביבש חד בתרי בטיל 'ומותר לאוכלן אדם אחד כולם יחד'". וה"ה כשרוב הסוכה אור, יש לנו להתייחס אל חלק הסכך שדינו כרוב האור וממילא כמאן דליתא¹⁶⁶ (אומנם כאן הוי כתערובת מין בשא"מ, מ"מ מאחר שאין זה איסורים שנאסרים בטעם י"ל שגם הכא אזלינן בתר רוב ומיעוטא כמאן דליתא)¹⁶⁷.

והמשך דברי רש"י "וע"ש הסכך קרויה סוכה" מובן, דאל"כ היינו אומרים שהכשירה התורה סכך מועט, והעיקר שיש בסוכה את כל חלקי הסוכה, קרקע, דפנות, ומעט סכך מעל. אך מפני ש"ע"ש הסכך קרויה סוכה", כיון דאזלינן בתר רובא והסכך כמי שאינו, ממילא הסוכה פסולה דאין בה כלל סכך.

ולאור פי' רש"י במתני' יובן מה דס"ל לרש"י לקמן דף ט, ב במתני': "העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית וכו'". ובגמ': "אמר רבא ל"ש אלא באילן שצילתו מרובה מחמתו אבל חמתו מרובה מצילתו כשרה... אילן דומיא דבית". ופי' הראשונים בדעת רש"י (וכ"ה בתוס' שם ד"ה הא קא מצטרף) דס"ל דאם הסוכה צילתה מרובה מחמתה מחמת עצמה, ואילן חמתו מרובה מצילתו הסוכה כשרה.

שולי המעיל

165. עי' מאירי ר"ה כח, ב.

166. דלדעת הרשב"א שהחולק על הרא"ש שם מותר לאכול את החתיכות רק בזאח"ז אבל לא בב"א ואין זה שייך בפסול סוכה. ואולם עיי"ש בפלתי שכ' שהוא רק חומרא דרבנן, וא"כ כאן שמירי בביטול לענין פסול הסוכה לא שייך זה.

167. היינו לדעת מי שכתב כן שמביא הר"ן שם שמפרש ברש"י שהביטול הוא בסכך, אבל הר"ן עצמו דחה פירוש זה ומפ' שהביטול הוא בצל. ויש שנקטו ברש"י שאין כוונת רש"י לדין ביטול ברוב אלא לדין רובו ככולו (קה"י סוכה סי' א'; זכרון שמואל סי' כ"ט).

(אמנם עיין ב"ח בסי' תרכ"ו דנסתפק מה באמת דעתו של רש"י האם כמו שרצו לפרשו או שמא ס"ל כדעה השניה שהביאו הטור והשו"ע¹⁶⁸).

ובזה יש לשאול מה סברת הראשונים ברש"י, דטענת החולקים נראית הגיונית שהרי לו יהי שהאילן חמתו מרובה מצילתו, מ"מ כיון דצל האילן מסוכך על הסוכה באופן שיתר הסכך אין צילתו מרובה מחמתו, נמצא שאין כאן צל סכך מרובה מחמתו.

ואולם לפמש"כ רש"י לעיל ב, א שמיעוטא כמאן דליתא וכפשנ"ת ממילא אין טעם לאסור מטעם המיעוט, שמכל צד שהוא אין להתחשב בו או משום דליתא או משום שנהפך להיתר (ועיין מה שכתב בענין זה ברשימות שיעורים למסכת סוכה מאת הגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל מבוססות עמ' מז).

ח' אייר תשע"ח

ביום ב' אמרתי שיעור בכולל על הסוגיא בסוכה ט, ב. ואחרי השיעור שאל אותי אחד האברכים מדוע כתבו הטור והשו"ע שאם האילן צילתו מרובה מחמתו, פסולה בכל עניין, הלא עשוי להיות מקרה שבו גם הסוכה תהא צילתה מרובה מחמתה, אך תהיה יותר מצילו של האילן ואז אם ישפיל ענפי האילן ויערבם עם ענפי הסוכה לכאורה יהיו בטלים ענפי האילן ברוב, ועלינו להכשיר את הסוכה¹⁶⁹.

ואמרתי לו שמאחר וצל האילן רב יותר מחמתו אין כלל תועלת בסכך, ולפיכך אין להסתמך עליו.

י' אייר תשע"ח

הטור בסי' תרכ"ו בתחילה הביא מחלוקת הראשונים בסוכה תחת האילן (סוכה ט, ב) וז"ל: "אבל אם האילן חמתו מרובה מצילתו אז רואין אם הסוכה צילתה מרובה מחמתה בלא אילן כשירה אפילו לא השפיל הענפים למטה לערב עם סכך הסוכה אבל אם אין הסוכה צילתה מרובה מחמתה אלא ע"י האילן אז צריך שישפיל הענפים ויערבם עם הסכך בענין שלא

שולי המעיל

168. היא דעת הר"ן ועוד ראשונים שלדעתם אף באילן חמתו מרובה מצילתו והסוכה צילתה מרובה מחמתה, אם ענפי האילן מכוונים מעל הסכך הכשר, הסוכה פסולה.

169. וכן הקשו כמה מן האחרונים, ראה קה"י סוכה סי' ח אות ב' בשם נחלת דוד; שו"ת אגרות משה (או"ח א, קעה, ענף א). עיי"ש בתירוניהם.

יהו ניכרים ויהא הסכך רבה עליהם ומבטלן 'וזהו לדעת רש"י' ז"ל אבל אבי העזרי כתב אפי' אם הסוכה צילתה מרובה מחמתה בלא האילן והאילן חמתו מרוב' מצילתו אם ענפי האילן מכוונין כנגד סכך הכשר פסולה".

מכך שהטור לא פתח שלדעת רש"י אם האילן חמתו מרובה מצילתו והסוכה צילתה מרובה מחמתה כשרה, מדויק שהטור לא ברירא ליה דלדעת רש"י במקרה כזה כשר ואפשר שמודה בכך לראבי"ה [היינו הדעה השניה בטור שם] שכה"ג פסול דענפי האילן גורעים משיעור הצל הכשר. וציין "זהו לדעת רש"י" רק אחר שמביא את המקרה השני שהסוכה אין צילתה מרובה מחמתה אלא בצירוף האילן שאז כשרה אם ישפיל את ענפי האילן ויערבם בסכך¹⁷⁰. שזה היה ברור לטור שמלשון רש"י מוכח שאפילו אם הסוכה חמתה מרובה מצילתה רק בצירוף ענפי האילן, שאם ישפילו אותם יהיה בסכך שיעור סוכה, הסוכה תהיה כשרה ובתנאי שיש רוב סכך הכשר. ולכן רק בסוף כתב שזוהי דעת רש"י כדי לרמוז לנו שהוא מתייחס רק לדברים האחרונים שכתב לדעה א'.

ליל ז' תשרי תש"פ

הייתי בשמחת בית השואבה שנערכה בסוכתו של הרב אהרון וולדנברג שליט"א שאמור להיות הרב של מנין אברכים חדש שנפתח ברמת אפרים - רמת טיומקין.

וסיפרתי כי ברמת טיומקין היו מספר איכרים (בעת שהיישוב היה חקלאי) שפָּרו בארות מים בשנות ה-30 של המאה שעברה למנינם, ומהן סיפקו את התצרוכת הביתית שלהם ומהן השקו את פרדסיהם הסמוכים. ומאחר שזכויות אלו נקנו להם בזמן השלטון המנדטורי, לפיכך גם אחרי הקמת המדינה וההכרזה בחוק שכל אוצרות המים של המדינה שייכים למדינה והיא שרשאית לשאוב ממי תהום, מ"מ א"א היה לבטל זכויות שנרכשו קודם לכן. אולם ברבות השנים כנראה שבארות אלו חדלו מלפעול.

והנה ברגע שהרב וולדנברג קבע משכנו ברמת טיומקין, נכרתה במקום באר מים חדשה, שממנה ישקו העדרים, זוהי הבאר של ר' אהרון שמימיה מתוקין ואין מים אלא תורה. תפילתי שבאר מים זו לא תחדל, ושפיעת מי התורה שלה תלך ותגדל, תלך ותרבה לשמחת כל בני התורה שמצאו להם מקום מגורים בשכונה.

שולי המעיל

170. ואף שכך נקטו הראשונים בדעת רש"י, עיי' בתוס' סוכה ט, ב ד"ה הא קא מצטרף, מ"מ עיי"ש בב"ח שהסתפק בלשון רש"י.

והנה שמחת בית השואבה נקראת לכאורה על דבר טפל, שהרי מי השילוח שקודשו ונוסכו על גבי המזבח, הם העיקר, ושאיבת המים הייתה אמצעי בלבד, וא"כ למה כינו את השמחה ע"ש האמצעי ולא ע"ש העיקר, היה צריך לקרות השמחה "שמחת ניסוך המים", "שמחת המים" או אפילו "שאיבת המים"¹⁷¹

וזאת משום שנתנו משקל מכריע לצד המעשי - למאמץ, להשקעה ולהתלהבות שיצרו את האוירה הרוחנית הכבירה.

י"ח תשרי חוה"מ סוכות תש"פ

שמעתי מבני משה נ"י ששאל האם מי שיש לו ביום הראשון של סוכות לולב שאול בלבד, ואינו יכול להשיג לולב משלו, ואין ביד הבעלים להקנות לו האם יש לו ליטול הלולב ועכ"פ לצאת י"ח מדרבנן דמדוע ייגרע יום א' מיום ב' של סוכות, שאז החיוב הוא מדרבנן בלבד ואפשר שתקנת חז"ל קיימת גם ביום הראשון דבכלל מאתיים מנה¹⁷².

במהרש"ל סוכה מ"ו ע"א על דברי תוס' ד"ה הרואה הקשה מדוע לא תיקנו חז"ל ברכת הרואה בסוכה ויכול לברך אותה יחד עם ברכת שהחיינו ביום א' או בפעם הראשונה שרואה סוכה בחג הסוכות.

ותירץ שמתקנים ברכת שהחיינו רק אם היא צמודה לברכה נוספת כמו בחנוכה (שמברכים שעשה נסים), אך בסוכות לא תיקנו ברכה נוספת מלבד ברכת המצוות שאותה הרואה אינה מברך, ונמצא שלא יכול הרואה לברך שהחיינו בלבד.

ולענ"ד י"ל שעיקר מצוות הדלקת נ"ח נועדה לראיה משום פירסומא ניסא, ולפיכך שיין לתקן ברכת הרואה, דמעשה המצוה נועד להדליק נר שיפרסם את הנס באורו. אך בסוכה אין זה כך, דגם אם היא נועדה להנציח את נס ענני הכבוד, ויש לפרסם הנס, מ"מ קיום

171. ראה לעיל עמ' 43 ו 69.

172. כן נקט בשו"ת חכם צבי סי' ט', ואף לענין ברכה, הובאו דבריו בחכמת שלמה תרנח, ו.

המצווה הוא במעשה ישיבה בסוכה ולא בנראות של הסוכה, ואין שייכות בין קיום המצווה לברכת הראיה על הסוכה.

מוצ"ש ליל הו"ר תש"פ

מסופר על היהודי הקדוש מפשיסחא שהיא"צ שלו חל בערב שמחת תורה דמה שחידש בחסידות היה שעד זמנו אמרו שקרבת אלוקים יש להשיג או בחסידות או בלמדנות (ולא רק בלמדנות), והוא אמר שלקרבת אלוקים צריכים את שני הדברים גם חסידות וגם למדנות.

וסיפרו על תלמידו שנסע פעם מפשיסחא ליריד הגדול שנערך בעיר הנמל לייפציג שבגרמניה, וכשחזר סר מייד לביתו של רבו. שאלו רבו "מה חדשות הבאת לנו מלייפציג" וענהו ששום חדשות לא שמע שם. עולם כמנהגו נוהג. ובכל אופן שאלו "האם לא היה לך איזה דבר מה שמשך את תשומת ליבך בלייפציג?"

וענה לו: "כן- הרחובות היו מלאי זרים, גויים דוברי גרמנית ושפות אחרות. והנה לפתע עבר לידי אדם ואומר לי באידיש שלום לך והבנתי שזהו יהודי. סבתי על עקבותי והלכתי עד לביתו. משנכנס לבית נכנסתי גם אני. וראיתי אותו פותח ספר סמ"ג ולומד בו. אגב זאת שאל אותי מניין אני ואמרתי לו מפשיסחא ואמר לי מסור דרישת שלום לרבי ממני".

אמר רש"ב מפשיסחא לתלמידו, "מדוע אומר אתה לי שלא שמעת חדשות בלייפציג, כי אין שם כל חדש, הלא העובדה שיהודי יושב ולומד מתוך ספר סמ"ג ישן ומצהיב, זו החדשה המרעשה ביותר!"

ל' חשון א' דר"ח כסלו תש"פ

שמעתי מאשתי תחי' ששמעה פירוש נאה על מה שאמרנו היום בר"ח בהלל "מה אשיב לה' ... כוס ישועות אשא 'ובשם ה' אקרא' נדרי לה' אשלם ... לך אזבח זבח תודה 'ובשם ה' אקרא' נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו", מהי הכפילות של "ובשם ה' אקרא"?

אלא דהנה ביטוי דומה נא' על אברהם אבינו בפרשת לך לך פי"ב פס' ח' "ויעתק משם ההרה וכו' ויבן שם מזבח לה' 'ויקרא בשם ה'".

ושני פירושים נאמרו על כך - התרגום כותב: "וצלי בשמא דה'". דהיינו התפלל בשם ה' (לה'), וכך משמע גם מרש"י שם ד"ה "ויבן שם מזבח".

והרמב"ן הביא פירוש האונקלוס והוא פירש: "והנכון שהיה קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם ה' - מודיע אותו ואלוקותו לבני אדם וכו'". עי"ש.

מעתה יש לפרש "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא" - אומר דהמע"ה: אני מתפלל וממשיך להתפלל, מתוך אמונה שהכל בא ממנו. ולאחר מכן אומר: "לך אזבח זבח תודה ובשם ה' אקרא", כך אלך ואבשר את שמך לכל ובכל מקום אפיץ את אמונתך ברבים.

וזה טעם לכך שקרבן תודה מכיל גם ארבעים לחמים, ונאכל בזמן קצר בתוך יום ולילה בלבד. וביאר בזה הנצי"ב (ויקרא ז, יג) שעי"כ יזמין בעל הקרבן אנשים רבים כדי שיוכל לסיים את אכילת הקרבן במהרה, ומתוך כך יספר את ניסיו לכל המסובים אתו וירבה אמונה וכבוד שמים ברבים "הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו" "וירוממוהו בקהל עם" (תהילים ק"ז ל"ב). ועי"ש בהרחב דבר (בשם ר' ידידיה מאיר נ"י בשם אחד הגדולים).

א' דחיה"מ סוכות תשפ"א

רמב"ם פ"ד מהל' סוכה ה"ג: "סוכה שאין לה ג' דפנות פסולה. היו לה שתי דפנות גמורות זו בצד זו כמין גאם (ר) עושה דופן שיש ברוחבו יתר על טפח, ומעמידו בפחות משלושה סמוך לאחד משתי הדפנות ודיו. וצריך לעשות לה צוה"פ מפני שאין לה שלוש דפנות גמורות וכו'".

וצ"ע מהו לשון "דיו". שאם די בכך א"כ מהו לשון הרמב"ם "וצריך לעשות לה צוה"פ" הלא די בטפח שוחק. (ועי' מה שהבאתי בכתביי מ"ש בזה הגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל מבוססין).

ובפשטות נ"ל בדעת הרמב"ם שדי בטפח שוחק מדאורייתא. אולם רבנן הצריכו צוה"פ, כדי שהסוכה תהיה ראויה להיות בית ארעי. עי' ב"ח סי' תר"ל הובא במשנ"ב שם סק"י.

ונראה לומר דאמנם הלכה למשה מסיני הורתה שהדופן השלישית די לה בטפח אחד, ובכך יי"ח הקמת סוכה בג' דפנות. ומה דבעי בנוסף על כך צוה"פ אינו בא להוסיף על הדופן, כיון שצוה"פ אינו מדין דופן אלא הוא תוחם את הסוכה מחמת הפתח שבו. דאף שכל פתח הוא פירצה מ"מ מחמת היותו מתוכנן ונועד לשרת את הבית שדרכו נכנסים, אין הוא נחשב כפירצה אלא חלק מהמחיצה. ע"ז באו חכמים ואמרו שכדי לשוות לסוכה - המורכבת משתי דפנות ודופן של טפח - שם של מקום ראוי למגורים, יש לעשות בה גם צוה"פ, כיון שצוה"פ נותנת שם של כניסה לחלל שבין שתי המחיצות.

וזה מה שבא הרמב"ם לומר שאמנם כל סוכה בעינן בה ג' דפנות ושאיין לה ג' דפנות פסולה, הנה כשהדופן השלישית היא טפח, בזה קיימנו את הצורך בג' דפנות - ודיו, דלדין מחיצות הסוכה דיו בכך.

תוספת מחוה"מ סוכות תשע"ה (מתוך הקלסרים)

כתב הרמב"ם פ"ד מהל' סוכה ה"ב "סוכה שאין לה ג' דפנות פסולה היו לה שתי דפנות גמורות זו בצד זו כמין ג"ם עושה דופן שיש ברוחבו יתר על טפח ומעמידו בפחות משלושה סמוך לאחת משתי הדפנות ודיו. וצריך לעשות לה צורת הפתח מפני שאין לה ג' דפנות".

ותמוה במ"ש שבשתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, דיו בכך, משמע דכשרה לחלוטין, ולפי"ז מדוע הצריך להוסיף צורת הפתח.

וראיתי מביאים משמו של הגר"ד סולובייצ'יק שכתב דיש שני דינים בסוכה האחד לדין סוכה שחל עליה שם שמים אמנם א"צ סוכה לשם חג אבל על הסוכה חל שם שמים, שעציה אסורים כל שבעה, דאיתא בסוכה (ט, א): "ר"י בן בתירה ... כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה שנא' חג הסוכות שבעת ימים לה', מה חג לה' אף סוכה לה'". ומכאן לעצי סוכה שאסורין בהנאה כל שבעה.

מכאן למדים שבסוכה יש קדושת שם שמים [והיא מהווה תל תלפיות המארח את האושפיזין בחג, וזהו מקום שבזעיר אנפין מהווה משכן לשכינה]. ומצד עניין זה חל שם שמים בסוכה בת ב' דפנות וטפח.

ברם לשבת בסוכה בעינן "תשבו כעין תדורו". ובית אדם אינו יכול להיות פחות משלש דפנות בנות ז' טפחים בפועל.

לפיכך כתב הרמב"ם שכדי לקיים "תשבו כעין תדורו", זקוקים גם ל"צורת הפתח" שתתווסף לדופן הכשרה מהלכה למשה מסיני, ויחד תתן דופן בת ז' טפחים (אכן הרמב"ם לא כתב איפה יניח את צורת הפתח ומה שיעור צורת הפתח, ג' או ד' טפחים).

והנה שמעתי בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל¹⁷³ שאמר על הא דכתיב בסוף פרשת ראה (טז, ו) גבי פסח: "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב וכו'", וגבי שבועות כתיב (שם, יא): "ושמחת לפני ה' אלוקיך וכו' במקום אשר יבחר ה' אלוקיך לשכן שמו שם", וגבי סוכות כתיב (שם, טו): "שבעת ימים תחג לה' אלוקיך במקום אשר יבחר ה' וכו'", ומדוע לא נאמר במקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם, כמו שנאמר גבי פסח ושבועות?

ותירץ דבסוכות כל סוכה היא משכן ושמו של ה' מצוי שם! שהרי חל שם שמים על כל סוכה וסוכה. וא"כ יש להוסיף בדרך רמז שהמילה ודי"ו בגימטריא כ"ז כמנין שם קודש "הוי"ה".

ובני הרב משה נ"י אמר לפי זה טעם למנהג שנטילת לולב כל יום מימי חג הסוכות נעשית בתוך הסוכה, ואמר דהנה בגבולין מדאורייתא נטילת לולב אינה אלא יום אחד (ביום

שולי המעיל

173. בספרו טעמא דקרא עה"ת. ומובא כעין זה בשם הגר"ח הלוי זל"ה.

הראשון) אך תיקנו אחר החורבן שיהא לולב ניטל שבעה זכר למקדש. וא"כ יש יותר זכר כשנוטלין לולב בסוכה, המהווה מקדש מעט מטעם ששכינה שרויה אפילו בסוכת יחיד. ודפח"ח.

כתב הרמב"ם ריש הל' שופר וסוכה ולולב בכותרת ההלכה: יש בכללן שלוש מצות עשה וזהו פרטן א) לשמוע קול שופר וכו' ב) לישב בסוכה כל שבעת ימי החג ג) ליטול הלולב במקדש כל שבעת ימי החג'.

וצ"ע הלא מצווה ליטול ביום הראשון מדאורייתא לא רק במקדש אלא גם בגבולין, כדכתב כן הרמב"ם פ"ז מלולב הי"ג.

(וכבר דנו אם כותרות אלו הן מהרמב"ם עצמו או מאחד המגיהים).

קיום מצוות בשמחה

ידוע מה שכתב הרמב"ם סוף הל' סוכה על עבודת ה' בשמחה¹⁷⁴.

והנה הפסוקים במלאכי (ג, יג והלאה) מתארים אמירות קשות של בני ישראל על עבודת ה', עיי"ש¹⁷⁵.

ותמה הסבא מסלבודקה איך יתכן שכלל ישראל יעיזו לומר דברים כה נוקבים: "שוא עבוד אלקים" והקב"ה טוען כנגדם "חזקו עלי דבריכם", ויכחישו הכל ויאמרו "מה נדברנו עליך".

שולי המעיל

174. וז"ל הרמב"ם הלכות סוכה ח, טו: "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר (דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה, וכן דוד מלך ישראל אמר (שמואל ב' ו') ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר (שמואל ב' ו') והמלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה'".

175. לשון הפסוקים מלאכי ג, יג-טו: (יג) חֲזִקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם אָמַר ה' וְאַמְרָתֶם מִה נִדְּבַרְנוּ עֲלֵיךְ: (יד) אֲמַרְתֶּם שָׂאָן עָבַד אֱלֹהִים וְמִה בָּצַע כִּי שָׁמְרָנוּ מִשְׁמֶרְתּוֹ וְכִי הִלְכְנוּ קְדֻרָּתָהּ מִפְּנֵי ה' צָבָאוֹת: (טו) וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאֻשְׁרִים יְדִים גַּם נִבְנוּ עֲשֵׂי רִשְׁעָה גַם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמְלֹטוּ:

וביאר דא"נ באמת לא אמרו בפועל דברים אלו, אבל הקב"ה טען כי התנהגותם והשקפתם נחשבת כדיבורים נגד ה', והיינו כשבן תורה מקיים מצוות בפנים זעופות ובחוסר חיות, הרי זה כאילו עומד ומכריז בראש חוצות "שוא עבוד אלקים ומה בצע כי שמרנו משמרתו" וזה חילול שם שמים! ומוכן היטב מה שאמר הקב"ה "חזקו עלי דבריכם".

וראה רמב"ם פ"ג מדעות ופ"ה איך צריכה להיות הנהגת ת"ח שעליו נא' "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר", זוהי העבודה שחפץ בה ה', עבדות המפארת את אדוניה.

גם עמל התורה צריך להיות בנעימות. מסופר על הגר"א קוטלר זצ"ל שאמר לו עשיר אחד שאף כי אינני לומד תורה מ"מ גם לי יש עולם הבא, כיון שאני מחזיק ותומך בתורה, במוסדות תורה ובת"ח. ענה לו ר' אהרן: אתה צודק, עוה"ב בודאי שיש לך. אבל עוה"ז אין לך...

וראה מעשה נפלא באור זרוע ריש הלכות שבת שאחד מצא בביהכ"ס אדם שאתמול קבר אותו וסיפר לו שזכויותיו למעלה נובעות ממה שהיה אומר את הברכות בקול נעים¹⁷⁶.

"לי-ה ולך מזבח"

במשנה סוכה פ"ד מ"ה: "בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא רבי יהודה אומר אני והו הושיעה נא ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים בשעת פטירתן מה הן אומרים יופי לך מזבח יופי לך מזבח רבי אליעזר אומר לי-ה ולך מזבח לי-ה ולך מזבח".

ובגמ'¹⁷⁷ ביארו שלא די לקלס למזבח אלא ראשית צריך להודות לה' ורק אח"כ "ולך מזבח אנו משבחים", "לה' אנו מברכים ולך אנו מקלסים".

שולי המעיל

176. וז"ל האור זרוע הלכות שבת סי' מ"ב: "ואני הכרתי יהודי אחד מוורמ"ש והיו קורין אותו ר' בונים והי' זקן וקובר מתים ושמעתי אל נכון ואל האמת שפ"א השכים לבית הכנסת וראה אדם אחד יושב לפני בית הכנסת ובראשו כתר של עשבים שקורין צפל ובלשון כנען קויטנ"י ויצ"ץ ונתפחד כסבור שהוא שד וקראו ואמר לו וכי אינך פלוני שמת עתה וקברתיך ואמר לו הין וא"ל היאך אתה באותו עולם ואמר לו היטב עד מאוד וא"ל מה זכיות יש לך והלא אתה היית אדם כל דהו וא"ל רק באותו זכות שהייתי אומר ברכות בקול נעים בביהכ"נ בזכות זה הביאוני בגן עדן ומכבדין אותי וזה לך הסימן שאני הוא המדבר אליך כי תראה בית יד חילוקי שקרוע שקרעת לי כשהלבשתני התכריכין ושאל לו מה זה שבראשך וענהו הם עשבים שבג"ע ששמתי בראשי כדי לבטל ריח רע מעלי של זה העולם. כתבתי אני המחבר אילו המעשים כדי שיראה ירא שמים וישים אל לבו ויאמר שבחותיו של הקדוש ברוך הוא בקול נעים ובכוונה ויזכה לגן עדן".

177. סוכה מה, ב.

ויש להבין את תוספת הדברים של ר' אליעזר.

והביאור הוא, שבשעת פטירתן מהמזבח והמקדש בהושענא רבה, בזה תמה כל השמחה הממשית ששררה במקדש במשך שבעת ימי חג הסוכות, שעל זה נאמר: "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו"¹⁷⁸. ובמרכז השמחה עמד ניסוך המים שניסכו למזבח. לפיכך כשעמדו להיפרד מהמקדש ולשוב למקומם ולעריהם, הודו עולי הרגל למזבח הכפרה שהיה המוקד והסיבה לשמחה העילאית ששררה בימי החג, שהרי שמחת בית השואבה נבעה מחמת ניסוך המים על המזבח.

ברם זו היתה הודאה על העבר.

לפיכך בא ר' אליעזר ואמר שלא די לקלס את המזבח על שתרים להשראה הנפלאה. לא די לקלס את המזבח שהותיר בעולי הרגל רגשות עזים וזכרונות נעימים של שמחה. אלא יש להודות לקב"ה שנתגלה בעת השמחה. שכך שנינו: "למה נקראת השמחה שמחת בית הושאבה? שמשם שואבים עולי הרגל רוח הקודש"¹⁷⁹. ורוח קודש זו בכוחה היא לא רק הודאה על העבר אלא כוחה עמה ללוות את עולי הרגל גם כשחוזרים לביתם לשגרת ימי החולין. וע"כ הודו ואמר לא רק יופי לך מזבח על השמחה שהיתה, אלא יופי לך קוב"ה שרוח קדשך נגלתה ושרתה עלינו ומכוחה נלך מחיל אל חיל, גם כשאנו יוצאים לחיי החולין.

יום טוב וחול המועד

ט' אייר תשנ"ב

שו"ע אור"ח סי' רצ"ב ס"א: "במנחה ... ומוציאין ס"ת וקורין ג' אנשים י' פסוקים מפרשה הבאה. ואפילו חל יו"ט להיות בשבת קורין בפרשה הבאה, ולא בשל יו"ט".

ובמשנ"ב סק"ה פירש: "דהא הקריאה אינה בשביל יו"ט דהא במנחה ביו"ט אין קורין". ולמד המשנ"ב דמה דאמר המחבר "ואפילו חל יו"ט להיות בשבת" היינו בשבת הנוכחית.

וצ"ע דמהיכי תיתי יקראו בשל יו"ט. הא דין קריאת מנחה היא לעולם מפרשת השבוע הבא.

שולי המעיל

178. שם פ"ה, מ"א.

179. שם נ, ב.

ולענ"ד נראה דהמחבר כיון לומר דבשבת הבאה יחול יו"ט, ואז יקראו בשחרית קריאת יו"ט ולא קריאת שבת, וא"כ היה מקום לומר דבמנחה דהשתא יקראו מענינא דפרשת שבת הבאה, שהוא שבת ויו"ט, וקריאתה תהיה בשל יו"ט, קמ"ל דאעפ"כ יקראו מענין פרשת השבוע¹⁸⁰

חזה"מ פסח תשנ"ג

בשבת חזה"מ טעה הש"ץ במנחה ולא הזכיר יעלה ויבוא. וסיים כבר ברכת המחזיר שכינתו לציון דבש"ע סי' קכ"ו (ס"ג) נפסק דחוזר ל"רצה".

אך צ"ע לדינא אם סיים תפילתו אי חוזר. דהנה בשחרית אמרינן דכיון שיזכיר במוסף ממילא א"צ לחזור¹⁸¹. האם אמרינן שמוסף יכול לעלות גם למנחה שאחריו אם טעה במנחה. ולא מצאתי מזה בערוה"ש או במשנ"ב¹⁸².

ז' כסלו תשנ"ד

הפרדס יוסף עה"ת¹⁸³ מביא את הקושיא דלמ"ד דאברהם אבינו ושאר האבות דין בן נח היה להם, היאך קיימו את התורה ושמרו שבת, הא בן נח ששבת חייב מיתה¹⁸⁴. ותירץ כי אמנם

שולי המעיל

180. עי' ברוקח (סי' ש"ב) שמיירי ביום טוב שחל להיות בשבת שבמנחה קוראים בשל שבת ובא לאפוקי שלא יקראו בשבת זו מעניין היו"ט. אמנם אפשר שהשו"ע נקט לשון שמשמע ממנה גם על אופן שיחול יום טוב בשבת הבאה.

181. ואע"ג שדין זה במקורו נאמר לענין ר"ח שחל בחול [וה"ה חול המועד כמובא שם בביאור הלכה בשם פמ"ג], אבל בשבת ויו"ט שאין ביטול מלאכה י"א שצריך לחזור [אמנם יש חולקים, עי' רמ"א שם, ועי' בלבוש וערוך השולחן]. מ"מ בר"ח שחל בשבת כבר כתב הלבוש (וכן כף החיים) שלא פלוג ולא הצריכו לחזור, וממילא ה"ה בשבת חזה"מ אם טעה בשחרית לא צריך לחזור דיזכיר המועד במוסף. [ומסתמא דין זה דלא פלוג היינו אם הטעות היתה בשל ר"ח או חזה"מ דאם הטעות היתה בשל שבת יש לחזור. וכ"מ מלשון הלבוש עיי"ש. אולם צ"ע בזה].

182. מדברי הרא"ש (ברכות פ"ד סי' כ"ג) מוכח שבכה"ג צריך לחזור דכתב וז"ל: "ואם לא הזכיר בתפלת מוספין חוזר ולא סמכין על מה שהזכיר בשחרית דדוקא אתפלה שעדיין לפניו סמכין ולא על התפלה שהזכיר בה כבר". וכן פסק הלבוש. ולענין אם טעה הש"ץ במוסף אם יכול לסמוך על מנחה, עי' טור שהביא דעת בה"ג שאינו חוזר וכמו בשחרית, ונחלק עמו. ועי' לבוש ומאמר מרדכי.

183. בראשית ח, כב.

184. סנהדרין נח, ב. ונפסק ברמב"ם פ"י ממלכים ה"ט.

שמרו שבת אבל כיון שלבן נח הלילה הולך אחר היום¹⁸⁵ א"כ לא נאסר עליהם לשבות מליל שבת עד מוצאי שבת¹⁸⁶.

ושאל הרב נפתלי רייניץ דמ"מ הלא אמרינן שקיים אברהם אבינו כל התורה כולה ואפילו עירובי תבשילין, הא עירובי תבשילין הוא כשיו"ט חל בערב שבת, ובכהאי גוונא הלא שמר שבת אחת דמדין יו"ט לא עשה מלאכה בערב שבת¹⁸⁷.

ותירצתי לו דאפשר דעשה מלאכת אוכל נפש, ואין זה נחשב שביתה לבן נח אם שמר יו"ט כהלכתו דהיינו התיר לעצמו מלאכת אוכל נפש¹⁸⁸.

כ"ח טבת תשנ"ד

פסחים קג, א: "ורבנן אמרי קינ"ה... מאי הוה עלה אביי אמר יקזנ"ה ורבא אמר יקנה"ז והילכתא כרבא"¹⁸⁹.

רשב"ם מבאר את דעת רבנן שאמרי קידוש יין נר הבדלה (קינ"ה) וז"ל: "סבירא להו כרב דקידוש קודם להבדלה ורוצה נמי לסמוך יין להבדלה טפי מקידוש וכו' אי נמי רוצין להבדיל בין קידוש להבדלה בכל היכולת".

ובצל"ח ביאר דעת אביי (שסובר יין קידוש זמן נר הבדלה) עפ"י דברי רשב"ם אלו שגם לדעתו יש להפריד בין הקידוש להבדלה בכל היכולת ולפיכך מרחיק את ההבדלה לסוף, דלא כרבא שאמר שברכת ההבדלה קודמת לברכת הזמן ואת ברכת הזמן אומר באמצע, דלדעת אביי אנו רוצים להפריד בין קידוש להבדלה בכל היכולת משום ששתי מצוות שונות הן (אלא שבנוסף צריך להסביר שמ"ד קינ"ה חולק על אביי לענין מיקום ברכת היין,

שולי המעיל

185. עכ"פ לענין זה, ראה פנים יפות בראשית ח, כב.

186. דטעם האיסור מבואר בגמ' שם הוא משום הפסוק "יום ולילה לא ישבותו" וכיון שעשו מלאכה במוצאי שבת (וכן בערב שבת) לא עבר עליהם יום שלם [של בן נח] ללא מלאכה.

187. וכן יש לשאול באופן שיו"ט חל אחר השבת.

188. וכן דעת הצל"ח ביצה טז, א. אולם צ"ע לפ"ז איך היה נוהג ביו"כ שחל בסמוך לשבת. ויש ליישב שעובר החודשים באופן שלא יחול יו"כ סמוך לשבת. אולם לגבי יו"ט לא שייך לתרץ כן דהא אמרינן שקיים עירוב תבשילין והיינו כשחל יו"ט בערב שבת. וראה עוד פנים יפות שם, ושו"ת רע"א מהדור"ק סי' קכ"א בהשמטות.

189. נחלקו שם בגמ' כאשר יום טוב חל במוצאי שבת, מהו סדר הברכות על הכוס שעליה מסדרים הבדלה של מוצאי שבת וקידוש של יום טוב. ולהלכה נפסק יקנה"ז - יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן.

שלדעת אבוי מברכים על היין ברישא, ואילו מ"ד קינ"ה סובר שאין לברך על היין ברישא דבעינן לסמוך נמי יין להבדלה שיהא נראה כמבדיל על היין וכמו דביאר רשב"ם לעיל מיניה למ"ד קינ"ה ולפיכך מברך על היין אחר קידוש וסמוך להבדלה (ממש).

וצ"ב למה לא עושין כן לרבה, ובמה נחלק עם אבוי.

וי"ל דנחלקו בגדר דין ההבדלה דאפשר לומר דכיון דילפינן להבדלה מ"זכור"¹⁹⁰ א"כ ייעודה הוא לקדש את השבת לאחריה, ומשמע דכל דין ההבדלה נאמר על העבר, דהיינו לקדש את השבת שעברה. אולם אפשר שמהות ההבדלה היא לתחום גבול בהווה כדי ליצור הבדלה בין קודש לחול הבא בעתיד.

אשר ע"כ אפשר דאבוי סובר דהקידוש דיו"ט נועד לקדש את יום א' שהוא יו"ט, ואילו הבדלה לדעתו אינה אלא הקדשת העבר דהיינו הקדשת יום השבת, ונמצא דהקידוש וההבדלה הם שתי מהויות שונות, ולפיכך מפרידים בין קידוש להבדלה בכל היכולת ואמרינן יקזנ"ה. ברם לדעת רבה ההבדלה היא ליצור גבול בהווה ולהבדיל בין זמן ההווה לימי החול העתידים, וא"כ ייעודה דומה לייעוד הקידוש דיו"ט שנועד להבדיל את היום טוב מימי החול שקדמו לו. אשר ע"כ לא איכפת לן כ"כ לסמוך את שתי המצוות ולפיכך אמרינן יקנה"ז.

כ"ה אדר תשנ"ד

רמב"ם פ"ו מיו"ט הל' י"ז - י"ח: "...יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כאו"א כראוי לו". ולא הזכיר נשים. אך קודם לכן כתב "וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו". וגם לאחמ"כ בהל' י"ח: "כיצד הקטנים נותן להם ... והנשים קונה להם וכו'". וא"כ צ"ב מדוע לא הזכיר בסוף ההלכה הקודמת נשים? (זאת העירני הרב נפתלי רייניץ).

והנה במה שכתב הרמב"ם בהל' י"ח: "כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות והנשים קונה להם בגדים ותכשיטים נאים כפי ממונו", מדוע לא כתב "כפי ממונו" לגבי קליות ואגוזים?¹⁹¹

שולי המעיל

190. דדרשו חז"ל "קדשהו בכניסתו וביציאתו" (ספח"מ לרמב"ם עשה קנה, וראה גם רמב"ם הלכות שבת כט, א). אמנם בגמ' פסחים קו, א הגירסא שלפנינו "זכרהו בכניסתו" ולא מוזכר "ביציאתו". וכנראה שלרמב"ם היתה גירסא אחרת בדברי הגמ'. וכן מובאת גירסה זו בראשונים נוספים, ראה רבינו פרחיה שבת קנ, ב. ובדומה רש"י נזיר ד, א ד"ה והרי מושבע ועומד.

191. אפשר שהלשון "כפי ממונו" חוזר גם על קליות ואגוזים ומגדנות.

ובפשטות אפשר לומר דאגוזים מחירם נמוך, משא"כ בגדים ותכשיטים. אך ייתכן שכיון שאלו הם מיני מאכל, יכול להוציא יותר ממה שיש לו שהרי הכל קצוב לו לאדם מר"ה חוץ מהוצאות שבת ויו"ט¹⁹², א"כ בזה אפשר יותר מכפי ממונו דמסתברא שהוצאות אלו אמורות לענייני אוכל ולא לענייני תכשיטים ובגדים¹⁹³. וצ"ע.

סוכות תשנ"ה

בשבת חוה"מ הגעתי לביהכנ"ס "יד אהרן" ומצאתי שסוכת ביהכנ"ס היתה בת ג' דפנות, וכנראה בשל הרוח הסכך התקפל והתרחק מהדופן יותר מג' טפחים, ובמצב כזה הסוכה פסולה.

והסתפקתי אם מותר למתוח את הסכך בשבת ולהחזירו למקומו, אי יש בזה משום אהל דאולי הוי תוספת אהל עראי שמותר דהיה כבר טפח מכוסה¹⁹⁴. ויש לדון משום מתקן דמתקן הסוכה בשבת. וגם משום שהסכך מוקצה.

ועיין במקראי קודש שהסתפק גבי סוכה שדופן אחת מהווה דלת אי שרי לפתוח ולסגור דהוי מתקן הסוכה¹⁹⁵.

שולי המעיל

192. ביצה טז, א.

193. בספר שבות יצחק (דרזי) ענייני חשמל עמ' קפ"ח בהערה מביא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שעניין זה של הוצאות שבת ויום טוב נאמר בצורך אבל לא במותרות. ואפשר שבבגדים ותכשיטים שהם מעבר לממונו הוי בגדר מותרות. אולם במיני מאכל אין זה נחשב מותרות (הובא במשנ"ב הוצאת "דרשו" סי' רמ"ב הערה 21).

194. ראה שו"ע שטו, ב.

195. עי' בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא רביעאה ג, כה) שדן בשאלה דומה (ודן שם משום תוספת אהל עראי ולא משום מוקצה ומתקן). ובמשנה ברורה תרלז, א הכריע לאסור (ע"פ מה שהביא בפתחי עולם בשם תשובת השואל ומשיב הנ"ל) ומתיר לעשות כן ע"י גוי. אמנם יש לחלק קצת שבמשנ"ב ובשו"מ מיירי בתוספת סכך על הסכך הקיים, ואילו כאן מדובר בסכך אחד (דוגמת הקיינעס) שהתקפל אי שרי להחזירו למקומו. וצ"ע. וע"ע פמ"ג שט"ו אשל אברהם, א.

חוה"מ פסח תשנ"ו

שאלני מאן דהו אי שרי לעשות טיולים בחוה"מ ואמרתי לו דמסתמא יש בזה אפילו סרך של מצווה משום שמחה.

דהנה ברמב"ם פ"ו מיו"ט הכ"א כ': "חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשיין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה". ועיין במגיד משנה שם שהוא מגמ' קידושין פא, א.

והנה אם חששו משום עבירה, מדוע לא גזרו שלא יצאו מחוץ לעיר בימי חוה"מ או ביו"ט. ומשמע קצת דאיכא בזה שמחה ונהגו לצאת ולטייל בגינות ובפרדסים אלא רצו שלא יבואו לידי עבירה, ע"כ כתב הרמב"ם שיש להעמיד שוטרים וכו'¹⁹⁶. ועיין שאגת אריה סי' סה שדן לומר שטיול לקטן הוי שמחת יום טוב¹⁹⁷.

מוצש"ק פרשת אחרי מות-קדושים כ"ד למטמונים תשנ"ו

הערב היה אצלי הרב אלון טוב מהכולל, ושאלני מה הסברא לדעות האומרות שאין מברכין שהחיינו אלא על מצוות הבאות מזמן לזמן כגון סוכות ולולב ונר חנוכה ומגילה, אך אין מברכין שהחיינו על בגדים וכלים חדשים ולא על מילה. עיין בתוס' סוכה מו, א ד"ה העושה סוכה לעצמו.

והרמב"ם פרק י"א מהל' ברכות ה"ט פליג וס"ל שאף מצוה שאינה תדירה מברכין עליה שהחיינו כגון מילה ופדיון הבן. וכן מצוה שהיא קנין לו כגון ציצית ותפילין ומזוזה ומעקה וכו' מברך עליה בשעת עשייתה שהחיינו. אכן התוס' שם הקשו מדוע מברכין שהחיינו על פדיון הבן שאינו בא מזמן לזמן.

עכ"פ ביארתי דלדעת התוס' מברכין שהחיינו על מצוות שקבוע להן זמן, מאחר ואדם מצפה להגיע לאותו זמן קבוע, על כן הוא מודה לקב"ה שהחיינו להגיע לזמן הזה. ברם מצוות שתלויות בעשיית אדם כרכישת ציצת תפילין ובגדים חדשים, אף שאדם שמח בהן מ"מ בידו לעשותן מיד ואינו זמן מסויים קבוע ועומד שאין לאדם שליטה עליו, ממילא אינו זמן שאדם חותר להגיע אליו, לפיכך אין מקום לברכת שהחיינו.

שולי המעיל

196. ובתרומת הדשן סי' ע"ז כתב "דהולך ביו"ט לטייל חשיב דבר מצוה".

197. ובשו"ע סי' תרלו, א פסק: "מי שצריך לרכוב במועד 'לטייל' או לצורך המועד... יכול ליטול צפרני הסוס ולתקן ברגליו והאוכף והרסן וכל צרכי רכיבה".

אכן לגבי פדיון הבן ראיתי באוצר מפרשי התלמוד סוכה מו, א שהביאו דעת הר"ן¹⁹⁸ שתירץ קושית תוס' וז"ל: "דעל פדיון הבן מברכין שהחיינו אע"ג דלאו מזמן לזמן קאתי כיון שהיא מצוה תלויה בזמן ל' יום של תינוק שיצא מכלל נפל ונכנס לכלל קיימא וחיות שפיר שייך לברוכי ביה שהחיינו אבל תפילין ומילה לא תלו בזמן וכו'".

ואפשר לבאר כוונתו בתרי אנפי, או שהתכוון לומר שפדיון הבן יוצא מן הכלל שכיון שאחר הלידה התינוק נמצא בחזקת נפל ואחר ל' יום יוצא מחזקת נפל א"כ הוא מועד של שמחה, ומצד זה מברכין שהחיינו. או שכוונתו לפי מה דביארנו לעיל ששייך להגדיר את מצוות פדיון הבן כבאה מזמן לזמן, כיון שמרגע הלידה יש להמתין ל' יום והוא זמן תלוי ועומד שאין ביד האדם לשנותו ובודאי שאדם מצפה שזמן זה יגיע כדי לראות את בנו יוצא מחזקת נפל והופך להיות בן קיימא ולפיכך שייכת מצוה זו בתקנת ברכת שהחיינו.

אכן לפי הביאור האחרון יקשה מדוע על מילה לא מברכין שהחיינו לדעת התוס' והר"ן, דגם במילה יש זמן קבוע שהאדם מצפה שיבוא.

וצ"ל שאף שהאדם ממתיין ומצפה ליום השמיני, הוא מצפה לכך בחשש כיון שזו מצוה שמביאה צער לתינוק, ועל ציפייה כזו לא תיקנו שהחיינו.

עוד אפשר לומר ששמונה ימים הוא זמן קצר, כדוגמת שבת שאף עליה אין מברכין שהחיינו, אף שהיא מועד שאתי מזמן לזמן¹⁹⁹. ואפשר דהיינו משום שזמן של שבעה ימים קצר מלברך שהחיינו, וא"כ ה"ה מילה.

כ"ז אדר ב' תש"ס

שאלני היום יהודי צרפתי בבית הכנסת הממוקם מול מלון בלו ביי בנתניה: הוא מתגורר בצרפת, ובונה בית משלו בנתניה והבנייה עומדת להסתיים בעוד כמה חודשים, כאשר בדעתו לעלות לארץ אבל לא כעת, והוא בא פעמים אחדות לארץ במשך השנה, ועתה הוא רוצה לבוא עם משפחתו לשהות בא"י בחג הפסח ואח"כ לחזור, האם צריך לנהוג יו"ט שני?

שולי המעיל

198. כב, ב מדפי הרי"ף.

199. כ"כ האבודרהם, שער שלישי (ברכות המצוות ומשפטיהם) בטעם שאין מברכים שהחיינו על שבת. ואולם בנוגע למילה כתב הטעם משום צערא דינוקא. משום שבפשוט לא דנים מרגע הלידה עד המילה אלא עצם המצוה באה מזמן לזמן דמצוות מילה שייכת אחת לכמה זמן. אולם אמו"ר זצ"ל מחדש ע"פ דברי הר"ן שהעניין הוא הציפייה של האדם מרגע הלידה וכמו לענין פדיון הבן, ובזה כתב שעל זמן של ח' ימים בלבד לא מברכים עליו שהחיינו וכמו לענין שבת.

ואמרתי לו שבפרהסיא ינהג יו"ט, אך בביתו רשאי לעשות מלאכה²⁰⁰.

חוה"מ פסח תש"ס

הנה בתפילת מוסף לשלש רגלים יש לכאורה כפילות דברים. דבברכה האמצעית אמרינן: "יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו מלך רחמן שתשוב ותרם עלינו ועל מקדשך ברחמיך הרבים ותבנהו מהרה ותגדל כבודו וכו'".

ובדומה לזה מתפללים בהמשך: "אלוקינו ואלוקי אבותינו מלך רחמן וכו' בנה ביתך כבתחילה וכונן מקדשך על מכונו והראנו בבניינו וכו'".

ואמנם בחלק זה ישנה תוספת בקשה של "והשב כהנים לעבודתם וכו'". אך צ"ב מדוע נזכר "מלך רחמן בנה ביתך" אחרי שכבר ביקשנו קודם לכן "ותבנהו מהרה ותגדל כבודו"²⁰¹.

י"ט ניסן תש"ס חוה"מ

שאלה אותי רעייתי תחי' אם אשה ששכחה לומר יעלה ויבוא בתפילת שחרית של חוה"מ מחויבת לחזור.

וראיתי בספר "הליכות ביתה" (סימן ו' סעיף ט') שהביא שיש לחזור. ובהערות הביא שנחלקו בזה כמה פוסקים אחרונים²⁰².

שולי המעיל

200. כן פסק הגר"מ שטרנבוך שליט"א בתשובות והנהגות ו, קכא. וראה קובץ מבית לוי, ניסן תשנ"ח, עמ' צ"א שפסק הגר"ש וואזנר זצ"ל [ע"פ תשו' מהרי"ט צהלון, נב] שמי שיש לו ב' דירות אחת בא"י ואחת בחו"ל כששואה בא"י דינו כבן א"י וכששואה בחו"ל דינו כבן חו"ל. ויש לציין שדעת החכם צבי (סי' קס"ז) שכל בן חו"ל ששואה בא"י דינו כבן א"י ופטור מיו"ט שני. ורוב הפוסקים חולקים עליו, אולם מצרפים את דעתו כשיש צדדים נוספים להקל. ועי' עוד שו"ת בצל החכמה ה, קמו.

201. עי' חידושי הגר"א [אמרי נועם] ברכות כט, א ד"ה וישמחו צדיקים. ויש שכתבו ליישב שהבקשה הראשונה מתייחסת לבניין ביהמ"ק לצורך הקרבת קרבנות [וקצת יש להעיר שלקרבנות סגי במזבח דקיי"ל מקריבין אע"פ שאין בית]. והבקשה השנייה מתייחסת לבניין הבית לצורך עלייה לרגל. ולענ"ד אינו מספיק דאכתי צ"ב מדוע לא נכללו ב' הבקשות בבקשה אחת על בניין ביהמ"ק שכוללת ב' עניינים.

202. ראה שם הערות יג-יז.

ואני לתומי טרם העיון רציתי לומר, שאם קיבלה ע"ע תמיד להתפלל ג' תפילות יש לה לחזור. ואם קיבלה להתפלל תפילה אחת שלימה בכל יום, אזי אם לא התפללה ערבית ושחרית ומוסף ושכחה במנחה יעולה ויבוא, יש לה לחזור²⁰³. אבל אם עדיין לא התפללה מנחה אין צריכה לחזור, שהרי די לה ע"פ הרמב"ם ומגן אברהם²⁰⁴ לצאת יד"ח בבקשה אחת. ואף אם נאמר שכל תפילה שאין לה מסגרת של ג' ראשונות, ג' אמצעיות וג' אחרונות אינה חשיבא לעניין זה לא כתפילה ולא בקשה, מ"מ הלא די לה מעיקרא בתפילה אחת ביום. ולכן כל שיכולה עדיין להתפלל תפילה אחת, מוטב ותמתין לשעת אותה תפילה ותתפלל אותה. אך הביא שם בהערה י"ז שבשו"ת יביע אומר (ח"ו סי' י"ח) כתב לא כך.

י"ג ניסן תשס"ב

נשאלתי ע"י הרב ר' יצחק אהרון שפירא מנתניה: אשתו - מנהלת ביה"ס "בית יעקב" בנתניה - רוצה להעסיק נכרי שינקה את חצר ביה"ס ומגרש המשחקים של הילדות בחוה"מ פסח, האם הדבר מותר.

והשבתי דמותר דבר זה מדין דבר האבד (שמיד אחרי החג חוזרות הילדות לביה"ס), ומדין צרכי רבים²⁰⁵. וראה מה שמפר' הנמוק"י במועד קטן א, ב שמ"ש במשנה "מתקנין את הרחובות" (שם ב, א) היינו "אחורי בתיים ששם מטיילין ילדים וילדות", ובשיטה לתלמיד הר"י מפאריש נחלק עליו. עכ"פ דומני שלכו"ע מותר דהכא איירי בצרכי רבים ממש²⁰⁶.

שולי המעיל

203. וראה מה שכ' בזה הג"ר פסח פאלק בשו"ת מחזה אליהו סי' כ"ד. והסיק אף הוא שאשה שאינה נוהגת להתפלל תמיד אינה צריכה לחזור.

204. סי' קו, סק"ב.

205. שמותר גם אם התועלת תבוא לאחר המועד, אם אינו מעשה אומן, כנפסק בשו"ע סי' תקמ"ד ס"א ובמ"ב שם סק"א.

206. כנראה שר"ל שתלמיד הר"י מפאריש נחלק על הנמוק"י משום שאין זה צרכי הרבים שינקה כל אחד את חצר ביתו משום טיול הילדים [דכך משמע מלשון הנמוק"י שכתב "אחורי בתיים", משמע בתיים פרטיים]. אבל כאן מיירי במקום ציבורי ולכו"ע הוי צרכי הרבים.

מוצאי חג הפסח ראשון תשס"ג

דיברנו בביה"כ אודות הטעם שאומרים "ותערב" במוסף של יו"ט בלבד. דלכאו' בא"י שנהגו ברוב המקומות שהכהנים נושאים כפיהם כל יום, אפשר שכל יום יש לנו לומר "ותערב"²⁰⁷. ואמרתי שמאחר ואומרים "ותערב" רק במוסף כשיש כהנים, ועולים לדוכן, נראה הדבר כי התפילה שובצה בגלות אירופה, שהרי לדעת הרמ"א בהל' נשיאת כפיים (קכח, מד) אין הכהנים נושאים כפיהם אלא רק במוסף דיו"ט, שאז בסמוך יוצאים לשמוח בבית בסעודה. ומאחר ובשאר ימות השנה אין שרויים בשמחה, ממילא אין להם לשאת כפיים, כי "טוב עין הוא יברך"²⁰⁸.

נמצא שכאשר הכהנים נושאים כפיים מתגלית שמחת העבודה (מאחר שרק בגלל זה יכולים לברך וכנ"ל) ולפיכך שיבצו התפילה רק במוסף של יו"ט, ורק כשיש עליה לדוכן שאז ניכרת השמחה שבעבודה - היא התפילה, שהרי הכהנים נושאים כפיהם, אומרים "ותערב לפניך עתירתינו", שערכה עלינו עתה התפילה, וממילא תערב לפניך.

ולפיכך בענין תרתי לטיבותא - יו"ט, ותפילה סמוכה ליציאה מביה"כ שהולכים לשמוח בסעודה, וזה קיים רק במוסף של יו"ט.

אלא ששוב יש לדון שלמנהגינו בא"י שגם כשנושאים כפיים כל יום לא אומרים ותערב, ממילא אין ניכרת השמחה גם כשעולים לדוכן ביום טוב שהלא ביום חול שעולים לדוכן א"א ותערב, ומעתה שוב אין טעם הגון לומר ותערב דווקא במוסף של יו"ט²⁰⁹. ודו"ק.

שביעי של פסח תשס"ג

שאל אותי הרב גולדרינג מה הדין אם טעה ובמקום מוסף של ג' רגלים התפלל מוסף של שבת האם הוי הפסק.

ואמרתי לו אף שנראה כי מילי דשבת הוי הפסק בתפילה, מ"מ כל עוד לא עקר רגליו חוזר ל"אתה בחרתנו וכו'". ומצאנו שהביא כן הפסקי תשובות בסי' תפ"ז בשם כף החיים²¹⁰.

שולי המעיל

207. דאמירת "ותערב" תלויה בנשיאת כפיים וכמו שפסק המגן אברהם (קכח, עד) שבזמן שאין כהנים א"א "ותערב". ואכן בלוח א"י תמה על כך ולא מצא טעם נכון מדוע אין אומרים בא"י בכל יום ותערב.

208. כמבואר שם ברמ"א.

209. וראה שו"ת משנת יוסף, ח"ז סי' כ"ד.

210. סי' רס"ח סקט"ז, בשם מחזיק ברכה (להחיד"א).

וצ"ל שזה מיירי אף אם בתפילת שבת האריך ושהה כדי לגמור את כל התפילה שבסי' ק"ד ס"ה פסקינן שחוזר לראש, וזה משום שתפילת שבת הוי מאותו ענין של מוסף של ג' רגלים, ואין זה הפסק הפוסל את כל התפילה. (ועיי'ש בביאור הלכה ד"ה "ואם לאו"²¹¹, שבדיבור הוי לכל הדעות הפסק וחוזר לראש התפילה, אך כ"ז בדיבור אסור. אבל דיבור שהוא מענין תפילה נראה דלא מחריב בה).

מוצאי שמחת תורה תשס"ד

הנה במהלך חוה"מ סוכות נתעוררתי לכך שבתפילות שאכל לא ניגש להיות ש"ץ כמו בימי השמחה הללו, מ"מ אומר ברכו שלאחר התפילה בשחרית ובמערב.
ולענ"ד לא שפיר למיעבד הכי, שהרי גם בזה הוא ש"ץ ואין ראוי לאכל להיות כלל ש"ץ בימים אלו.

הנה נסתפקתי בסעודת חתן תורה בשמחת תורה, כשמחת תורה חל בשבת גם בשנה זו, אם בישל ביום זה לצורך אוכל נפש, אי עבר בנוסף לאיסור "ל"ת כל מלאכה" דשבת גם "בלא תעשה מלאכה" ביו"ט, דהלא ביו"ט שחל בשבת אין היתר לבשל משום אוכל נפש²¹². ויש לדון אי היתר אוכל נפש הוי הותרה או דחווה.

ולכא' תלוי בדברי הרמב"ן בפרשת אמור²¹³ כי מה שנאסר ביו"ט זה דווקא מלאכת עבודה, ואוכל נפש אינו אלא סימן להיתר עשיית מלאכת יו"ט הכרוכה בהכנת אוכל נפש שאינה עבודה, ולפי זה אפילו ביו"ט שחל בשבת לא יעבור על איסור ל"ת מלאכה ביו"ט, אם בישל או עשה אחת מהמלאכות המותרות משום אוכל נפש.

שולי המעיל

211. ובמשנ"ב שם סקכ"ה.

212. עיין בשו"ת צפנת פענח סי' ב. אבל לכא' י"ל דכיון שייאסר משום מעשה שבת נמצא שאין זה "לכם", דלא גרע מבישול לכלבים דאסור, והתברר למפרע שאין זה בכלל ההיתר של אוכל נפש [ואפשר דאף לכתחילה נחשב שאין זה בכלל אוכל נפש, דכבר בשעת המעשה יודע שאי אפשר יהיה להנות מהבישול]. וצ"ע.

213. ויקרא (כז, ג).

נשאלתי ע"י גיסי הרב משה לאופר הי"ו האם רשאי לנגן עם תזמורת במלון בירושלים בו עורכים עתה בני חו"ל (ביו"ט שני) הקפות שמחת תורה כמנהגם.

וראיתי בשמירת שבת כהלכתה פרק ל"א סעיף ל"ג שכתב: "אסור לבן חו"ל להורות לבן א"י ביו"ט שני של גלויות לעשות לו כל מלאכה, וגם הלה לא יעשה מעצמו מלאכה עבור בן חו"ל" (ואני מניח שנתכווין אפילו בא"י כמובן מתוך הערה פ').

אך בהערה שם סיים בשמו של הגרש"ז אויערבאך שבצירוף שיטת החכם צבי רבים נוהגים להקל. וזאת למרות שבשערי תשובה בסי' תצ"ו סק"ב משמע מדבריו להחמיר כנגד מהריק"ש המקל אפילו בהוראה מבן חו"ל, לבן א"י.

ושאלתי הערב את הרב אביגדור נבנצאל שליט"א ואמר לי כי אפשר להקל, ואע"פ שבתו"ד העלה חשש שיאמרו לאחר מכן שבני חו"ל לא שמרו על יו"ט שני. וכדבריו עשיתי גם אני לומר כן. אלא שהוא אמר לי כי הדברים ידועים לו גם מפי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שיש להקל.

ר"ח אלול תשס"ה

הנה ידידי הר"ר שמואל צוויגנבוים רוצה להכניס ס"ת למנין האברכים. והועלתה הצעה להכניס הס"ת בחוה"מ סוכות הבעל"ט, כאשר קודם הכנסת ס"ת יסיימו לכתוב האותיות כמנהג.

ושאלתי את מוצא פיו של הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] אי שרי לכתוב אותיות אלו בסיום. ואחר זמן קצר השיבני (דרך נכדו - למשפחת סמט) שאסור (ואח"כ ראיתי שנחלקו בזה האחרונים, ונטו להתיר בפרט כשהסופר מכין את מבנה האות והמוזמנים מתכבדים רק למלא האות, שזה הוי רק מעשה הדיוט. וצ"ע בזה)²¹⁴.

ח' אלול תשס"ה

שאל אותי הרב יצחק בלייכברד בנוגע לעשיית חלאקה בחוה"מ.

שולי המעיל

214. ראה כף החיים תקמ"ה סק"ו. שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' צ"ו שסמך על תשובת בית יצחק להתיר במקרה מסוים שם. וראה גם שמירת שבת כהלכתה פרק ס"ח סע' י"א.

וראיתי בשערי תשובה (סי' תקל"א סק"ה) שהביא בשם שו"ת גן המלך שמותר להשהות תגלחת הקטן לעשותה בחוה"מ כדי להגדיל השמחה במועד וזאת ע"פ סעיף ו' שם בשו"ע. אך אינני יודע מה המנהג למעשה בקרב ציבור ליטא²¹⁵.

חוה"מ סוכות תשס"ח

נשאלתי ביו"ט ראשון²¹⁶ מאחד המתפללים שטעה ובמקום להתפלל תפילת ג' רגלים התפלל שחרית של שבת והזכיר יעלה ויבוא.

והנה במגן אברהם (סי' תפ"ז) כתב שאם טעה בשבת והתפלל תפילת שמו"ע של חול אך הזכיר שבת או יו"ט באמצע וסיים התפילה אין צריך לחזור, כיון שמעיקר הדין היה צריך להתפלל גם בשבת ויו"ט תפילת שמו"ע רגילה עם הזכרת היום, אלא שמפני טירחא דציבורא תיקנו אנשי כנה"ג שבשבת ויו"ט יתפללו תפילה בת שבע ברכות²¹⁷. ואולם בדיעבד אם שכח וטעה והתפלל שמו"ע של חול ביו"ט או בשבת והזכיר היו"ט והשבת אין צריך לחזור ולהתפלל.

אך לפ"ז נראה דאם במקום תפילה של יו"ט התפלל תפילה של שבת, אף שהזכיר את היו"ט ביעלה ויבוא עליו לחזור דהוי משנה לגמרי מתיקון חכמים²¹⁸. ומצאתי שכך באמת פסק הקהילות יעקב הובא באורחות רבינו ח"ב עמ' פ"ט²¹⁹.

שולי המעיל

215. במשנ"ב הוצאת "דרשו" תקל"א הערה 13 הביאו בשם הגר"ח קנייבסקי שלמעשה המנהג שלא לספר קטן בחוה"מ אף לא תספורת חלאק'ה.

216. שחל בחול.

217. כמבואר במשנ"ב רסח, ב.

218. וכן הבין הדגול מרבבה בדברי המג"א. אולם הבנה זו שנויה במחלוקת אחרונים. דיש שהוכיחו מריש דבריו שם שא"צ לחזור (עיי"ש היטב בדבריו), עי' אליה רבה ופמ"ג שם. וכנראה שנחלקו אם חזר בו מראשית דבריו שם שכתב שא"צ לחזור מכח הקושיות שהעלה או שנשאר במסקנתו שם שיצא ידי חובה ולא צריך לחזור. ותליא בהא סברא שהעלה אמו"ר זצ"ל לחלק בין היכא שעשה עכ"פ כעיקר תקנת תפילה כגון שהתפלל חול בשבת או ביו"ט [והזכיר באמצע שבת או יו"ט] שא"צ לחזור ובין היכא שהזכיר שבת ביו"ט שגרע טפי כי לא עשה כתיקון חכמים. ראה מאמרו של הרב שמואל רוזנבוים, בית אהרן וישראל, ח, עמ' ע-עב.

219. ועיי"ש שביו"ט שחל בשבת פסק שמספק אין לו לחזור.

כ"ג טבת תשס"ח

טושו"ע או"ח סי' תצ"ח: "עגל שנולד ביו"ט מותר לשוחטו ... והא דשרי דוקא דקים לן בגויה שכלו לו חודשיו ... וכגון שהפריס ע"ג קרקע שיצא מכלל ריסוק אברים". והוא ע"פ הרא"ש ביצה פ"א סי' ז'.

והב"י הקשה סתירה בפסקי הרא"ש אהדדי, דבחולין²²⁰ פסק הרא"ש כרב נחמן שבית הרחם ליכא בו כלל חשש ריסוק אברים²²¹. וכן נפסק בטור יו"ד סי' ט"ו וסי' נ"ח. ומדוע כאן בהלכות יו"ט מזיקים הרא"ש והטור שיפריס ע"ג קרקע להוציאו מחשש ריסוק אברים.

ותי' בשם מהר"י בן חביב, שההבדל בין שני הדינים הוא כהבדל בין לכתחילה לדיעבד, דהכא דמיירי ביו"ט, א"כ הוי כעין דבר שיש לו מתירין, שהרי במקום שיאכלנו בחשש איסור יו"ט²²² יכול לאכלו למחר אחר יו"ט ללא חשש כזה²²³, וביו"ט מחמירין בדבר שיש לו מתירין. אולם הסוגיא בחולין מיירי בדיעבד לאחר ששחט קודם שעבר מעת לעת שנחלקו אי חיישינן לריסוק אברים ובזה פסק הרא"ש כר"נ שלא חיישינן.

אכן בב"ח משמע שלמד מדברי הר"י בן חביב חילוק שונה: דהכא מיירי דבא לשחוט לכתחילה, בזה אמרינן דלכתחילה לא יכול לשחוט, שהרי יש חשש קל שיעבור על איסור יו"ט אם ימצא טריפה. אולם רב נחמן בחולין דיבר במקום שהעגל כבר נשחט, וכל השאלה אי יאכלנו אם לאו, לזה אמרינן דבדיעבד אם נשחט לא נחוש לטריפה²²⁴.

ועי"ש בב"ח שהקשה ע"ז דבגוף דברי הטור ביו"ד²²⁵ נאמר דמותר לכתחילה לשחוט עגל שנולד דלא חיישינן לריסוק אברים.

שולי המעיל

220. פ"ה סי' ל"ה.

221. היינו שלא חוששים שבמהלך הלידה נתרסקו איברי הולד, והוא טריפה.

222. שמה הבהמה טריפה ושחט באיסור.

223. דאחר שיעבור מעת לעת יצא מכל חשש של ריסוק אברים.

224. דהיינו שלפי הבנת הב"י החילוק הוא מצד דיני היו"ט שאע"פ שנפסק שאין חשש ריסוק אברים, מ"מ מדי חשש קל לא נפיק ונחשב בגדר דבר שיש לו מתירין, דאפשר לאכלו לאחר יו"ט. ואילו לפי הבנת הב"ח החילוק הוא מצד הלכות טריפה, שאע"פ שפסק הרא"ש של"ח לריסוק אברים היינו בדיעבד אם נשחט, אבל לכתחילה חיישינן. ולפי הב"ח לאו דווקא ביו"ט חיישינן לכתחילה. אלא שביו"ט יש חשש מלאכה ואילו בחול לכתחילה יש להמתין לאחר מעל"ע [ואולי נ"מ שלא יכול לשחוט בברכה]. ובאמת לפי הבנתו מקשה הב"ח על הטור שלמעשה פסק ביו"ד שאפשר לשחוט לכתחילה וא"צ להמתין, כמו שזכר אמור"ר זצ"ל להלן בפנים. ופשוט שלפי הבנת הב"י אכן בחול יכול לשחוט לכתחילה ולק"מ. וראה דרישה יו"ד נח, ז.

225. סי' נח.

וקצת תמוה האֵיך למדו שני גדולי עולם אלו באופן כ"כ שונה תירוץ אחד של הר"י חביב. אכן לכל אלו יש להקשות על מה דכתב הטור שם: "עוף שנדרס שצריך שהייה ובדיקה אחר שחיטה, יכול לשוחטו ביו"ט ולא חיישינן שמא ימצא טריפה אע"פ דאיתילדא ביה ריעותא"²²⁶.

ועי' בד"מ שם שתירץ באופן פשוט סתירת דברי הטור. וכוונתו לענ"ד לומר דאעפ"י דאמרינן דלא חיישינן לריסוק אברים, ואפשר לשוחטו בלי שהייה ובלי בדיקה, היינו בדיקה משמעותית. ברם בודאי שאין לחמוק לחלוטין מלהביט בגוף הבהמה. ואעפ"י שאין צורך לבדוקו בדיקה של ממש, מ"מ נדרש ממי שבא לאוכלו ביו"ט שיביט בעגל לראות אם נשתנו איבריו שאז יש לחשוש שהוא טריפה, ומאחר וביו"ט מיירי חיישינן שמא ימצא טריפה, אע"פ שהוא חשש רחוק, לכן אסרו לשחטו וביום חול ישחטנו ויביט אם נשתנה מראה אברים פנימיים, ואם לא, שרי לאכלו.

(ועי' בשו"ת אגרות משה יו"ד סי' י"ט העלה שא"א להשאיר את פתיחת העופות הנשחטים בידי גוי דגם אם לא נולדה ריעותא בעוף, מ"מ בעינן שיהודי יביט כדי לראות אם יש בו ריעותות וא"א להעלים עין במכוון, וה"ה כאן לענין יו"ט).

אכן גם ביו"ט אם רק יפרוס העגל רגליו, או אז בודאי שאין לנו צורך אפילו להביט באופן קל באיברים פנימיים, באשר ליכא בו כל חשש.

(ולגבי מה שאסר האגר"מ לתת לגוי לפתוח העופות, נראה דמיירי שהיו הרבה עופות ובכמות גדולה שיש חשש גדול שמא עוף אחד ימצא טריפה, אולם בעוף אחד שלא נמצאה בו קודם לכן כל ריעותא, אפשר דשרי).

והנה באשר לעוף שנדרס שנפסק בסעיף ח' שמותר לשחטו ביו"ט, תירץ הדר"מ לקמן סק"ה דמוקמינן ליה אחזקת כשרות שהיתה לו מאז שבקע מן הביצה. אך עגל זה הלא מיירי שמיד כשיצא, יצא מבית הרחם, ואף שלא נחוש לריסוק אברים, מ"מ לגבי החשש הרחוק שיש בו ליכא לגביו חזקת כשרות שהלא רק עכשיו נולד. ועי' מג"א סקט"ז מה שהקשה על הדר"מ דהלא חזקת כשרות אינה אלא מטעם רוב.

שולי המעיל

226. ומשמע להדיא שאף ביו"ט יכול לשחטו לכתחילה והבדיקה יעשה אחר שחיטה. אולם עי' בדרישה ביו"ד שם שתי' שבעגל שלמחר יהיה מותר בלא שום בדיקה הוי דשיל"מ, אבל בעוף שמייירי שכבר שהה אלא שעדיין טעון בדיקה כי אתיליד ביה ריעותא א"כ גם אם ימתין לאחר יו"ט יצטרך בדיקה וא"כ לא הוי כדשיל"מ, ולפיכך מותר לשחטו ביו"ט קודם בדיקה.

ה' דחיה"מ סוכות תש"ע

ויקרא כב, לא: "ושמרתם מצוותי ועשיתם אותם אני ה'".

וברש"י הביא מתו"כ כאן שדרשו: "ושמרתם זה משנה ועשיתם זה המעשה". ובתו"כ הוסיף "מלמד שכל שאינו במשנה אינו במעשה".

והיוצא מזה, שהבא לעשות מצווה, חובה עליו ללמוד קודם לכן את משנת המצוות כלומר את דיני עשיית המצווה.

והנה מה דאמרינן²²⁷ "שלושים יום קודם החג דורשים וכו'" כלומר שיש ללמוד דיני החג²²⁸, זהו רק שיעור הזמן הסמוך לעשיית המצווה שבו צריך להתחיל את הלימוד למצווה, אך את החובה ללמוד לפני עשיית מצווה למדים מפסוק דנן "ושמרתם מצוותי".

ולפ"ז אפשר לבאר את דברי רמב"ן באיגרת לבנו: "והוי זהיר לקרות בתורה תמיד אשר תוכל לקיים אותה, וכאשר תקום מו הספר, חפש באשר למדת אם יש בו דבר שתוכל לקיימו וכו'". דמהפסוק דלעיל משמע שעשיית המצווה טעונה קודם עשייתה לימוד. ולכן אם כבר למדת, מוטב לנצל את הלימוד כדי לקיים מצוות השייכות לקטע הנלמד, שאותן עכשיו תוכל לקיים כצורת הקיום הנדרשת למצוות התורה שהרי קדם להן בסמוך לימוד הלכותיהן.

מוצאי שמחת תורה תש"ע

הנה בשנה זו חל יום א' דסוכות בשבת, וכן שמחת תורה, ובתפילת מוסף לא אמרו "רבש"ע" בברכת כהנים וממילא לא ניגנו הכהנים ב"שלום" כפי פסק המשנ"ב²²⁹, אף שראיתי בפסקי תשובות שמביא בשם המשיב דבר שבולוז'ין אמרו גם ביו"ט שחל בשבת (וכך אמנם עשינו במוסף של יום א' דר"ה שחל בשבת).

שולי המעיל

227. פסחים ו, א. ועיין במשנ"ב סי' תכט, סק"א.

228. וילפינן לה מהא דמשה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני וכו', כדאי' שם.

229. סי' ק"ל, סק"ד.

מוצאי שמחת תורה תשע"א

שאלני בנו של הרב חיים סטולר שליט"א אם טעה ולא אמר בתפילת חוה"מ או יו"ט יעלה ויבא שצריך לחזור, האם צריך לחזור במנין, וממילא יצא לביה"כ אחר לראות אם יוכל למצוא שם מנין. ואמרתי לו שראיתי כבר בספרי גדולי אחרוני זמננו שנחלקו בזה²³⁰.

מוצש"ק חוה"מ סוכות תשע"ג

היום בהפטרת שבת חוה"מ בירך העולה הרב בירמן את הברכה האחרונה מברכות ההפטרה, וחתם "מקדש השבת וישראל והזמנים" כדעת הרמ"א ומג"א. וכך מובא בלוח א"י. ולא כשיטת הגר"א שחותם רק "מקדש השבת" כמו בשבת חוה"מ פסח²³¹. ועיין מ"ב סי' ת"צ סקט"ז מ"ש בטעם הדבר²³².

שאל אותי משהו מהמתפללים שבתפילת מוסף שכח בברכה האמצעית לחתום "מקדש השבת וישראל והזמנים", וחתם רק "מקדש השבת" אם צריך לחזור. ובמשנ"ב בסי' תפ"ז (סק"ז) פסק שאין צריך לחזור. ברם אם חתם "ישראל והזמנים" ולא הזכיר "שבת" צריך לחזור²³³.

שולי המעיל

230. בספר לשכנו תדרשו (ה קמה) הביא בשם הגריש"א זצ"ל שראוי לחזור אחר מניין. ובהערות למקראי קודש חנוכה סוף סי' טו כתב שחייב להדר אחר מניין והוכיח זאת מגמ' זבחים, ראה שם. ועי' בס' רבבות אפרים (גרינבלט) ח"ב, סי' מ"ח אות כו מש"כ בזה. ומה שכ' לו בשו"ת בית אבי ח"ה, סי' ע. וצייד שם שאין צריך לחזור אחר מניין. וראה עוד בס' תפילה כהלכתה פ"א, הערה קכ"ד בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל. וראה שם הערה קכ"ב.

231. ראה שעה"צ סי' תרס"ג סק"ו.

232. וז"ל שם: "והטעם שכל יום ויום מחוה"מ סוכות הוא כמועד בפ"ע משום דחלוקין בקרבנות המוספין".

233. אבל כל זה אם גם בתוך הברכה לא הזכיר "שבת" אך אם הזכיר "שבת" באמצע הברכה, אף אם לא הזכיר בחתימה, כ' בס' הליכות שלמה בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל ע"פ דברי הביאור"ל שם ד"ה מקדש השבת שאין לחזור מספק.

חוה"מ סוכות תשע"ד

שאל אותי הרב י' אם רשאי לכבס בביתו בחוה"מ אחרי שכל הבגדים של אחד מבני הבית התלכלכו ולא נשאר בגד נקי ללובשו.

והנה ראיתי בשש"כ בשם הגרשו"א שכתב שלכתחילה יש לקנות בגד חדש אלא א"כ זו הוצאה גדולה²³⁴. ובספר הלכות חוה"מ כתב שאין לכבס, כי מה שהתירו לבעל חלוק אחד היינו ממש אחד כשאין לו כל בגד אחר²³⁵. וצ"ע בזה.

וראיתי עכשיו בקובץ "מבקשי תורה" על חוה"מ עמ' תשנ"ג-תשנ"ד שהשיב הגרי"ש אלישיב זצ"ל שעדיף שיקנה חדשים ושלא יכבס.

ועי' שמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק ס"ו סעיף ס"ו²³⁶ ובהערה רנ"ט, ועכ"פ דומני שרוב מוחלט של הבגדים היום עשויים מכותנה וסיב סינטטי²³⁷.

נשאלתי היום את מה שנשאלתי בעבר אם מי ששכח להגיד יעלה ויבוא שצריך לחזור, אם צריך לחזור במנין, והרב מקלב חתנו של הרב שינדלר שליט"א הראני שספק זה מופיע בספר אשי ישראל על הל' תפילה, וכתב שם שאין צריך לחזור אחר מנין. ועכ"פ בהערה הביא שם בשם הגר"ח קניבסקי שאם יוכל להשיג מנין ראוי שיתפלל במנין. וכמו כן הביא שם ספק אם מי שחייב לחזור על התפילה יכול להצטרף ולהשלים מנין שאם נקרא שלא התפלל כלל, לכאורה אפשר לצרפו למנין.

ואגב כך יש להסתפק האם מי שמתפלל נדבה, יכול להצטרף ולהשלים מנין²³⁸. ועוד יש לדון האם רשאים לעבור מלפניו בתוך ד' אמות כשמתפלל²³⁹.

שולי המעיל

234. פרק ס"ו הערה ר"מ.

235. וכ"ה בב"ח ריש סי' תקל"א.

236. שם כתב שאם אין לו אלא בגד אחד והוא עשוי מחומרים סינטיים מותר לו לכבסם.

237. ועי' שו"ת באר משה ז, כג; חוט שני טז, ו שמקילים לכבס באין לו אלא בגד אחד גם בבגדים שלנו.

238. בספר קצות השולחן סי' כ"ב בדי השולחן סק"א כתב שאינו מצטרף. כי לא נתקנה חזרת הש"ץ על תפילת נדבה. וראה חידושי הגר"ח הלוי פ"י מתפילה ה"ו.

239. אולי תלוי בטעמי האיסור לעבור לפני המתפלל, דהמשנ"ב (קב, טו) הביא ב' טעמים בכך. טעם א'

מוצאי שמחת תורה תשע"ד

היום בשעת התפילה נתתי ליבי לתפילות רבש"ע שאומרים בחגים וברגלים בעת הוצאת ס"ת.

בסידורים נדפס כי בר"ה ויו"כ ובהו"ר אומרים: "רבש"ע מלא משאלותי לטובה וכו' ותמחול לי על כל עוונותי וכו' וזכרנו לחיים ארוכים לחיים טובים ולשלום ופרנסה טובה וכלכלה ולחם לאכול ובגד ללבוש ועושר וכבוד וכו'". ותפילה זו היא בעיקר על גשמיות. ואילו נוסח תפילת רבש"ע הנאמרת בשלש רגלים כולה נסובה על רוחניות²⁴⁰.

ואמרתי לתומי שבג' רגלים השאיפה היא לרוחניות שהרי נועדו לעלות לרגל לבית המקדש, וזה בא לידי ביטוי בתפילה זו. ברם בר"ה וביו"כ שעניינם נוגע לדין על חיי האדם אנו מבקשים שבי"ד של מעלה יגזור עלינו גזירות טובות, ויתן לנו חיים ארוכים בריאים ושלווים, לפיכך מרכז הכובד של התפילה נוגע בעניינים גשמיים²⁴¹.

חוה"מ סוכות תשע"ה

שאל אותי הרב אשכולי שליט"א מאופקים האם במוצאי יו"ט שרי לשתות מים קודם הבדלה כמו במוצאי שבת כמבואר בשו"ע (רצט, א).

שולי המעיל

מפני שמבטל כוונתו טעם ב' (בשם החיי אדם) ששכינה כנגדו ומפסיק בין שכינה למתפלל. והנה כתב שם שלפי טעם הראשון אסור גם אם קורא ק"ש (אבל לפי הטעם השני מותר בק"ש דאין שכינה כנגדו). ולפ"ז י"ל דאם הוא מפני שמבטל כוונתו אסור רק במקום שהכוונה מעכבת כגון בק"ש ובתפילת חובה אבל בתפילת נדבה מותר. אולם אם הטעם מפני ששכינה כנגדו אסור דמסתבר שגם בתפילת נדבה שכינה כנגדו. וראיתי שמביאים בשם הגאון מבוטשאטש (מילי דחסידותא על ספר חסידים סימן י"ח) שכ' שמותר לעבור לפני אשה שמתפללת ושאינה חנה שהיתה מתפללת על צרתה שמצוה להתפלל. ולכאו' לפ"ז ה"ה במתפלל נדבה.

²⁴⁰ כגון "ותן חלקנו בתורתך ... והופע עלינו רוח חכמה ובינה ... שתזכנו לעשות מעשים טובים ... וקדשנו בקדושתך וכו'".

²⁴¹ וראה במש"כ אאמו"ר זצ"ל בקובץ מעיל האפוד, ימים נוראים עמ' 23.

והנה יש לדון מצד מש"כ הרמ"א בסי' רצ"א ס"ב שהביא מחלוקת לעניין שתיית מים בין מנחה למעריב²⁴² ועיי"ש במשנ"ב ס"ק ח' לטעם הדבר²⁴³. ולפי מש"כ שם יש לאסור רק בזמן בין השמשות²⁴⁴.

ולעצם הנדון לכאורה י"ל שה"ה יו"ט דגם במוצאי יו"ט הנשמות חוזרות לגיהנום²⁴⁵. ועכ"פ לפי דברי הרמ"א בדעה ב' אין איסור לשתות בבית²⁴⁶ במוצאי שבת בין השמשות. וכתב שם הרמ"א: "וכ"ש דשאר משקין שרי" (בשם הגהות מיימוניות). נמצא דמ"ש השו"ע בסי' רצ"ט שאסור לשתות לפני הבדלה ואיסור זה חל על כל משקין פרט למים, מצד דברי הרמ"א בסי' רצ"א אדרבא אם מים שרי כ"ש שאר משקין. וצ"ע²⁴⁷.

ה' דחווה"מ סוכות תשע"ה

נשאלתי ע"י אחד שהלך לטייל בחוץ בחווה"מ ולפתע בדרכו ראה מונחים על המדרכה מדפי ספרים טובים, שהוא עצמו נזקק לשכמותם לביתו, האם מותר לו להרימם ולקחתם לביתו ע"מ להתקינם אחרי החג.

שולי המעיל

242. משום שאז "חוזרות הנשמות לגיהנום", כלשון הרמ"א.
243. וז"ל המשנ"ב: "ר"ל דאז קרוב לזמן החזרה לגיהנום ואיתא במדרש כל השותה מים בשבת בין השמשות כאלו גוזל קרוביו המתים". וביארו הראשונים שלפני חזרתם מן הגיהנום המתים שותים ורוחצים ומצטננים במים (ראה רבינו בחיי בכד הקמח, ערך שבת). ובתוס' פסחים קה, א מבואר שיש בשיטתו משום סכנה.
244. כלשון המדרש המובא במשנ"ב בהערה הקודמת. וכן מבואר בביאור הלכה שם.
245. לכא' תלוי אם הגיהנום שובת ביום טוב כמו בשבת או לא. וכפי הנראה ד"ז שנוי במחלוקת. דמדברי התוס' ביצה לג, ב נראה דגם ביו"ט שובת, עיי"ש (אולם עיין מהרש"ל שם. ועכ"פ מדברי הוזה"ק תרומה, קנ, ב נראה שהגיהנום שובת ביו"ט; וכ"כ תוס' ר"י החסיד ברכות נב, ב ד"ה נר בשמים וכן שיבולי הלקט סי' רי"ח). אבל במדרכי פסחים קד, ב כ' שבמוצאי שבת ליו"ט אין מברכין על הבשמים כי הנשמות חוזרות לדינם ביו"ט. ועיי' בדרכי משה יו"ד שע"ו.
- והנה לעצם הנדון, בשו"ת משנת יוסף (חט"ז, סי' מ"ב) הביא בשם בגדי ישע שכל שלפי הסוברים שגם ברח"ח שובת הגיהנום א"כ אפשר שמותר לשתות מים בבין השמשות של מוצאי שבת שחל בו ר"ח, ע"כ. אלא שלפ"ז ייאסר לשתות במוצאי ר"ח. ולא מצאנו כזאת.
246. וכל האיסור הוא רק לשתות מים מן הנהרות.
247. ראה שו"ת שואל ומשיב תליתאה א, קכט שהתיר שתיית מים במוצאי יוהכ"פ קודם הבדלה. וכ"כ מגן אברהם ריש סי' תרכד, ושו"ע הגר"ז תצא, ג. וראה גם שדי חמד מערכת יום הכפורים ד, ב.

והנה בשו"ע או"ח סי' תקל"ט ס"ו איתא: "מציאה אסור לטרוח ולחפש עליה כגון נהר שהציף דגים על שפתו אסור לאספם כדי לכבשם אא"כ יהא ראוי לאכול מהם במועד". פתח באיסור לטרוח עליהם ולחפשם וסיים באיסור לאספם ע"מ לכבשם.

ונראה ששני איסורים קיימים כאן. איסור לטרוח אחרי מציאה ולחפשה, הגם שלא ימצא אותה לאחר המועד, וזאת משום טירחא יתירה, וגם איסור ללקטה, שזו טירחא נוספת אא"כ ראויה היא לשימוש בתוך המועד.

ונראה דהכא הלא מוצא המדפים לא יצא ביוזמתו ע"מ לחפש ולמצוא מדפים, אלא באקראי בדרכו נתקל בהם. לפיכך נראה שאין בכך כל איסור לאספם ולקחתם לביתו אם אין הדבר כרוך בטירחא גדולה. וזאת למרות שאין לו בזה פסידא אלא רק מניעת רווח²⁴⁸. ושם גם זה קרוי דבר האבד שהרי עומד לקנות מדפים כאלה אחרי החג²⁴⁹.

כ"ד תשרי תשע"ה

סיפר לי אתמול (שבת בראשית) ר' בני גליק הי"ו כי שמע בחג הסוכות מהרב אריה ישראלי שליט"א מראשי ישיבת אור ישראל שדרש לפניהם ושאל מדוע חילק דוד המלך את "הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו"²⁵⁰ לשלש קבוצות - "ישראל", "בית אהרן", ו"יראי ה'".

וענה כי לכל אחת מן הקבוצות הללו יש מטען של יראת שמים שונה מזו של חברתה. "ישראל" הם אלו שאמנם מבטחם בה' ואעפ"כ יוצאים לעבוד כדי להביא פרנסה לביתם, דאגת הפרנסה טורדת את מנוחתם והם משקיעים בהשתדלות, לומדים מקצוע וכדו' ע"מ שיוכלו להתפרנס בכבוד, ואח"כ עובדים שעות על שעות. כלומר, מידת הבטחון שלהם קטנה.

"בית אהרן" מידת הבטחון שלהם כבר יותר גדולה, שהרי הכהנים ניזונים מתרומות ושאר מתנות כהונה. פרנסתם אמנם די מובטחת, אך היא לא תלויה בהם כלל, וממילא מטען הבטחון שלהם בה' גדול יותר מזה של ישראל.

שולי המעיל

248. כמובאר במשנ"ב שם סקכ"ד דמציאה נחשבת כמניעת רווח בעלמא.

249. בשו"ת אגרות משה (ה, לו, ג) כ' שאם נזדמן לאדם לקנות בזול ואם ימתין לאחר המועד יתייקר, חשיב דבר האבד.

250. תהלים קיח, ב.

אך מטען הבטחון הגדול ביותר מקונן אצל "יראי ה'", הם שמים את כל מבטחם בה' ולא דואגים את דאגת המחר. אלא סומכים שהקב"ה יעזור. לפיכך חילקן דוד בהלל לג' קבוצות, כי ההודאה של כל אחת מהקבוצות שונה מזו של חברתה.

יום ב' דחווה"מ סוכות תשע"ו

שאל אותי הרב שלמה לנדא (חתנו של הרב משה חיים לאו שליט"א) מה דינו של הטועה בתפילת מוסף ואמר במקום "שעיר אחד לחטאת" - "שני שעירים", האם צריך לחזור על התפילה.

ואמרתי לו שהמשנ"ב פוסק במקרה דומה שאין לחזור (ראה סי' תפ"ח, ס"ק י"ג²⁵¹). ולכאן כאן אפילו עדיף, משום שתוספת שעיר אינה פוסלת את השעיר הראשון שהוקרב²⁵².

מכתב לעורכי לוח הלכות ומנהגים

ב"ה

ג' תמוז תשע"ז

לכ' עורכי הלוח הי"ו

אחדשה"ט

אעירה ברשותכם על מה שעיינתי בשבת ר"ח האחרון בלוח ההלכות והמנהגים שמצאתי בביהמ"ד כאן, אך היה זה לוח לשנת תשע"ו, מ"מ אינני יודע אם השתנו הדברים שלגביהם אעיר.

דבהל' חוה"מ סוכות עמ' 92 (שם) סמוך להערה 548 כתבתם: "אם שכח יעלה ויבוא, אם נזכר לאחר שעקר רגליו חוזר לראש התפילה".

שולי המעיל

251. שם פוסק בשם חיי אדם שאם טעה בקרבנות המוספין בחוה"מ סוכות יצא. וראה לעיל עמ' 81.

252. בשו"ת רבבות אפרים אורח חיים ג', תל, ה', ובבירור הלכה (זילבר) תניינא או"ח ב, תרסג הביאו בשם עמק התשובה שפסק אף הוא כן. וכ' שם שגם החולקים על חיי אדם הנ"ל לענין טעות בימי המוסף, יודו בענין זה של שני שעירים, וכסברת אאמו"ר זצ"ל שהכא עדיף.

אולם בהל' ר"ח מרחשון עמ' 123 סמוך להערה 774 נכתב: "אם סיים התפילה והיינו שאמר אלקי נצור ויהיו לרצון (כנהוג היום אצל הכל) אעפ"י שעדיין לא פסע, חוזר לראש התפילה". משמע שאין זה תלוי בעקירת רגליו, ואכן הוא כפי שביאר המשנ"ב בסי' תכ"ב²⁵³.
אכן גם המשנ"ב כתב באופן זה²⁵⁴ כפי שציינתם בהערות, אולם על המשנ"ב אין כ"כ לתמוה, משום שעיקר הערתו בסי' ת"צ נסובה אודות ברהמ"ז, ואגב אורחיה כתב מ"ש מתפילה, ולא בא לפרט דיני החזרה בתפילה, אלא כתב באופן כללי עקר רגליו²⁵⁵. אבל אתם בלוח כתבתם הלכות קצובות, דומני שלפחות היה עליכם לציין בהערה 548 שם הפניה לסי' תכ"ב.
זו הערתי שבאה רק מחיבת הקודש לחיבורכם הנפלא.

בברה"ת

ע.לוי

י"ח ניסן תשע"ז

יש לעיין אם מותר לבדוק דירה לרכישה בחוה"מ, ואם הולך לתומו ברחוב ונתקל בשלט המציע דירה למכירה או להשכרה האם רשאי לעלות לדירה ולבודקה בעבורו [אפי' באופן שאינו דבר האבד] (שאלני ר"א ולדנברג).

שמחת תורה

שמחת תורה תשנ"ו

הנה בשמחת תורה הנהיגו במנין ב"בית הרב" מאז שמחת תורה תשנ"ה שקורין בתורה עד "מעונה אלוקי קדם", עושין הפסקה לצורך קידוש, ורק אחרי כן חוזרין להעלות חתן תורה

שולי המעיל

253. סק"ט.

254. סי' ת"צ, סק"ג.

255. כלומר ולא הרחיב לפרט שבמקום שאומרים תחנונים, סיום התחנונים הוי כעקר רגליו וכפי שפירט בסי' תכ"ב.

וכו' ואח"כ הקפות וכו'. השנה היו ברשותינו שני ס"ת. והסתפקו אם ראוי להוציא את שניהם בהוצאת ס"ת אחר שחרית²⁵⁶.

והוריתי שמוטב להשאיר את הס"ת של בראשית בארון קודש ולא להוציא, כדי שלא יונח בחוץ בזמן ההפסקה. ואפשר לעשות כן דבשעה"צ הלכות קריאת התורה סי' קמ"ז ס"ק ל' כ' בשם האור זרוע "דאם רצו שלא להוציא כאחת אלא להוציא ס"ת אחר שיניחו הראשונה על מקומה ג"כ רשאים ואפשר דנהגו כן משום טירחא דציבורא". עיי"ש. ובאמת מס"ק כ"ח במשנ"ב שם משמע דרצוי לא להוציאן כאחת שלא יהא מצוות חבילות חבילות. ועיי"ש בס"ק כ"ט במשנ"ב דאיכא כמה תקלות אפשריות בהשהיית ס"ת שני בחוץ. עיי"ש²⁵⁷.

כ"ד תשרי תש"ס

נהגנו לערוך בשמחת תורה קידוש אחרי תפילת שחרית קודם קריאת התורה, ודין הוא דבשבת ויו"ט חלה חובת הקידוש אחרי שחרית²⁵⁸. וצ"ע אם קריאת התורה שייכת לשחרית וא"כ אכתי לא חלה חובת הקידוש. או שמא עומדת בפני עצמה²⁵⁹.

שמחת תורה השתא חל בשבת והתעוררה שאלה האין יש להעלות לכתחילה ז' קרואים. ובספרים אחדים מביאים כיצד יש לחלק בתוך פרשת וזאת הברכה שבעה קרואים ושבע פרשיות שונות.

והנה דמסתמא לחתן תורה יש לקרוא פרשייה חדשה שלא קראוה עד עתה שהרי "חתן" הוא ויש לחדש לו דבר, ואם יקראו את "מעונה" לא מצי להשלים ז' קריאות וא"כ החתן תורה לא יחדש מאומה בקריאתו ויש להתחיל עבורו מלפני "ויעל" שיהיה בקריאתו גם מקצת מהברכות שברך משה. ויש לדון.

שולי המעיל

256. היינו שהספר השני ימתין לקריאה בו עד אחרי ההפסקה.

257. וז"ל המשנ"ב שם: "ולא טוב הדבר שנוהגין באיזה מקומות למסרו לנער קטן אלא עכ"פ יש למסרה לבן דעת. גם יזהר האוחז הספר להתרחק קצת מן הצד כדי שלא יחזיק הספר אחורי הקוראים בתורה".

258. כמובא בשו"ע רפ"ט, א. וכן במשנ"ב רפ"ז, ז.

259. ראה שו"ת שאילת יעב"ץ (א, מ; הובא בשערי תשובה תכב, ו) שאין לטעום קודם הלל. ונוטה שם לומר שאין לטעום אף קודם קריאת התורה. וראה רמ"א קמ"ד, ב. ועי' עוד שו"ת לבושי מרדכי תניינא, קי.

והנה ביום כ"ז תשרי תש"ס התפללתי שחרית בירושלים בבית כנסת הגר"א בשערי חסד ופגשתי את הגר"ש אויערבך (שליט"א) [זצ"ל], ושאלתיו על כך ואמר לי כי גם בחזרה על קריאת התורה אפשר לצאת ידי ז' קרואים²⁶⁰.

חזה"מ סוכות תשס"ב

נשאלתי מר' יואל צוייגנבוים, מגבאי בית הכנסת ברח' טשרניחובסקי, אם אפשר לקרוא לשלושה כהנים רצופים לתורה בשמחת תורה - אחד לחתן תורה שני לחתן בראשית ושלישי למפטיר.

והשבתי שהדבר מותר כדאיתא מפורש כן במשנ"ב סי' קל"ה ס"ק ל"ו, כיון דהם קורין בשלושה ספרים נפרדים.

מוצאי שמחת תורה תשס"ד

הנה באשר לסוף זמן אמירת "לדוד ה' אורי וישעי" יש שתי שיטות ושתייהן נדפסו כהוראות המדפיס, האחת שיש לאומרו עד הושענא רבא, והשניה שיש לומר עד שמיני עצרת ועד בכלל.

כדעה האחרונה כתב במטה אפרים (סי' תקפ"א סק"ו) וכן הוא שם (במשנ"ב ס"ק ב') ובקיצור שו"ע כתב: "עוד נוהגים במדינות אלו מיום ב' דר"ח אלול עד שמיני עצרת אומרים

שולי המעיל

260. וצ"ע דבשו"ע נפסק (קלז, ו) שרק בפרי החג בחוה"מ"ס שאי אפשר, אין העולים צריכים להוסיף ג' פסוקים, אבל בשאר קריאות צריכים להוסיף כדי לעלות למנין הקרואים. והיה אפשר לומר שהתוספת האמורה היא ביחס לעולה האחרון ולא ביחס לאלו שקדמו לו, ונמצא שכשחוזר השישי לקרוא וזאת הברכה היא תוספת על החמישי אף שחוזר על קריאתו של הראשון, ומצטרף למנין שבעה. וקצת משמע כן מלשון השו"ע שם: "וקרא השני מה שקרא הראשון". עי' במגן אברהם שם סק"י ג. [הערת גיסי הרה"ג ר' יעקב כהן שליט"א: אולם מדברי המ"ב מוכח שפי' את מש"כ בשו"ע: "חוץ מפרי החג" ביחס למנהג הקריאה בחו"ל שם הרביעי חוזר על קריאת הכהן והלוי, ומשמע שאף שלא חוזר על קריאת השלישי שקדם לו אלא על קריאת הראשון והשני, אינו עולה למנין שבעה (ולא כתב המ"ב שמיירי השו"ע לענין מנהג א"י שם בחוה"מ כל שלשת העולים אחרי הכהן חוזרים על קריאתו). ואפשר שבשמחת תורה עולים הנוספים למנין ז' וכמו דהתיר הרמ"א (רפב, ב) בשמחת תורה לחזור על הקריאה, דאף דבכל השנה דעתו לאסור לחזור על מה שקראו כבר, דלא כדעת השו"ע שם (ובלבד ש נראה שהוא בחשש ברכה לבטלה, ראה דבריו בסי' קלז, ד; תרסט, א), מ"מ בשמחת"ת התיר, וא"כ יתכן שלפ"ז כמו שהותר לחזור על הקריאה כך גם שפיר עולים למנין שבעה אותם החוזרים].

בוקר וערב וכו' והוא עפ"י המדרש וכו'". ובקיצור שו"ע עם פסקי משנ"ב העיר בהגהה: "דהמשנ"ב כתב עד שמ"ע ועד בכלל". כנראה ר"ל שממשמעות לשון הקיצור שו"ע משמע שלא עד בכלל. והוסיף: "ומה שאין אומרים בא"י בשמ"ע, אפשר ששייך רק בחו"ל שיושבים בסוכה וע"כ אומרים 'כי יצפנני בסוכה'".

והנה אכן יש לומר "לדוד" בסוכות עפ"י המדרש דלעיל, אך שאלה היא אם שמיני עצרת אף הוא בכלל חג הסוכות, ורק לענין "פז"ר קש"ב" (סוכה מז, א-ב) הוא רגל בפנ"ע, או שמא הוא יו"ט נפרד לחלוטין.

והנה הגר"א תמה על דרשת הגמ' ושמחת בחגך והיית אך שמח - אך שמח לרבות שמ"ע לשמחה, הלא כל אכין ורקים מיעוטא הוא ואיך מרבינן הכא.

וביאר שהנה בחג הסוכות יש כמה מצוות שיש לעשותן בשמחה, סוכה, נטילת לולב, ערבה בשביעי, ומצוות שמחה עצמה, ובא הכתוב לומר "אך שמח" - למעט דמכלל השמחות או המצוות שהיו עד עתה בשבעת הימים נותר ביום השמיני "אך שמח" - רק מצוות שמחה.

ומדבריו נראה קצת שמצוות שמ"ע היא המשך של חג הסוכות דבעצם אותה שמחה שהיתה בשבעת הימים הקודמים היא אותה שמחה ביום השמיני. וכן אם טעה והזכיר בשמ"ע "חג הסוכות הזה" הכריע הגר"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה פי"ב ס"ח) דיצא²⁶¹. משום דשמ"ע בכלל חג הסוכות הוא.

ונראה דבזה תלויים ב' המנהגים ואם שמ"ע בכלל חג הסוכות ורק לענין פז"ר קש"ב הוא רגל בפ"ע הרי שיש לומר לדוד ה' אף בשמ"ע.

מוצש"ק פ' וארא תשס"ה

במשנ"ב (תרסט, יא) מביא דיש לרקד ולפזז בשמחת תורה לכבוד התורה כמ"ש גבי דוד המלך "מפזז ומכרכר בכל עז לפני ה' וכ"כ בשם האר"י ז"ל והעידו על האר"י ז"ל שאמר שהמעלה העליונה שהשיג באה לו ע"י שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצוה וגם על הגר"א כתבו שהיה מרקד לפני הס"ת בכל כוחו". ע"כ. נראה לכאן מדבריו שמש"כ לגבי האר"י ז"ל היינו גם שהיה משמח בכל עוז בשמחת תורה.

ונראה שמקור הדברים הוא בהקדמת ספר חרדים סעיף ד' בתנאי הרביעי - השמחה הגדולה במצוה, שהביא דבר זה בשם האר"י. אך משם משמע שזה מתייחס לשמחת האר"י בכל

המצוות ולא ביחס לשמחה מיוחדת בתורה או בשמחת תורה. וראה בספר ארחות יושר (להגר"ח קנייבסקי) אות כ"ז עמ' פ"ה.

מוצאי שמחת תורה תשס"ו

נתעוררתי בשמחת תורה אי שרי לכהנים לעלות לדוכן לאחר שעשו קידוש [ובפרט שנשארים המזונות והשתייה כל משך ההקפות], אם חיישינן בזה לשכרות, אע"פ שלא שתו יין²⁶².

יש לעיין אי שרי לצאת י"ח בערבות חבוטות לנטילת לולב²⁶³.

בפרשת וזאת הברכה (לד, א): "ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני יריחו ויראהו ה' את כל הארץ את הגלעד ועד דן וכו'". ובפירש"י משמע שהראהו את כל ההיסטוריה של ארץ ישראל כולה לדורותיה.

והנה בריש פרשת ואתחנן (ג, כז) נאמר: "עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה וכו' וראה בעיניך וכו'", כל זאת בעקבות תחנוני משה רבינו להיכנס לארץ ישראל ולא שמע ה' אליו אך נתן לו אפשרות לראות את ארץ ישראל.

ולכאורה באותה עת שהתחנן היה זה מיד אחרי ר"ח שבט (שבו נאמר ספר דברים²⁶⁴) והעלהו ה' למשה ראש הפסגה והראהו את ארץ ישראל. ובהכרח שהנאמר באתחנן לא מתייחס להעלייה כאן שנאמרה לפני פטירתו כדמשמע מפשט הפסוק. ואם כן כאן שנאמר

שולי המעיל

262. המשנ"ב בסי' תרס"ט ס"ק י"ז הביא בשם הלבוש שאכן במוסף של שמחת תורה לא עולים הכהנים לדוכן מחשש לשכרות. אבל בהגהות אליה רבה שם כ' שבק"ק פראג נוהגים לעלות לדוכן, ויש שנהגו בשחרית ויש במוסף.

263. עיי' שו"ת שבט הלוי ב, נט שהתיר לקחת ערבה חבוטה לצאת בה ידי חובת הושענא. ולכאן ה"ה ללולב אלא אם יש לחשוש שנקטם ראשה. ועי' במש"כ בשו"ת זקן אהרן (וואלקין) א, ל.

264. דברים א, ג.

שהעלהו ראש הפסגה ביום פטירתו הייתה זו עלייה אחרת. ולשם מה? אלא שאז הראהו את תולדותיה של ארץ ישראל.

ואם כן יוצא שהיו שתי עליות למטרות שונות.

אבל ברש"י בפרשת ואתחנן (שם, כז) ד"ה "וראה בעיניך" מפרש לא כך דכ' שם דמה שנאמר בפרשת ואתחנן זהו מה שנאמר בסוף הספר אלא שאז הבטיחהו כי במקום שיכנס לארץ ישראל לפחות יראהו את הארץ הטובה. וא"כ צ"ע מנ"ל לרש"י לפרש בפרשת וזאת הברכה שהראהו את תולדותיה כמבואר ברש"י שם²⁶⁵.

ונראה שלמד זאת ממה שנאמר "ויראהו ה' את כל הארץ את הגלעד עד דן וכו'", ולכאורה לשם מה היה צריך להראותו את הגלעד הלא הגלעד הוא בתחומי עבר הירדן המזרחי וחבל ארץ זה ראה משה במו עיניו אלא ע"כ שהראהו לא רק את את חבלי הארץ אלא גם את תולדותיה²⁶⁶.

מוצאי שמחת תורה תשס"ח

אמר לי ר' נחמיה ז"ק נ"י ממנין האברכים (עוד בשמח"ת בשנת תשס"ו) דשמע ממישהו שתמה על מה סמכו אלה הנוהגים לשורר "האדרת והאמונה" כדבר שבשיגרה בשמחת תורה ובשמחת בית השואבה, והלא במשנ"ב סי' תקס"ה נזכר שאין לשורר זאת בציבור אלא ביום כיפור²⁶⁷.

מוצאי שמחת תורה תשס"ט

בשמחת תורה אחה"צ ערכנו מסיבה בבית הכנסת מנין אברכים לסיום החג.

שולי המעיל

265. מזרחי וגור אריה מפרשים שלמד כן מפירוט המקומות בפסוק.

266. והנה לעיל בפ' ואתחנן נאמר: "ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה". וצ"ב הלא משה עמד במזרח לא"י ומה לו להסתכל מזרחה? ואפשר שהכוונה למזרחה של א"י ולא למזרחו של משה. אולם לפמש"כ רש"י בוזאת הברכה שהראו את גלעד אפשר לזאת הכוונה בשם "מזרחה" והיינו עבר הירדן המזרחי. ויתכן שהרעברים ממערב לגלעד. וראה אדרת אליהו דברים לד, א.

267. במעשה רב (רלג) הזכיר את הפיוט בכלל הפיוטים שאמרו אצל הגר"א בשמחת תורה. וראה אשל אברהם (בוטשאטש) סי' רפ"א ס"א, שמליץ טוב על מה שנהגו לאמרו בכל שבת.

ובדרשתי אמרתי שהנה רבותינו בגמרא ברכות (לא, א) אמרו שיש לסיים בדבר טוב, וציינתי מקומות מספר שדאגו חכמים לסיים בדבר טוב, ומשם פניתי להקשות על סיום ספר תורה בפרשת וזאת הברכה, שהכותרת של הפרשה היא אמנם אופטימית - "וזאת הברכה", אך הסיום של התורה מותיר לכאורה טעם שלילי: "ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל". ופירש"י עפ"י הספרי: "שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שא' ואשברם לעיניכם, והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנא' אשר שברת - יישר כחך ששברת". ותמוה ומפליא מדוע סיימה התורה את דבריה בדבר שנתפס באופן שלילי? שבירת הלוחות עקב מעשה העגל. סוכ"ס הקב"ה כבר נתפייס עם ישראל. ומדוע להזכיר את הפרט הטראגי של לוחות הברית שנשברו ברגע קשה ומאכזב? מדוע נעדרת סיומת אופטימית, לבבית ומפעימה?

סיום של שבירת הלוחות? אתמהה!

ואמרתי שאולי בשל כך מיד מתחילים לקרוא בפרשת בראשית.

ובדרך אחרת אמרתי שהנה היה משהו חיובי בשבירה, שהרי הלוחות היו "מעשה אלוקים המה" (שמות ל"ב, ט"ז) ומשה רבינו לא תרם ליצירתם מאומה, ואילו בלוחות השניים נאמר "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים" (ל"ד, א). ועיי"ש באבן עזרא שלוחות שניים היו עדיפים על הראשונים מכמה בחינות.

אשר ע"כ ה' אומר למשה יישר כוחך ששיברת והבנת שיש בהן חסרון אשר תוקן ע"י לוחות שניים. לפיכך כשמסיימים את התורה אומרים למסיימים הנה התורה היא תורה אלוקית ואעפ"כ ייעודה להתפרש ע"י לומדיה ע"י תורה שבע"פ, ע"י מעשי האדם, כי תורה לא בשמים היא.

הוספה ממקום אחר (מתוך הקלסר)

עוד נ"ל (רעיון זה בגרעינו ראיתי שהביאו בשמו של הרב נחום רוטשטיין ר"י "נזר התורה" בירושלים) שבשלב זה שתורה שבכתב מסתיימת, יש לזכור שלתורה יש המשך והיא תורה שבע"פ, שהולכת ונדרשת ע"י חכמי ישראל מדור לדור עד סוף כל הדורות. יש שלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן ע"י חז"ל ע"פ הסמכות שהעניקה להם התורה לדרוש ולהורות "ועשית עפ"י הדבר אשר יגידו לך מן המקום שהוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים יז, י-יא).

מהו הביטוי החד והחריף ביותר לסמכותם של חז"ל לפרש את התורה, זה האמור במסכת סנהדרין²⁶⁸: "ת"ש אמר רבי אלעזר בן יעקב שמעתי שבי"ד מכין ועונשים שלא מן התורה

אלא לעשות סייג לתורה, ומעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים, והביאוהו לבי"ד וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך". מדוע? מיגדר מילתא שאני. סמל המיגדר מילתא זה שבירת הלוחות ע"י משה רבינו. האקט הסמלי הזה שע"ז מודה לו הקב"ה ואומר לו "ישר כוחך ששברת" זה המופע שמצביע על כוחם של חז"ל, מפרשי התורה שבע"פ.

לכן כשסיימנו את התורה, באה התורה להראות לנו שיש עוד קומה נוספת. הקומה של חכמי וסופרי הדורות, שניתן להם הכוח אפילו להפר את התורה, לא לצמיתות, אלא לפרק זמן מסוים מדין מיגדר מילתא.

הכוח הזה מועבר מדור לדור, כפי המתואר במסכת אבות היא המסכת שבאה להעביר ולהבהיר לנו את שרשרת הדורות ושלשלת הקבלה של התורה, שניתנה למשה רבינו, והוא מסר את הכוחות, הדרישה והתלמוד ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, והם מסרוהו לאנשי כנסת הגדולה.

לפ"ז מובנת המסורת והמנהג ללמוד פרקי אבות דווקא בשבתות שבין פסח לעצרת, כדי שבעת קבלת התורה בעצרת נדע שבו בעת אנו מקבלים את סמכותם של חז"ל בכל תחומי החיים.

בשמחת תורה התעוררה שאלה במנין האברכים. דיש לנו שם שני ס"ת ולפיכך עבדינן הכי: ס"ת ראשון קורין וזאת הברכה, בשני בראשית, וחוזרים וגוללים ס"ת ראשון לפר' במדבר לקרוא בו המפטיר.

והנה בהוצאת ס"ת המנהג הוא שמוציאין ספר תורה ראשון שבו יקראו בראשונה, וכשמחזירין הספרים להיכל מחזירין האחרון, כי בו סיימו²⁶⁹. והנה אצלנו הלא ס"ת זה יצא ראשון וקראו בו באחרונה ממפטיר. ולפ"ז לכאורה אין להחזירו ראשון אלא יש להחזיר תחילה את הס"ת שהוצא שני שבו קראו בפר' בראשית.

עכ"פ הוריתי להחזיר את הס"ת שבו סיימו דהיינו הס"ת שהוצא ראשון. ובאמת מצאתי לי סעד בשערי אפרים שער י' אות מ"א שכתב באה"ד: "ואם הוא יום שמוציאין שני ס"ת או ג' יקח הש"ץ בידו הס"ת האחרונה שקראו בה למפטיר שנסתלקו ממנה, וכו'".

שולי המעיל

269. כ"ה מנהג האשכנזים אולם הספרדים נוהגים להחזיר את הספר הראשון.

אמר לי הרב נפתלי רייניץ כי לפני שנים אחדות בא הרב רבי שמואל יעקב בורנשטיין (שליט"א) [זצ"ל] ראש ישיבת קרית מלך בבני ברק (כיום) לדבר ביארציט של אאמו"ר זצ"ל בנתינה.

ובין השאר דיבר על האמור בפרשת וזאת הברכה (לד, א): "ויעל משה מערבות מואב על הר נבו ראש הפסגה אשר על פני יריחו ויראהו ה' את כל הארץ את הגלעד עד דן וכו'. לשם מה היה צריך להראותו.

ואמר שהנה החזו"א ביאר את דין היזק ראייה, שאדם בעיניו ובמבטו על ממון חבירו יכול לפעול ולהזיק את חברו. ומזה שיש לאדם גם כוח להתמודד בראייתו עם מזיקים ולצמצמם. והנה רש"י פירש בפסוק בד"ה "את כל הארץ": "הראהו את כל א"י בשלמותה והמציקין העתידין להיות מציקין לה" וכן פירש בד"ה "עד דן": "הראהו בני דן עובדים עכו"ם וכו'" ע"ש. וא"כ אפשר שראייתו של משה באה לצמצם את הנזקים העשויים להתחולל בא"י ע"י המציקים.

בפרשת וזאת הברכה (לג, יח-יט): "ולזבולון אמר שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק כי שפע ימים יינקו ושפני טמוני חול".

ופרש"י: "זבולון ויששכר עשו שותפות זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה וכו'".

ולהלן על הנאמר "כי שפע ימים יינקו" פרש"י: "יששכר וזבולון ויהא להם פנאי לעסוק בתורה"²⁷⁰. פירוש שני: "כי שפע ימים יינקו - זבולון ויששכר הים נותן להם ממון בשפע".

וצ"ב אם הוא נותן גם ליששכר, מדוע זבולון צריך לעמול בשבילו?

ונראה שבחלקו של יששכר בים היו אוצרות טבע, אלא כדי להפיק ריוח מהם עשה יששכר הסכם עם זבולון שהוא יפיק את האוצרות ויעשה בהם פרקמטיא ויתן ליששכר את חלקו.

שולי המעיל

²⁷⁰. צ"ב דמשמע שגם זבולון עוסק בתורה. ואולי הכוונה לעתיד לבוא כדמשמע מלשון עתיד בפסוק זה ("שפע ימים יינקו") בניגוד לפסוק הקודה "שמח זבולון בצאתך" שנוקט לשון הווה. ולפ"ז מיושבת גם הקושיא בפנים שאכן לעת"ל שניהם יעסקו בתורה ולא יצטרך זבולון לצאת, אלא הים מעצמו יביא להם את אשר הם צריכים לו.

מוצאי שמחת תורה תש"ע

הנה השנה חל שמחת תורה בשבת וצריכים להעלות שבעה קרואים. לפיכך קרא השביעי "מענה אלקי קדם", עד "על במותימו תדרוך". ואעפ"כ חזר חתן התורה (אנכי) לקרוא שוב פעם מ"מענה".

אכן אחרי שקראנו שבעה קרואים התחילו סדר חדש שבו קראו מחדש "וזאת הברכה", והעלו כפי שפסק הרמ"א כהן לוי וישראל ובסה"כ ששה קרואים עד "מענה", ושוב כאשר החלו מחדש וזאת הברכה הקפידו על סדר של כהן לוי וישראל (שלישי, רביעי, חמישי, וששי) ולא קראו שבעה קרואים בחזרה.

וצ"ב מדוע נפסק דכחחוזרים על הפרשה להעלות קרואים נוספים יש להתחיל שוב עם כהן לוי וישראל (ראה משנ"ב בס' קל"ה). ומדוע לא נחשבת החזרה מריש וזאת הברכה כהמשך של הקריאה, שהרי אפשר להוסיף לכאורה כמה שרוצים על שבעת הקרואים.

הנה בעבר העלינו במנין האברכים לוי ל"כל הנערים" (והיא עלייה אחרונה לפני עלייתו של חתן תורה). והעירו לי שלכאורה אין לעשות זאת דאמנם כתבו הפוסקים²⁷¹ דאפשר להעלות כהן לחתן תורה ובראשית, אך זה משום שהוא נקרא אחרון בס"ת זה, אך אין לומר זאת על עליית כל הנערים.

וראיתי במשנ"ב שכתב שעליית כל הנערים נעשית מדין חינוך²⁷², ומסתמא מדין חינוך יש להם לברך ברכות התורה לקרוא להם מס"ת כשר אך מה שמעלים איתם גם גדול זה כדי שיברך להם ויוציאם יד"ח, ומכאן שאין זו עלייה של הגדול אלא של הנערים. ולפ"ז אין מניעה להעלות כהן או לוי עמהם.

מוצאי שמחת תורה תשע"א

א) לשנה הבאה ראוי לערוך שמחת בית השואבה במנין האברכים מיד במוצאי החג ולא בסוף חוה"מ - אז כבר כולם תשושים מהחג ואווירת העליצות כבר דועכת.

שולי המעיל

271. משנ"ב תרסט, ב.

272. שם, יג.

(ב) ראוי לקצר בהקפות של ליל שמחת תורה ל 10-12 דקות כל הקפה ולא יותר - בהקפות האחרונות יש שמתיישיבים בפאתי הבימ"ד עם ילדיהם ומתמעטים הרוקדים.

(ג) בקידוש שנערך בשמחת תורה לחתן תורה שלי אחרי תפילת שחרית דיברתי על איסור הסרת הבדים מהארון.

מוצאי שמיני עצרת תשע"ב

יש ליתן את הדעת לסדר התפילה ולהקפות ביום שמחת תורה.

השנה התחילו מוסף אחרי שעה שביעית והתפילה הסתיימה בשעה 14.45. וכדי לא להיחשב פושע²⁷³, ראוי להקדים את תחילת התפילה משעה 7.00 לשעה 6.45, לערוך הקפות בנות 10 דקות בלבד כ"א, ולאחר מכן לתת עליות לנערים שאינם ברי מצוה רק מגיל 9, לכ"א בפני עצמו. וקטנים מאלה יעלו שלושה שלושה, או שנים שנים, והיתר בכל הנערים. וכך קריאת התורה תיעשה בכל חמשת ספרי התורה המצויים בידינו ולא רק בשלושה כפי שהיה היום. כ"כ בקידוש של חתן תורה - דרשה אחת בלבד²⁷⁴.

הנה בסוכת החג שנבנתה בביהכנ"ס לא פסלו את הסוכה, וע"כ כדי לאפשר לאכול בה בשמיני עצרת ביקשתי מהגבאי להכניס את הסיר שבו עשו את הקוגל לתוך הסוכה כמובא בשו"ע תרסו, א.

כ"ו תשרי תשע"ג

הנה בשמחת תורה השנה ראיתי לנכון שיש צורך לתקן לשנה הבאה לא לאחר את תפילת מוסף. דבשנה זו ביקשתי לערוך הקפות בנות 10 דק' כ"א. ואחרי שמייהרנו סיימנו את התפילה בשעה 13.10, כאשר תחילת התפילה הייתה בשעה 7.00. חצות היום היה בערך בשעה 11.30, וסוף שעה שביעית בשעה 12.30, ורק לאחר מכן החלו להתפלל מוסף. והצורך להקדים נובע משני עניינים:

שולי המעיל

273. ראה שו"ע או"ח רפו, א.

274. למעשה הרבה נהגו כן. וראה בשו"ת שבט הלוי ט, סב שביאר את מה שלא הקפידו על כך.

א (בהגיע זמן מנחה והוא חצי שעה אחר חצות הדין הוא שתדיר ואינו תדיר, תדיר קודם. וע"כ ראוי להתפלל קודם מנחה, ולאחר מכן מוסף, כדאיתא בשו"ע או"ח (רפ"ד), אלא שיש שם דעה נוספת והיא דעת התוס' והרא"ש, שכל זה אם רוצה לאכול עתה סעודת שבת וצריך להתפלל שתיהן דאסור לאכול קודם מנחה, וגם בזה עי' שם משנ"ב ס"ק י"ב ש ע"פ פסק הרמ"א בהלכות תפילת מנחה, אין חיוב להתפלל מנחה גדולה אם רוצה לאכול עכשיו סעודת שבת²⁷⁵.

ב) אסור לאחר תפילת מוסף אחרי שבע שעות דאיתא שם סעיף א': "ואם התפלל אותה אחרי שבע שעות נקרא פושע". לאור הנ"ל יש לראות אם לא רצוי לדחות ההקפות אחרי תפילת מוסף²⁷⁶.

יום ו' א' דחזה"מ סוכות תשע"ד

הרב רפפורט מב"ב דיבר בישיבת בין הזמנים ובין יתר דבריו אמר בשם הרבי מסאטמר, דהנה בשמח"ת קוראין בא"י וזאת הברכה, ואילו באמריקה שש"ת יהיה למחרת קורין היום עשר תעשר... שצריך לדאוג שבאמריקה יקיימו עשר תעשר על מנת שבא"י יתקיים וזאת הברכה...

כ"ז תשרי תשע"ד

נשאלתי אתמול ע"י מתפללי ביה"כ "יד אהרן" שבשמחת תורה נפל החשמל של התאורה בביה"כ וא"א היה לקיים את ההקפות. והביאו נכריה והורו לה לתקן או להרים את מתגי החשמל, והתאורה חזרה. ושאלו אם נאות עבדי.

והנה הרמ"א (רע"ו, ב) הביא דעת העיטור וכ': "א"א דמותר לומר לאינו יהודי להדליק לו נר לסעודת שבת וכו'". ועי"ש במשנ"ב ס"ק כ"ד: "ושל"ה החמיר אף לצורך גדול, ושכן ראה נוהגים בקהילות חשובות שיושבים בחשכה במוצא"ש אפילו בחתונה עד שאמרו הקהל

שולי המעיל

275. דלא מיקרי סעודה גדולה ולא חיישינן שמא יפשע.

276. ובפמ"ג (אשל אברהם סי' תר"כ) נטה לומר שסגי להתחיל מוסף קודם שביעית אף אם יסיים לאחריה. אולם נשאר למעשה בצ"ע.

"ברכו" וכו'. ואולי לצורך מצוה דרבים שלא יתבטלו ממנהג ההקפות שרי, דרוב הפוסקים ס"ל דהדלקת חשמל הוא רק איסור דרבנן²⁷⁷. כמובן ראוי לומר ברמז²⁷⁸.

מוצאי שמחת תורה תשע"ט

יש לראות שלא לזרוק סוכריות באמצע ההקפות כי הילדים שיחי' מסתערים על הסוכריות ובכך משתבשות להן השירה וההקפות.

בשמחת תורה אחר הצהריים הסבנו למסיבה לסיום החג, ומכיוון שהייתי צרוד ביקשתי מהרב שינדלר שליט"א שידבר. אורגנה גם שירה יפה לפני שדרש ואחרי שדרש, ובכך בא לסיומו החג באופן נאות.

סיום התורה

בספר דגל מחנה אפרים (פרשת בא) כתב²⁷⁹: "וכל הדברים המתחדשים בעולם, הכל הוא ע"י התחדשות התורה שישראל מחדשים בהסתכלותם בה, וכפי ענין התחדשותם בתורה כך נתחדש בעולם, כפי ששמעתי בשם אחי הק' המפורסם מו"ה ברוך נ"י שאמר לצרף סיום התורה בתחילתה 'לעיני כל ישראל בראשית' פירוש לפי עיני ישראל שמסתכלים בתורה כפי הסתכלותם בתורה כך הוא ענין חדוש מעשה בראשית שנתחדש בכל יום". עכ"ד.

וביאר האדמו"ר מביאלא רב"צ רבינוביץ (שליט"א) [זצ"ל]²⁸⁰ דהנה הנהגת העולם היא ע"פ התורה כמו דאי' בזה"ק (תולדות דף קלד): "איסתכל באורייתא וברא עלמא". והיינו

שולי המעיל

277. עי' נודע ביהודה מהדו"ק או"ח סי' ל"ג שכ' שבמקום שגבר החושך לפני תפילת נעילה והגוי מדליק הנר שאין למחות ביד המקלים לסמוך על דעת בעל העיטור שהביא הרמ"א. ועי' ביכורי יעקב (תרכו יא) שנטה לומר שאף השל"ה מודה במקום שיבואו לידי ביטול עשה ונטה להקל אף בשבות אחד אולם למעשה נשאר בצ"ע.

278. שלא בלשון ציווי, כדאי' במשנ"ב שז, עו.

279. בד"ה "או יאמר החודש הזה לכם".

280. מבושר טוב, יסודות קבלת התורה, ירושלים תשס"ח, עמ' ר"א.

שהקב"ה סידר את סדר העולם ע"פ הכתוב בתורה. וא"כ כשבנ"י מחדשים חידושים בתורה הקדושה והיא נדרשת באופנים שניתנה להידרש, הנהגת העולם משתנית לפי זה.

ט' מרחשון תשס"ג

ביום א' בלילה השתתפנו בחתונת בת גיסי הרב אורי אזרחי ואמר לי שם הרב ישעיהו שטיינברגר מירושלים דהנה אחרו את שאילת גשמים לז' חשון כדי שישבו עולי רגלים לבתיהם, ומדוע לא מקדימים להפסיק לשאול גשמים לר"ח ניסן כדי שיוכלו עולי רגלים לצאת מבתיהם לדרך ולעלות לירושלים?

והשבתי כי אחרי שהתחילו לומר אין להפסיק. ואמר שיש לכך ראייה מהמשנה ברורה (קיד, ב) שמסביר מדוע בחו"ל שאין אומרים מוריד הטל ולפיכך החזן לא מכריז ביו"ט ראשון של פסח מוריד הטל, אינו מכריז "מפסיקים מלומר מוריד הגשם" ומבאר משום שאין ממאנין בברכה. וא"כ דמי לנידון דידן.

הוספה מח' חשון תש"ע

בשיעור היום בפני הכולל בעה"ב הצגתי את השאלה והתירוץ הנ"ל. ואחד המשתתפים רצה ליישב באופן אחר - כי בתחילת החורף הגשמים עזים, אך בסוף החורף הגשמים חלשים ומעטים²⁸¹.

כ"ו תשרי ערש"ק פר' בראשית תשע"ג

שו"ע או"ח סי' קי"ד ס"ה: "בימות הגשמים אם לא אמר מוריד הגשם מחזירים אותו וה"מ שלא הזכיר טל, אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו".

ובהגה' רע"א: "נלע"ד בליל שבת אם שכח לומר משיב הרוח דאין מחזירי' דהא אם התפלל רק מעין שבע יצא כדאית' בסי' רס"ח במג"א סקט"ו אף דבברכת מעין שבע אינו מזכיר גשם

שולי המעיל

281. ויש להביא לכך סיוע שמצאנו שכבר בט"ו באדר ב"ד היו מתקנים את הרחובות מהגשמים (מתני' ריש שקלים) עוד טרם שפסקו מלומר ותן טל ומטר. ומשמע שבשלב זה כבר לא חששו לגשמים חזקים שישבו ויקלקלו את הדרכים. וראיתי שמרן הגר"ק זצ"ל תי' שללכת לבית המקדש אפשר אף תוך כדי גשמים לא כן בחזרה ממנו! והביא רמז נאה: "בבית אלוקים נהלך ברגש", ברג"ש ר"ת ברד רוח גשם שלג. והיינו בבית אלוקים נהלך - כשהולכים לבית אלוקים אפשר גם תוך כדי ברד רוח גשם ושלג.

א"כ במה שהתפלל סדר התפלה כראוי רק שלא הזכיר גשם הא לא גרע ממעין שבע וצל"ע לדינא".

משמע מלשונו בפשטות שאף אם לא אמר ברכת מעין שבע כגון שהתפלל ביחידות (וכדאיתא שם בשו"ע סעיף ח') יצא יד"ח תפילה וא"צ לחזור ולהתפלל, דבליל שבת אמירת משיב הרוח אינה מעכבת בדיעבד (הראני חתני היקר ר' יעקב הכהן שליט"א).

ובשו"ע שם (רסח, ג) כ': "אם התפלל של חול ולא הזכיר של שבת, או שלא התפלל כלל ושמע מש"ץ ברכת מעין שבע מראש ועד סוף יצא". וכתב שם בביאור הלכה: "וכ"ש אם חיסר משיב הרוח".

ולכא' צ"ע דלפי מש"כ רע"א, אף אם לא שמע ברכת מע"ש יצא יד"ח וכנ"ל. ועכ"פ למעשה י"ל שכיון דנשאר רע"א בצ"ע הרי שלכתחילה ראוי שישמע ברכת מעין שבע.

מוצש"ק פרשת נח תשע"ד

בליל שבת דיברתי במנין האברכים בעניין אם שכח ותן טל ומטר לברכה בתפילת מנחה בערב שבת, ונזכר רק בליל שבת.

שאמר הגר"ח הלוי²⁸² שבשונה מהזכרת יעלה ויבוא בר"ח, שאילת גשמים היא ממטבע שתיקנו חכמים, ואם חיסר זאת כאילו לא התפלל ברכת השנים. ומאחר וחסרה לו תפילת מנחה צריך לחזור ולהשלים בתפילת מעריב כשיתפלל פעם נוספת, אף שלא ישאל שם על הגשמים. לעומת אם לא הזכיר יעלה ויבוא שהסיבה שצריך לחזור היא מחמת שחסרה לו רק אזכרה, וממילא אם שכח במנחה ובלילה כבר לא אומרים יעלה ויבוא, אין טעם לחזור כי לא יוכל להשלים האזכרה החסרה, וזהו ביאור דברי התוס' בברכות (כז, ב ד"ה טעה).

ויש שחלקו על הגר"ח וס"ל שגם אם לא הזכיר גשמים אין זה מבטל התפילה וכמו יעלה ויבוא וממילא אין לחזור ולהתפלל בליל שבת תפילת תשלומין²⁸³.

וראיתי שיש שיעצו שאחר שיתפלל מעריב של ליל שבת, יאמר עם הש"ץ ברכת "מעין שבע" ויתכוון שברכת מעין שבע תעלה לו לתפילת מנחה שאותה החמיץ וממילא לא יברך ברכות לבטלה.

שולי המעיל

282. סטנסיל אות א.

283. ראה שו"ע קח, יא. ובמשנ"ב שם ס"ק ל"ה. וראה גם שו"ת הר צבי או"ח א, נד.

אכן העירו ע"כ שהמשנ"ב כתב (רסח, כז) שברכת מעין שבע עולה לתפילת מעריב משום שתפילת מעריב ביסודה היא רשות. אולם להוות השלמה לתפילת מנחה אין בכוחה²⁸⁴.

ואמר לי בזה הרב יהושע קניאל נ"י דיש לדון בגוונא שהתפלל מעריב בליל שבת וטעה והתפלל של חול שהדין הוא שאם מזכיר שבת בעבודה יצא ידי חובת תפילה, והנה אותו אחד אם יאמר ותן טל ומטר יש לומר שהשלים החסרון שלו עכ"פ בדיעבד.

אך אמרתי שזה לא יתכן משום שלא התכוון לתשלומין של מנחה אלא לתפילת מעריב. ועכ"פ הסברא בעצם חילוק הגר"ח בין הזכרת יעלה ויבוא לשאילת גשמים היא משום שגשמים הם עיקר הברכה בעולם, ועיקר מהותה של ברכת השנים נתקנה על הגשמים²⁸⁵. לפיכך מי שחיסר שאילת גשמים, כמותו כחיסר את כל הברכה²⁸⁶ (ראה אשי ישראל פרק ל"ב סעיף כ"ד).

מה שדרשתי בליל שבת בראשית תשע"ה במנין האברכים

קהלת וחג הסוכות

מהו "אדם" של פרשת בראשית

בשבת חוה"מ סוכות קראנו את מגילת קהלת עפ"י מה שכתב הרמ"א (תרסג, ב) וזאת עפ"י מסכת סופרים. ובטעם הדבר כתבו כבר ראשונים כי בקהלת נזכר ענין השמחה. אכן הרעיונות העוברים לאורך המגילה משרים לכאורה אווירת נכאים. "הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל". "מה יתרון לו לאדם תחת השמש בכל עמלו". וא"כ יש לתמוה - מה לקהלת ולשמחת חג הסוכות המשרה אווירה חיובית עליצות והתלהבות?

שולי המעיל

284. אולם ראה ביאור הגר"א (רסח, יג). ומצאתי שנחלקו בזה הפוסקים דהפמ"ג (משבצות זהב קכו, ה) כ' שמעין שבע לא עולה לו לתשלומי מנחה, ובתשו' מהרי"ל (קל"ה) כתב שמועיל (מהג"ר מרדכי ב. זילברברג שליט"א).

285. אלא שבקיץ שהם סימן קללה משמיטים מלבקש עליהם.

286. משא"כ אזכרת יעלה ויבוא שהיא רק תוספת בזמנים מסוימים לברכה, אבל יש קיום לברכה גם בלעדיה.

אלא שבמגילה נזכרים פעמים אחדות שני מושגים בולטים: "אדם" ו"הבל". השם "אדם" נגזר משם "אדמה", שהלא כך אמר הכתוב "וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים"²⁸⁷. משמעות השם אין בה להוסיף מכובדות ליצירה הזו, שהרי אדמה היא חסרת ערך. מי נכון לקנות אדמה מיטלטלת? ואם כבר קונה מעט עפר אזי העפר נרכש בפרוטות אחדות.

בעצם גם בעלי החיים נוצרו מעפר ככתוב, ולא זכו להיקרא אדמה או שם בעל צליל דומה. אכן האדמה עצמה היא בסיס לכל חיינו! ממנה אנו ניזונים, על פניה אנו חיים, היא היא ערש החיים. כלומר באדמה יש את שתי הפנים.

אותו הדבר הוא ה"הבל" - אויר. דבר חסר ערך (הלא אומרים: "לופט געשעפט" ["עסקי אויר"], [בזלזול]. ואעפ"כ מבלעדי ההבל - האויר, אין חיים!

לפיכך שני המושגים האלה "אדם" ו"הבל" מנתבים את רעיון מגילת קהלת. לכאורה אין להם יתרון ועיקר אך במהלך מושכל, מסוגל האדם להפוך את האדם חסר הערך, הארעי, והבר-חלוף, לייצור עילאי יקר ערך המסוגל להגיע לדרגות עליונות עד "ותחסרהו מעט מאלקים"²⁸⁸.

אגור באדם פוטנציאל אדיר כפי שבאדמה אגור פוטנציאל החיים, מזון, מים ויסודות הטבע. רק צריך לדעת איך להפיק את המירב. ההבל חסר הערך שאדם קרוץ חומר נוסף מניע את האדם ומתסיס אותו.

מעשה מובנת שאלת הקב"ה את אדם הראשון אחרי שאכל מעץ הדעת: "ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה?"²⁸⁹. באיזה מעמד אתה נמצא? האם אתה אדם מלשון אדמה רפח ובז, חסר ערך? או שמא אתה אדם מלשון "אֲדָמָה לעליון" (ישעיהו יד, יד).

האדם לבדו קרוי אדם. ולא החיות שאף הן נבראו מן האדמה. כי בן אנוש שנברא מחומר הגלם אדמה, מביא לידי ביטוי את משמעות "האדמה", על שתי פניה.

לפיכך קוראים את המגילה דוקא בחג הסוכות. שבו אנו גולים מבית הקבע לסוכת ארעי פשוטה ועלובה למראה, עשויה מדברים פעוטי ערך - ענפי עצים, קש ותבן.

287. בראשית ב, ז.

288. תהלים ח, ו.

289. בראשית ג, ט.

דוקא סוכת ארעי זו משמשת מקום בו מתארחים גדולי האומה - האושפיזין²⁹⁰, כי הסוכה הארעית מהווה משכן קודש בחג הסוכות. מה חג לה' אף סוכה לה'²⁹¹.

כלומר כל אחד מסוגל לקחת את סוכת הרועים העלובה וחסרת ערך ולהפוך אותה לבית קדוש ומיוחד, כפי שהאדם מסוגל להפוך את חומר הגלם העלוב ממנו בנוי גופו ולקדש את החומר, לפתח את הפוטנציאל האגור בו ולהגיע ליתרונות אדירים.

אך מסתיימת מגילת קהלת: "את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם". תכלית אחת הופכת את החיים העלובים והאומללים, לחיים נעלים, לירא את האלוקים ולקיים תרי"ג מצוות.

מילוי המשימה הזו, תהפוך את האדם להיות נצחי.

290. כמובא בזה"ק ח"ג, קג, ב.

291. ויקרא כג, לד.

הספדים

הספר הגאון רבי משה מרדכי פרבשטיין שליט"א¹

ראש ישיבת חברון

נישא במלאת השנה בביהכנ"ס "מנין אברכים" - נתניה

אני מרגיש כבוד לבוא לכאן בערב זה של אזכרה לרבי עמיהוד זצ"ל. הכרתי אותו כמעט מילדותו כשהוא למד בישיבה. היה לי איתו קשר קרוב באמת ומאד חשוב. הוא היה אחד מטובי הבחורים בישיבה. בכישרון, במידות הטובות, בעמל של תורה. ועקבתיו - קצת מרחוק - איך שהוא הלך גדל וצמח. גדל בהפצת תורה, בלימוד תורה, השתלם בעצמו וגדל. ערב של לימוד לזכרו זה בדיוק הדבר שצריך לעשות. אני רוצה להתמקד בנושא אחד שאני חושב שגם בו הרב עמיהוד הצטיין ובלט, וקצת להרחיב עליו.

א

בגמ' כתוב שיש נקודת אופי יסודית בצורתו של תלמיד חכם והיא שת"ח הוא איש אמת. זאת על פי הגמ' בבבא מציעא² שסומכים על דיבורו של תלמיד חכם ומחזירים לו אבידה בטביעות עין. אבל כל זה בתנאי שהוא תמיד אומר אמת.

הגמ' שם מזכירה שלושה דברים בהם יש לו רשות לשנות מהאמת: א. במסכתא - דהיינו כשהדיבור יפגע במידת הענוה של התלמיד חכם. ב. בפוריא - דהיינו במקרים בהם עליו לשמור על צניעות. ג. באושפיזא - דהיינו בפגיעה בדברים שבין אדם לחבירו. אבל כאן יש דבר מעניין - אם פעם אחת הוא שינה, יותר לא סומכים עליו.

והנה יש כלל שאם ראית תלמיד חכם שעובר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום³. וכתוב בגמ' שזה משום שודאי עשה תשובה. וכאן - אם פעם אחת שמעו מהת"ח דבר שאינו אמת, כבר אי אפשר לסמוך עליו. כנראה שהנקודה הזאת כל כך יסודית וחשובה. זוהי צורתו של תלמיד חכם שיהיה איש אמת.

שולי המעיל

1. נערך על פי ההקלטה על ידי המערכת.
2. כג, ב.
3. ברכות יט, א.

ב

הרי"ף ותוס' שואלים שם שבגמ' ביבמות⁴ מוזכר שמותר גם לשנות מפני השלום. והגמ' שם מביאה לכך כמה מקורות. ביניהם מאחי יוסף שאמרו "אביך צוה לפני מותו" כאשר הוא לא צוה. וכן משמואל שאמר "איך אלך ושמע שאול והרגני" והקב"ה אמר לו "עגלת בקר תקח בידך לזבוח ואמרת לזבוח לה". ומדוע הגמ' בב"מ לא מנתה בנוסף לשלשת הדברים שהיא כתבה, גם את ההיתר לשנות מפני השלום.

ונחלקו התוס' והרי"ף בהסבר העניין.

בתוס' כתוב שגם אותם שלשה דברים הם משום דרכי שלום אלא "שרגילים יותר מאחרים ולכן נקט להו". כלומר אלו רק דוגמאות להיתר מפני השלום.

וצ"ב וכי צניעות ("פוריא") היא דרכי שלום? ענוה ("מסכתא") היא מדרכי שלום? מה כל זה שייך לדרכי שלום?

הרי"ף במקום אומר שיש סבה אחרת שהגמ' לא מנתה את זה משום שבדרכי שלום יש מצוה לשנות, משא"כ בשלושת הדברים האלו ניתן רק רשות. כלומר שבשלושת אלו גם אם הוא משנה, עדיין תורת תלמיד חכם עליו ומחזירים לו אבידה בטביעות עין.

והעניין טעון ביאור.

ג

מצינו גמ' בסנהדרין (צז, א) שטעונה ביאור (והמהר"ל מבאר אותה⁵): "אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא". מפרש רש"י: "[מתחילה הייתי סבור] שאין אדם בעולם שידבר אמת תמיד". כלומר אין אמת בעולם. ובמלים אחרות: העולם הזה הוא עלמא דשקרא.

כתוב בחז"ל⁶ שכששאול העלה את שמואל באוב אמר לו שמואל: "ויקרע ה' את הממלכה מידך ויתנה לרעך לדוד". אמר לו שאול כשהיית חי אמרת לי: "לרעך הטוב ממך" ולא אמרת "לדוד", מדוע עכשיו אתה אומר לי "לדוד". אמר לו שמואל: כשהיית חי הייתי בעלמא דשיקרא, וכיון שחששתי ממך הייתי מוכרח לשקר, ולא לספר את האמת שאכן אני יודע מי הוא אותו רעך, אולם עכשיו אני בעולם האמת, ואני מוכרח להגיד "לדוד". א"כ רואים

שולי המעיל

4. סה, ב.

5. עיין נתיב האמת פרק א.

6. ילקוט שמעוני שמואל א, קלט.

שהעולם הזה מכונה "עלמא דשיקרא". גם רבא אומר - חשבתי שהעולם הזה הוא עלמא דשיקרא ואין אמת בעולם.

המשך הגמ' שם: אמר ליה ההוא מרבנן ורב טבות שמיא ואמרי ליה רב טביומי שמיא. ואומרת הגמ' על אותו אמורא שאילו היו נותנים לו את כל חללי העולם הוא לא היה משנה מדיבורו. ופעם אחת הוא הגיע לעיר שקראו לה "קושטא" - "אמת", שאנשי אותה עיר לא שינו מדיבוריהם, ולא היה אדם שמת באותה עיר. אנשים חיו בלי למות. אותו אמורא נשא אשה מאותה עיר והוליד ממנה שני בנים. פעם אחת אשתו חפפה את ראשה ובאה שכנה ודפקה על הדלת וחיפשה לדבר עמה. אותו אמורא חשב שזה לא צנוע להגיד מה היא עושה, אז הוא אמר לאותה אשה שהיא לא בבית. מספרת הגמ' שבעקבות זאת מתו לו שני בנים. וכאשר באו אנשי העיר אליו ושאלוהו מה קרה שמתו לו בנים, הוא סיפר להם מה היה המעשה. אמרו לו אנשי העיר: בבקשה ממך תצא ממקומנו שהמוות לא יתגרה בנו.

וגמ' זו היא פלאי פלאים. מה באה הגמ' ללמד אותנו במעשה זה? ועוד, שואל המהר"ל הלא היה זה עניין של צניעות שעל כגון זה אומרת הגמ' בב"מ הנ"ל שמותר לשנות. א"כ מדוע הגיע לו עונש כה חמור שבניו ימותו?

(בדרך אגב - המהר"ל מבאר את הקשר בין עונש המוות למידת השקר. שהנה בגמ' כתוב: שאותיות "שקר" קרובים זו לזו [ש' ק' ר'] ואילו אותיות "אמת" [א' מ' ת'] רחוקות זו מזו. מדוע? מפני שגם אם יש קצת שקר אין זו אמת. גם אם הרוב אמת אין זה נקרא אמת. א"א לומר שהדברים הם אמת וקצת שקר. קצת שקר הופך הכל לשקר. ומוסיף המהר"ל שזה נרמז במלה "אמת" שגם אם חסר דבר א' מן האמת, אם נסיר את האות א', הרי חסר מהאמת ונשאר "מת". ולפיכך נגזר עליו עונש מוות, לאחר ששינה אפי' מעט מן האמת).

ד

והנה איתא במדרש⁷: כשבא הקב"ה לברוא את אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כתים כתים (חבורות חבורות) מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא. חלק יצגו את הדעה שצריך לברוא אדם וחלק יצגו את הדעה שהאדם אינו ראוי שייברא.

מביא המדרש את הפסוק "חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו" (תהלים פה, יא). ומסביר שחסד, אמת, צדק ושלוש אלו ארבע קבוצות מלאכים שכל אחת ייצגה מידה אחת. חסד אומר יברא אדם שהוא גומל חסדים. אמת אומר אל יברא שכולו שקרים - העולם הוא עלמא

דשיקרא. צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות. שלום אומר אל יברא שכולו קטטה - העולם מלא קטטה ומחלוקת.

א"כ היו שנים כנגד שנים. הצדק והחסד אמרו יברא. אל מול האמת והשלום שאמרו אל יברא.

ממשיך המדרש - מה עשה הקדוש ברוך הוא, נטל אמת והשליכו לארץ, הדא הוא דכתיב "ותשלך אמת ארצה" (דניאל ח, יב). אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבון העולמים מה אתה מבזה טכסיס שלך. אמת זה החותם (הטכסיס) של הקב"ה. אמר הקב"ה תעלה אמת מהארץ. הדא הוא דכתיב "אמת מארץ תצמח" (תהלים פה, יב).

המדרש הזה הוא כמו כתב חידה שצריך לפרשו. מה ביאור הדו שיח הזה כביכול בין המלאכים לקב"ה שהביא את הקב"ה להשליך את האמת. ומדוע השליך את האמת ולא השליך את השלום? ומה הפירוש באמת מארץ תצמח?

ה

אלא הביאור הוא אכן העולם הזה הוא עלמא דשיקרא. אי אפשר לעבור את העולם הזה רק עם אמת. לא רק בשקרים שנצרכים מפני השלום. אם כל אחד היה אומר לשני שהוא פוגש אותו בדיוק מה הוא חושב עליו, אז העולם היה נחרב. העולם אינו יכול להתנהל עם אמת שלימה. עם אמת שלימה אי אפשר לחיות בעולם הזה.

במהר"ל כתוב שהעיר הזאת המוזכרת שם בגמ' שקראו לה "קושטא" היא עיר דמיונית. היא רק משל. לא יכולה להיות בעוה"ז עיר שידברו בה רק אמת.

ובכן מה הפירוש שהקב"ה השליך אמת ארצה?

יש אמת שמימית שהיא אמת מוחלטת שלימה. ויש אמת ארצית. גם בארץ יש אמת. אבל היא אמת מוגבלת, היא אמת עם הוראות היתר בכל מיני מקומות. עם שמירה על גדרים - יש כללים מתי לומר אותה ומתי לא. זו אמת ארצית.

אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: אתה מבזה את החותם שלך. מפני שלקחת אמת שמימית מוחלטת ושלימה ואתה הופך אותה לאמת ארצית. אמת של פשרה. אמת חלקית.

אמר להם הקב"ה: אמת מארץ תצמח. כלומר, יש גם בעולם הזה אמת שלימה, והיא יכולה לצמוח. וצריך להכיר בזה ולדעת את זה. האמת הארצית היא אילוץ. משתמשים בה, מתנהגים על פיה, אבל צריך לדעת שיש אמת שלימה.

ההכרה באמת השלימה דורשת מהאדם שגם כשבליט ברירה הוא נאלץ אפילו בהיתר להשתמש באמת חלקית ולשנות מהאמת, מה שיסמור עליו יהיה ההכרה שיש אמת מוחלטת שמה שהוא שינה זה אילוז.

6

השפת אמת שואל שאלה עצומה. חז"ל דורשים את הפסוק "הצילה נפשי משפת שקר" (תהלים קכ, ב) על יעקב אבינו. ולכאורה מי לנו יותר מיעקב שנאלץ לעבור את עולמו בשקר? היה זה בנוגע לברכות אביו, בנוגע לעשו, ללבן, ועוד. יעקב עשה מעשים כאלה שטעונים הסבר, שהראשונים שואלים איך עשה את מה שעשה. ואיך זה שדווקא עליו חז"ל דורשים "הצילה נפשי משפת שקר".

וכותב השפת אמת: "בעת שהוצרך לומר אנכי עשו בכורך אמר הצילה נפשי משפת שקר".

אגב רש"י מבאר את הפסוק אנכי עשו בכורך שיעקב לא שיקר אלא אמר אנכי, ועשו הוא בכורך. אבל האבן עזרא שם מפרש שאמת זה הדבר הנכון לומר ושקר זה הדבר שאינו נכון לומר באותה שעה. ויעקב היה צריך לומר את אותם דברים באותה עת ולפיכך אין זה שקר. אמנם רש"י מביא חז"ל שחלקו על פירוש זה. גם כתוב שיעקב הלך כפוף ובוכה כמו שהולך לעשות משהו שלא כתיקונו.

ממשיך השפת אמת וכותב: "אבל הצדיק שדבוק באמת אף שנצרך להשתמש לפעמים גם בהשקר כמו שאמרו מותר לשנות מפני דרכי שלום שמי שמכוין להאמת ואינו מדבק עצמו בהשקר יוכל עוד על ידי זה לבטל השקר כי עולם הזה נקרא עלמא דשיקרא, ולכן נצרך לפעמים לתקן העולם על ידי השקר עצמו רק שצריך לזה סייעתא דשמיא שלא ידבק הרצון בשקר".

אני רוצה להפשיט את זה ולהסביר את דבריו במלים שלנו: מותר לשנות מפני השלום, אבל אסור להפך להיות שקרן!

נאמר בפסוק "הצילה נפשי", לא נאמר "הצילה שפתי". אכן יעקב היה צריך לשנות על פי נבואה שהיתה לו מאמו רבקה, לצורך הצלתו מעשו, אבל הנפש שלו היתה צריכה להשאיר נפש של אמת. הצילה נפשי משפת שקר.

ז

יש ראייה מן הגמ' לפירוש הזה. הגמרא מספרת⁹ על אשתו של רב שכשהיה מבקש לבשל תבשיל של עדשים היא היתה מבשלת לו תבשיל של קטניות אחרות. וכאשר גדל בנו חייא ושלחו אביו רב לאמו שתבשל בעבורו עדשים היה הילד אומר לאמו לבשל קטניות אחרות והיא היתה עושה הפוך ומבשלת את העדשים וכך רב היה מקבל את מה שרצה¹⁰.

וכשראה את זה רב אמר לבנו חייא הנה אמא שלך חזרה בתשובה, היא הפכה להיות אשה טובה. סיפר לו חייא שהוא הופך את הבקשה ולכן האוכל שמוגש לרב הוא כרצונו. אמר לו רב: "היינו דאמרי אינשי דנפיק מינך (מי שיוצא ממך, כלומר, ילדך) טעמא ילפך (הוא זה שילמד אותך)". כלומר: הייתי צריך אני לפעול בתחכום כזה ולהגיד לה הפוך ואז היא היתה עושה לי מה שאני רוצה. אך אמר לו רב לבנו חייא: "את לא תיעביד הכי שנאמר למדו לשונם דבר שקר".

שואלים שם הראשונים (הריטב"א והמאירי) מדוע לא הביא רב את הפסוק "מדבר שקר תרחק"? תרחק?

הים של שלמה מתרץ שהיה מותר לבנו של רב לשנות מפני השלום, אבל רב הזהיר אותו מלהפוך להיות שקרן. מותר לשנות מפני השלום, אבל מי שמתנהג ככה נהפך להיות שקרן. ולכן הוא נקט בלשונו בפסוק "למדו לשונם דבר שקר". אתה תלמד להיות שקרן, ואין כל היתר להפוך להיות שקרן - לא מפני השלום ולא מפני שלשת הדברים הנ"ל. בהם הותר לשקר, אבל לא הותר להיות שקרן.

אגב, יש כאן חידוש נוסף. שהלא רב חייא בא לשמור על שלום בית בין אביו לאמו. ומדוע אם כן הוא גילה לרב מה שהוא עושה, מדוע כשרב חושב שאשתו חזרה למוטב, לא אמר לו רב חייא, נכון אכן כך הוא הדבר? רואים מכאן שגם מפני השלום לא הותר לשקר לאבא. לשקר לאבא זה שקר אחר. וזה שקר שאין היתר של מפני השלום. ולכן לא היתה לרב חייא ברירה אלא לגלות לו. הוא היה צריך לחשוב מעתה על עצה אחרת איך לעשות שלום.

אם כן רואים מכאן את האמור בדברי השפת אמת - לשקר יש היתרים אבל צריך להיזהר שלא להפוך לשקרן.

שולי המעיל

9. יבמות סג, א.

10. [במאמר המוסגר: וכי היה אכפת לרב בדיוק מה יש לו בצלחת? עדשים, או קטניות? הלא על גדולי ישראל בדורנו מספרים שכלל לא עניין אותם מה מאכלם, ומה ששמו להם בצלחת זה מה שאכלו אז איך ניתן להבין זאת על האמורא רב?].

יש הרבה דברים מותרים אבל עשייתם משפיעה על תכונות האדם. דוגמא לזה הוא מה ששאלו את החזון איש האם מותר ללכת למשרד ממשלתי ולקחת משם כסא? האם יש דינא דמלכותא דינא או שאין? ונחלקו בזה הראשונים וכו'. אמר החזון איש: יתכן שמותר אבל אתה הופך להיות גנב!

ח

מעשה מבוארים דברי המדרש - הקב"ה השליך אמת ארצה. הנה יש אמת ארצית. ובגמ' הנ"ל אומר רבא בהתחלה חשבתי שהעולם הוא עולם שקר אבל ראיתי שקיים בעולם מושג של אמת שלימה, של אמת מוחלטת. והידיעה הזאת זו ידיעה חשובה למעשה. זה לא רק תיאוריה. זו ידיעה חשובה למעשה.

כשאין ברירה, כשצריך לשנות, אם זה מפני בין אדם לחבירו או ענייני צניעות, אכן מותר לשנות, אבל צריך לדעת שיש אמת מוחלטת ובלי הידיעה הזאת האדם עלול להפוך לשקרן. וזהו ביאור הגמ' באותו רב טביומי. הלא רב טביומי היה חייב לשקר מפני הצניעות. או עכ"פ היה מותר לו אבל עדיין היה חשש שהוא נהפך להיות שקרן.

יש לזה עוד ראייה: המגן אברהם פוסק להלכה בשם הספר חסידים שאע"פ שמותר לשקר מפני השלום אבל להבטיח הבטחה של שקר ולא לקיים אותה אחר כך אסור, גם לא מפני השלום.

מדוע? הלא המטרה היא אותה מטרה, והשקר הוא אותו שקר. התשובה לכך: זה לא אותו שקר. זה להתנהג בשקר! זה לא רק לשקר, אלא להבטיח ובסוף לא לקיים את ההבטחה. גם להיתר לשקר יש גבולות.

דבר זה כאמור הוא לימוד חשוב למעשה. נדמה לנו שבכל מקום שקצת יש שיקול של בן אדם לחבירו או קצת לא נעים מתרגלים לשקר. זה יותר מדי קל.

מחז"ל רואים שזה דבר חשוב לדעת למעשה שגם אם הותר לך לשקר עליך להישאר איש אמת, להישאר אדם אמיתי. הצורה של תלמיד חכם, כאמור, היא צורה של איש אמת.

כשתלמיד חכם נותר איש אמת גם תורתו היא תורת אחרת - תורה של איש אמת. אז הקושיא אמיתית. הראיה אמיתית. הסברא אמיתית. כשהוא אמיתי גם הלך המחשבה שלו אמיתי.

ט

הנה אחת המידות שנצרכות להיות באנשי הסנהדרין היא שיהיו אנשי אמת. מה זה אנשי אמת?

אבא זצ"ל הראה לי פעם רמב"ם בהלכות סנהדרין שכותב כך: "אנשי אמת שיהיו רודפים אחר הצדק מחמת עצמן בדעתן אוהבין את האמת ושונאין את החמס ובורחין מכל מיני העול".

לא כתוב ברמב"ם שאסור לשקר. זה לא שהם לא משקרים, אלא אוהבין את האמת ושונאין את החמס ובורחים מכל מיני העול. זה לא שהוא לא משקר כשצריך. הוא לא סובל שקר.

פעם תלו בבני ברק מודעה שמכיון שלהלכה נפסק שמצוות צריכות כוונה הרי שכל מי שעושה חסד עם חבירו שיזכור לכוון לשם מצוות חסד כי אם לא כן הוא יפסיד את המצוה. אבא זצ"ל סיפר לי שהוא הלך וסיפר את זה לחזון איש. והחזון איש אמר לו: תדע לך שמי שעושה חסד ומתכוון לשם מצוה הפסיד את מצות החסד! והסביר: לא רק שלא צריך לכוון אלא הוא גם גורע, הוא הפסיד את מצות החסד. מהותו של חסד הוא לעשותו בגלל שדואגים לשני. בגלל שמרחמים עליו.

כמובן, שלא תטעו, זה לא חסד של גויים מפני הנימוס. אכן, הסיבה שעלינו להתנהג בטובה עם השני, לדאוג לו, להיות אנשים טובים היא מפני שהקב"ה ציוה, מפני ואהבת לרעך כמוך, מפני הציווי של ללכת בדרכיו - "מה הוא רחום אף אתה רחום ומה הוא חנון אף אתה חנון". אנחנו רוצים להידבק במדותיו של הקב"ה. אבל קיום מצוות חסד בפועל צריך להיות רק בגלל שאני מרחם על השני, ואם מעורב בזה שיקול של כוונה לשם מצוה הפסיד האדם את המצוה. כך אמר החזון איש.

וזה ביאור דברי הרמב"ם שכתב שאנשי האמת צריכים לרדוף אחר הצדק מחמת עצמם. איש אמת צריך לשנוא שקר, לא שאסור לשקר, אלא מחמת עצמו ודעתו עליו לרדוף אחרי האמת.

הכרתי את הרב בנערו. בשנים האחרונות הייתי פוגש בו לעתים אך לא מקרוב. בנערותו בלטה אצלו התכונה הזו של איש אמת. איש אמת, לא רק דובר אמת. ההנהגות שלו היו הנהגות של אמת. כשהוא חשב מה שצריך לעשות, הוא עשה בלי להכנע לכל מיני תכתיבים שונים מהצד ומבחוץ ומהחברה. אמת מתוכו, תלמיד חכם מתוכו, ואהבת תורה מתוכו. אני בטוח שהוא ימליץ טוב על הקהילה, על המשפחה. ובעזרת השם שהקהילה תפרח ותגדל ובודאי בשמים הוא ישמח על זה, ויזכה לראות נחת מהמשפחה שלו ובלע המות לנצח. ובעזרת השם שעם ישראל יוושע.

הספר הג'ר קלמן בר שליט"א

רבה הראשי של נתניה

נישא במלאת השנה בביהכנ"ס מנין אכרכים – נתניה

ברשות מורי ורבותי, כלל הרבנים, הרבנית שנמצאת שם, וכל הקהל.
לפני שנכנסתי אמרתי לרבנית שדווקא ככל שהזמן עובר - אפי' לאחר שנה - מרגישים יותר ויותר את החיסרון של הרב זצ"ל.
ממש כך.

אני באופן אישי מרגיש כך. הייתי רגיל להיוועץ ברב. הרבה פעמים הייתי מרים טלפון להתייעץ. זה חסר.

חסרה הדמות הגדולה הזאת. וממש חבל על דאבדין ולא משתכחין. דוד המלך אומר: "הצבי ישראל על במותיך חלל"¹¹. כמה חלל הוא השאיר פה בבמות של נתניה! על במותיך חלל. איך נפלו גיבורים! בשבילי, ואני חושב שלא רק בשבילי, הרב היה דמות של רב ממש.
ואני אפרט.

הגמ' בברכות¹² מספרת שכאשר הדיחו את רבן גמליאל מהנשיאות (בהקשר למחלוקתו עם רבי יהושע על תפילת ערבית רשות או חובה) ורבן גמליאל הלך לפייס את רבי יהושע, כשהוא נכנס הוא אומר לו "מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה". ואז רבי יהושע אומר לו משפט מאד מעניין: "אוי לה לספינה שאתה קברניטה אוי לו לדור שאתה פרנסו שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים". כך אומרת הגמ' שם.

וכמובן שדברי חכמים צריכים תלמוד, מה הוא הכפל במשפט "אוי לה לספינה שאתה קברניטה" ו"אוי לו לדור שאתה פרנסו"?

אני חושב, שרבי יהושע אמר שני דברים שהם היוו את המהות של הרב, הוא אומר לו "אוי לה לספינה" רב צריך שיהיה מנהיג, רבי יהושע אומר שמנהיג צריך שיהיו בו שתי תכונות האחת, קברניט של ספינה - קברניט של ספינה הוא כמו טייס הוא לא מכיר כל אחד ואחד, אבל הוא צריך לדעת לנווט את הספינה לחוף מבטחים. בין אם יהיו שם גלי ים סוערים, בין אם לא, צריך לדעת את הכיוון צריך לדעת לאן הוא רוצה להוביל את הספינה, הוא צריך להוביל

שולי המעיל

11. שמואל ב' א, יא.

12. כח, א.

אותה למקום בטוח, מנהיג צריך לדעת בדיוק איזו מטרה לשים לו. איך הוא רוצה להוביל את הציבור, לאן הוא רוצה לכוון אותם.

אך זה לא מספיק.

מנהיג גם צריך להיות פרנס, פרנס הוא מלשון פרנסה, להבין כל אחד ואחד, לדאוג לכל יחיד ויחיד, לזה לא מספיק לנווט לכיוון הרצוי.

פעמים רבות דווקא בגלל שאדם עוסק בדברים גדולים. דווקא בגלל שאדם רואה את העיסוקים הציבוריים שלו, הוא שוכח את היחידים, צריך לזכור שיש כאו"א, איפה כל אחד ואחד.

הגמ' אומרת בבבא בתרא¹³ שדוד המלך שאל את יואב למה לא הרגת את הנקבות בעמלק, אז הוא אמר לו שכתוב בפסוק תמחה את זכר עמלק, ודוד המלך רצה להרוג את הרב'ה שלו על כך. אומרים שם התוס'¹⁴ שהרב'ה לימד טוב. הרב'ה לימד תמחה את זכר עמלק, אבל דוד המלך תבע ממנו - איך לא שמת לב שיש עוד ילד, יש את יואב הקטן שלא קרא כפי איך שלימדת! איך לא שמת לב לכל יחיד ויחיד! איך לא היית פרנס! איך לא פרנסת כל אחד ואחד, כל אחד צריך שימת לב, מה חסר לו, מה המחסור שלו.

וזה מה שרבי יהושע אומר לרבן גמליאל.

אני חושב שלרב זצ"ל היו את שני הדברים האלה גם יחד הוא היה מצד אחד קברניט - ראיתי אותו ככזה, הוא דבר אתי הרבה פעמים לאן הוא רוצה להוביל, ואיך הוא רוצה להדריך, והדבר היה פלאי פלאות. מאז שאביו הגאון רבי משה לוי הסתלק, הוא התמסר כל כולו להפצת תורה פה בעיר נתניה. ודיברו על זה כל כך הרבה בלוייה ובימי השבעה. הוא היה במקום אחר בהתחלה, הוא היה יכול להיות בכבודו של עולם, אבל הוא החליט שיש לו שליחות להמשיך את אבא, יש לו שליחות להדריך ולהנחות ולעשות פה את הכל. אבל מצד שני איזה פרנס הוא היה! כמה הוא ראה כל אחד בקהילה, כל אחד בעיר, כל אחד והמצוקה שלו, משהו אמר לי: "דיברתי עם הרב לוי, וככה הוא אמר לי, וידעתי שהעול ירד ממני, זה כבר היה שלו, ידעתי שהוא יסדר, הוא יארגן". הן במצוקות החומריות והן ברוחניות, וזה לא אחד זה כולם.

אחד סיפר לי שלא קיבלו את הבן שלו לאיזו ישיבה, מי הלך ונסע איתו לשכנע? הרב לוי.

שולי המעיל

13. כא, א-ב.

14. ד"ה "סך".

איפה רואים כזה רב? הרב הלך ושירך את דרכו לישיבה וניסה לדבר על לב ראש הישיבה כדי שיקבלו אותו.

זו דוגמא ומופת באמת של רב שאי אפשר להעמיד לו רק את הציבור אלא את כל אחד ואחד.

הוא היה פרנס וכל זה חסר לנו.

שאבדל לחיים אני זוכר את ההספד של הרב **נפתלי רייניץ** שיבלחטו"א הוא סיפר קודם שהוא שלח אותו לכל אברך ואברך לדאוג לו לכל מחסורו, לכל צרכו, כמה רואים כאלה מעשים, איפה רואים את זה?

"על במותיך חלל" כמה חלל הוא השאיר.

אני אומר לכם את האמת - אני גם אדבר ברמה האישית קצת. פתחתי בקינה של דוד. דוד ממשיך שם ואומר על יונתן: "**נפלאה אהבתך לי מאהבת נשים**"¹⁵. מה זו אהבת נשים? שואלים כל המפרשים. וכמו כן היה צריך דוד לומר "נפלאה אהבתי עליך"?

הרמ"ע מפאנו מפרש על פי התרגום שם שאומר "**אהבת תרי נשים**". שתי נשים. אילו שתי נשים? אומר הרמ"ע מפאנו - דוד המלך אומר ליונתן: אתה היורש הטבעי של המלוכה, אתה היית היורש, אתה הבן של שאול, היתור שלך הוא "פלאי". זה "נפלאה", אתה היית היורש ובכל זאת אתה אוהב אותי! אתם מכירים איזה משהו שיותר על הירושה של אדמורו"ת או של רבנות אם הוא יכול? אין כזה דבר! נפלאה אהבתך! אין כזה דבר! לא ראיתי.

אומר דוד בקינה - אני אגיד לך מאיפה זה הגיע. מאהבת נשים - אתה בן של אמך, ומהאמא זה עבר לך בגנים. אמא שלך רחל מסרה את הסימנים והיא ויתרה על הכל, הרי היא לא ידעה שהוא ישא בסוף גם אותה, איך היא ויתרה? אבל היא ויתרה!

"**נפלאה אהבתך לי מאהבת נשים**" - מחמת אהבת שתי הנשים הללו רחל ולא, משם ירשת את מידת הוותרנות.

אף אני אומר ברמה המאד אישית - נפלאה אהבתך הרב עמיהוד! באתי כאן לעיר, והוא היה לי כל כך נעים, כמה שהוא הדריך אותי. כמה שהוא קירב אותי, הביא לי מפת דרכים, לפעמים היה מצלצל בלילה, כדאי כאן לעשות כך, ופה תעשה כך.

אתם יודעים, אדם בא למקום חדש אם אין לו מפת דרכים דרכו קשה ביותר, פה יכול להיות מוקש, שם יכולה להיות איזו תקלה, הוא אמר לי איפה כדאי, איפה לא כדאי. בכזו חיבה! באיזו אהבה!

יום אחד אף הביא לי את ה"פראק" שלו כשנצרכתי לכך ואמר לי - קח את הפראק שלי, כפשוטו. הוא היה אומר לי בימים נוראים כדאי שתהיה פה ושם.

ואני שואל את עצמי: סליחה הרב, יש ירושה ברבנות, כמעט כל הפוסקים אומרים, ומגיע לך את הרבנות, יש ירושה! ובכל זאת - נפלאתה אהבתך.

מאיפה זה הגיע? זה עבר בגנים, פעם הוא סיפר לי שאצל אבא שלו זצ"ל הוא לא ראה מעולם מחלוקת, אצל אבא שלו לא היה שום דבר, הכל מושפע מאהבה.

נפלאתה אהבתך לי. כמה הוא חסר, כמה חסר.

אני אספר לכם על הרבה פעמים שהייתי מתייעץ איתו בענייני הרבנות, הייתי מרים אליו טלפון או מגיע כאן לביהכנ"ס ומדבר איתו על הכל, בשום שכל ובטוב טעם.

על במותיך חלל, כמה חלל הוא השאיר, כמה חלל. נתניה הפסידה כזה חלל עצום חלל של תורה, חלל של חסד, חלל של נתינה, חלל של הנהגה של ציבור, חלל של פרנס לכאורה.

אבל יתירה מזאת, משה רבינו מבקש מה' שיבחר מנהיג אחריו: "יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה"¹⁶. והקב"ה אומר למשה: "קח את יהושע".

והשאלה מדוע נבחר יהושע? היו הרבה מועמדים שיכלו להיבחר חוץ מיהושע בן נון. רש"י מביא על אתר שמשה רבנו שמע שהקב"ה אמר לו שבנות צלפחד ירשו את אביהן, אמר משה אם כך הגיע הזמן שאתבע שבני יירשו אותי, ומסתמא אם משה רבינו הציע את הבנים שלו סימן שהיו ראויים לירש אותו.

א"כ היו את בני משה שהיו מועמדים, והיה גם מועמד אחר, נפלא ביותר - פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. שעליו נאמר: "השיב את חמתי". הוא היה מצוין מאד גם בשטח הפרקטי וגם בשטח המעשי.

מהיכן לקחתי שאף הוא היה מועמד? השם משמואל מביא בשם הסבא שלו הרב'ה מקוצק.

מדוע דוקא יהושע בן נון?

והנה, רבי יוחנן בן זכאי עוזב את ירושלים. הוא הולך ליבנה הוא פותח את בית מדרש חדש.

וחמשה תלמידים היו לו לרבי יוחנן בן זכאי¹⁷ הוא היה מונה אותם: "רבי אליעזר בן הורקנוס, רבי יהושע, רבי יוסי, רבי אלעזר בן ערך הוא היה מונה שבחן רבי אליעזר בן הורקנוס - בור סוד שאינו מאבד טיפה רבי יהושע - אשרי יולדתו. רבי יוסי - חסיד רבי אלעזר בן ערך - כמעין המתגבר אמר רבי יוחנן בן זכאי אם היו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס בכף אחד - מכריע את כולם אבא שאול אומר משמו אם היו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אלעזר בן ערך בכף מאזנים אחד - מכריע את כולם".

כלומר, יש מחלוקת על מי אמר רבי יוחנן בן זכאי שהוא מכריע את כולם.

סליחה על השאלה - מאי נפקא מינה מי מכריע? מאי נפקא מינה לנו מי היה התלמיד הכי טוב? מי היה הכי חשוב? על זה התנאים מתווכחים!?

ברור שהמחלוקת היא איך צריכה להיות הדמות של בית המדרש! רבי אליעזר בן הורקנוס היה בור סוד שאינו מאבד טיפה. בור סוד הוא קולט את מה שאתה שם בו, לא דברים חדשים, לא חדשנות. כאשר חכמי ישראל באים אל רבי אליעזר לפני פטירתו הוא אומר להם: "כל מה שעשיתי הוא ששימשתי את רבי". שום דבר אינו משלי. הכל לקחתי מרבתי. כאשר הורקנוס אביו הגיע לאותה מסיבה בה ישבו הגדולים אמרו לו לריב"ז שהורקנוס העשיר הגדול כאן תן לבנו שידרוש, אך רבי אליעזר סירב לדבר, ענה להם מה אני יכול לעשות אין לי שום דבר משלי, הכל מרבי יוחנן בן זכאי, ורק כשריב"ז יצא הוא התחיל לדבר¹⁸. זה רבי אליעזר בן הורקנוס - לשמור על צורת בית המדרש כפשוטו, לא לשנות ולא לחדש אלא בדיוק כמו שקיבלנו מרבתינו, כך להעביר הלאה.

ואילו רבי אלעזר בן ערך היה כמעין המתגבר - היה יצירתי וחדשן, בית מדרש של חדשנות, כמעין המתגבר. אבל במידה כזאת יש גם סכנה, כל הסכנות שהיו לנו ביהדות זה מתכונה של "מעין המתגבר". מעין המתגבר זה סכנה עצומה, יכול כל אחד ליצור ללא מסורת, זה עלול להגיע למקום לא טוב. אכן, הקב"ה נתן לכל אחד איזו שהיא יצירתיות שעליו להשתמש בה, ליצור, הוא לא יכול רק לדקלם את מה שאמרו לו, רק להיות הבור סוד שמה שנתנו בתוכו זה מה שהוא קולט, צריך גם יצירתיות וחדשנות.

17. אבות ב, ח.

18. אבדר"נ ו, ג.

מסופר שפעם התאספו כמה אדמורי"ם גדולים שכולם היו בעל ייחוס, וכל אחד שקם לדבר פתח ואמר: "די הייליגע זיידע האט געפעלן זאגן..." ("סבי הקדוש היה נוהג לומר..."). בין האדמו"רים היה גם האדמו"ר מאוסטרובצה שאבא שלו לא היה אדמו"ר, אבא שלו היה אופה, א בעקעריי. וכשכיבדוהו לדבר הוא פתח ואמר: "אבא שלי ע"ה היה אומר..." - מי זה אבא שלך?! מה פתאום הוא מתחיל להגיד משהו?! - ואמר: "אבא שלי אמר שלחם טרי יותר טוב מלחם ישן... אז אני אגיד משהו טרי..". ואז הוא התחיל להגיד את היצירות שלו!

ובכן, יש כאן מחלוקת גדולה איך צריך להיראות בית המדרש. המדרש מספר¹⁹ שלאחר שריב"ז נפטר הלכו כל התלמידים ליבנה - לבית המדרש הישן, אך אשתו של רבי אלעזר בן ערך אמרה לו שלא ילך אלא שיחכה שיבואו אליו כי כולם צריכים לך, אתה המעין המתגבר, אז הוא הלך למיא דדיומסת, מקום יפה. כתוב שאיעקר תלמודיה - שכח את כל תלמודו. מדוע? כי מעין המתגבר אם הוא לא צמוד לבית המדרש זה מסוכן מאד! איעקר תלמודו חלילה.

אבל השיטה לא השתנתה. אם לא רבי אליעזר אז רבי יהושע מוביל אותה. כשבאו להקביל את פני רבי יהושע בפקיעין רבי יהושע שואל אותם: "מה חידוש היה בבית המדרש היום"²⁰.

כשהם חולקים בתנורו של עכנאי²¹ - נכון אפשר ללמוד שתנורו של עכנאי זו שאלה הלכתית - אבל יכול להיות שתנורו של עכנאי זו לא רק שאלה הלכתית זו שאלה שמתאימה בדיוק לשיטה של כל אחד ואחד מהחולקים שם.

רבי אליעזר אומר - מה זה תנורו של עכנאי? שמפרקים אותו חוליות חוליות, כמו שמפרש רש"י במקום. וברגע שפירקת אותו הוא טהור. יש כאן משהו חדש. זו יצירה חדשה. ואילו רבי יהושע מטמא.

ואמר רבי אליעזר בן הורקנוס אם הלכה כמותי עץ החרוב יוכיח. מדוע עץ חרוב? עץ חרוב מסמל תמיד את המשך הדורות. כאשר חוני המעגל רואה את האיש שהוא נוטע

שולי המעיל

19. קהלת רבה ז, ז; ראה גם שבת קמ"ז.

20. חגיגה ג, א.

21. בבא מציעא נט, ב.

חרוב והוא שואל אותו לשם מה זה? והוא עונה לו זה בשביל הבן שלי²². זה עץ החרוב - המסורת.

אומר רבי אליעזר - אתם מרחיקים את המסורת מבית המדרש. תראו איזו סכנה יש כאן שאתם אומרים שזה טמא וזה ממשיך להיות אותו דבר. זה הלא כלי חדש. אתם מרחיקים את החרוב. ולא שמעו לו.

אמר אם הלכה כמותי אמת המים תוכיח. חזרה אמת המים לאחוריה. מה פירוש אמת המים? למה דוקא אמת המים? אומר ר"א - אתם מרחיקים את המעין. תראו מה קורה כשהמעין רחוק מבית המדרש.

ממשיך ר"א: אם הלכה כמותי כתלי בית המדרש יוכיחו! רבי אליעזר אומר: זו לא צורת בית המדרש שקיבלנו מרבתינו, מעולם לא פסקה ישיבה מאבותינו.

מורי ורבותי, בית המדרש שלנו - שורש תורה שבעל פה זה רבי עקיבא, ורשב"י אומר "שמדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר"ע"²³. זה רבי שמעון בר יוחאי, וכשרבי שמעון בר יוחאי בורח למערה הקדוש ברוך הוא שיכול לזון אותו בהרבה צורות, בורא לו שני דברים - חרוב ומעיין מים²⁴. מדוע דווקא שני דברים אלו? זו התשובה. בית המדרש צריך את שני אלו, חייב שיהיה מעין, אדם צריך לזכור שהקדוש ברוך הוא ברא את האדם לעשות ליצור להתחבר ולחדש, אבל חייב שזה יהי עם מסורת, עם עץ חרוב, זו התורה של רבי שמעון בר יוחאי.

מעתה מובן מדוע דווקא יהושע בן נון נבחר על פני המועמדים האחרים שהזכרנו. אם היה נבחר הבן של משה רבינו - "ברא כרעא דאבוהא", בן ממשיך את האבא כפי איך שהיה במדבר. ואילו בארץ ישראל יש הנהגה אחרת ואי אפשר להשתמש באותה הנהגה, פנחס הוא היה כולו קנאות, לקנאי אין מחויבות, הקנאי פעול עצמאית, עושה מעצמו. צריך את יהושע. שמצד אחד מחובר למשה רבינו. למסורת. ומאידך יודע ליצור מעצמו ולהשלים את תורת רבו באופן הזה.

22. תענית כג, א.

23. גיטין סז, א.

24. שבת לג, ב.

זקני, בעל המאור ושמש כותב בפרשת השבוע, פרשת בלק, שמצאנו הרבה פעמים שהעם מתלונן על משה רבינו, ואילו אצל יהושע הכל שקט. וזה פלא הלא פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה²⁵.

אלא שיש לזה משמעות נוספת, זה לא רק שמשה משפיע כחמה, ויהושע מקבל כלבנה, אלא החמה פועלת עצמאית לבד, היא סוליסטית, יהושע בן נון שינה את כל ההנהגה, הוא לא היה סוליסט, הוא היה עם העם, ולכן העם היה אתו, אצל יהושע היתה הנהגה אחרת, הוא לא המשיך את צורת ההנהגה של משה רבינו, פני משה כחמה פני יהושע כלבנה, הוא כמובן ינק ממנו אבל בהנהגה אחרת, הוא היה מנהיג אבל עם העם, הוא היה מנהיג אבל יחד עם הכוכבים, עם כולם, ולכן העם יכל להיות אתו, אלו תוכן דבריו של המאור ושמש.

מורי ורבותי, מורי הרב היה אומר לי תמיד בדרכו "נתניה זה לא בני ברק. נתניה זה לא ירושלים". מה שמתאים לנתניה מתאים לנתניה.

אצל הרב זצ"ל היתה הנהגה כזאת שהוא ידע לקחת את אותה המסורת שהוא ראה בבית אבא, שראה בישיבות, אבל הוא ידע איך להתאים אותה למקומו.

כשהגענו לגור בנתניה לפני עשר שנים היה זה ערב שנת השמיטה. רבה הקודם של העיר היה הרב שלוש והוא היה נגד היתר מכירה לגמרי. לא הכניס בכלל היתר מכירה. אבל תוך כדי השמיטה הבנתי שבעל עסק שלא רוצה להשתמש באוצר בית דין - לא מתחבר למערכת הכשרות. נכנסתי לחנויות לברר איזו סחורה הם מוכרים. ואני מבין שכל אותן חנויות שיצאו מהכשרות מוכרות ספיחין. הרבה יותר גרוע. לא זו בלבד - אם אין לבעל העסק כשרות הוא לא מחויב לשמירת שבת. וכך יצא שאפשר לטרוח שנים על שמירת שבת - ואפשר לומר שהיום למעלה מתשעים וחמשה אחוז מהעסקים בעיר סגורים בשבת (היה פה סגן ראש עיריית ירושלים שלא מזמן מצלצל אלי ואומר לי הלוואי שבירושלים יהיו אחוזי סגירת עסקים בשבת כמו בנתניה) וזאת מפני שתשעים וחמשה אחוז מהעסקים נמצאים היום ברוך השם בתוך מערכת הכשרות. ואחרי כל ההשקעה הזאת של השכנוע לעבור למערכת כשרות ולסגור בשבת, כשתגיע שנת השמיטה הם יחלו לפתוח מחדש בשבת, כי הרבנות לא תתן הכשר להיתר מכירה. א"כ מה עושים? קשה לשנות מהמסורת שהיתה פה. ומאידך - פתאום יתחילו עוד הפעם לפתוח בשבת! התיעצתי עם הרב זצ"ל. והצגתי בפניו את הצדדים - מצד אחד אני לא רוצה לשנות ומצד שני מוכרים ספיחים לאנשים! הרבה יותר גרוע! אומר לי הרב לוין זצ"ל: אני אומר

לך - ואתה לא צריך להתייעץ עם אף אחד! אמרתי לו אולי נתקשר לרב פלוני, נתייעץ אתו, אמר לי: לא. אל תשאל אף אחד. תעשה שתי רמות כשרות - כשרות מהדרין שבה אין אפשרות להכניס היתר מכירה, ובכשרות הרגילה תאפשר, וכך עשינו ועסקים נסגרו בשבת.

וכך היה בהרבה דברים שהוא הבין שמה שנכון בבני ברק ובירושלים לא נכון בנתניה, בהרבה דברים ידע להמשיך את המסורת, אבל פעמים רבות היה צריך לשנות. והוא ידע איך לכוון ואיך להדריך.

האישיות שלו! המאור פנים לכל אחד ואחד! היית אומר לו דבר תורה איך הוא היה נהנה! אני מסתכל ברשימות שהבנים מוציאים בחוברות, איך כל דבר תורה היה יקר בעיניו! הוא מביא בשם איזה אברך שאמר לו איזה דבר תורה והוא רושם אותו כשהוא מצטט בשמו של אותו אברך וכל כך מייקר ונהנה מכל דבר תורה!

חמי ז"ל היה יהלומן, שאלתי אותו האם זה משנה לך מי מכר לך את היהלום? והוא ענה לי מה זה משנה לי, אני מסתכל על התוצרת, אני מביט ביהלום. ככה נהג הרב. זה לא משנה מי אמר. הוא מייקר את דברי התורה עצמם.

"אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו"²⁶ כותב שם המהרש"א שהכוונה שכתב את דברי תורתו כי זה הלימוד שעושה רושם. והיינו שזה מראה כמה זה חביב על האדם טעם דברי התורה שלו היה נפלא.

על במותיך חלל. כמה חלל השאיר פה. אבל ברוך השם השאיר כאלה ילדים כולם זרע ברך השם.

הרב היה עושה הליכות אבל גם בזמן ההליכה צריך הרי "ודברת בם וכו' ובלכתך בדרך" אז ראו שהוא היה מדבר אל עצמו, מי שישב לידו בתפילה ראה שהוא היה עושה כל הזמן תנועות של חשיבה בלימוד עם עצמו, אף פעם לא היה במצב רגוע, תמיד ככה אתה רואה שהוא חושב ועושה ומהורהר ושקוע בדברי תורה והוא נמצא במקום אחר, ותוך כדי הליכה הוא מצלצל אלי ומדברים בד"ת, ופתאום הוא שוכח והוא מתחיל לצעוק בלימוד... כי זה כל האדם, היה שקוע באהלה של תורה. אבל "וירד משה מן ההר אל העם"²⁷.

את התורה הזאת הוא לקח ואת זה אנחנו צריכים לקחת מהרב זצ"ל, כמה צריכים ללמוד מדרכיו, כמה צריכים באמת את אותו הבית מדרש שימשיך באותה הדרך, אשרי הקהילה

26. בבא בתרא י,ב.

27. שמות יט, יד.

שהיה לה מנהיג, הקברניט של הספינה, שידע לנווט אותה ולנווט אותה בצורה כל כך טובה, כל כך חכמה, כל כך נבונה, פרנס אמיתי.

כמה אנחנו צריכים ללמוד גם מהניווט הנכון גם מהדאגה לכל אחד ואחד, לראות את הצרכים של כל אחד ואחד.

ברוך השם הרב "לא מת", נשארו ילדים, חתנים, כולם זרע ברך השם, ממשיכים את דרכו. שיהיה מליץ יושר על כל הקהילה, על כל עם ישראל שנמצאים עכשו בצרה גדולה, ובאמת הרב זצ"ל היה אדם של כלל. הוא ראה את זה בבית תמיד הסתכל על כלל ישראל. ונתפלל שימשיך הלאה להמליץ טוב בעדנו, בעד הרבנית - שהמסירות שלה היתה פשוט דבר בלתי יאומן. א"א להאמין איזו מסירות נפש, כמה שבתות שלא נכחה בבית, הוא בטח יכיר לה טובה שם בשמי שמיא, וימליץ טוב בעדה, בעד כל הילדים, שהיו סמל ודוגמא של כיבוד אב, לא משו לרגע אחד במשך כל הזמן וסעדו אותו ליד מיטת חוליו.

שימליץ טוב בעדם, בעד כל עם ישראל. ובעזרת השם שנזכה שבמהרה ירננו שוכני עפר.

הספר הג"ר אברהם חיים שינדלר שליט"א

חבר בית הדין הגדול
נישא כעת מסע ההלווייה

אחיי ורעיי!

עם לכתו של מורינו הגה"צ הרב עמיהוד זצ"ל כולנו מרגישים - ואני מדבר בשם כל הקהילה - הרגשה של יתמות.

כמה פעמים כותלי בית המדרש שמעו את הביטוי הזה "אחיי ורעיי". כשהיה מתחיל לדבר תמיד היה אומר "אחיי ורעיי".

הוא לא רק היה הרב של הקהילה, הוא גם היה האבא של הקהילה.

כל אחד ואחד הרגיש קרוב אליו. הרגיש את היחס האישי שהוא מקבל ממנו.

הרגיש שהוא גם בן שלו לא רק רב שלו, אלא גם בן שלו.

הגמ' בסנהדרין אומרת²⁸: "כשחלה רבי אליעזר נכנסו ארבע זקנים לבקרו, רב טרפון, רבי יהושע רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא. רבי אלעזר בן עזריה אמר טוב אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא".

רבי אלעזר בן עזריה ציין את גודל השפעת רבו עליו הוא היה כאב ואם גם בעולם הזה וגם בעולם הבא.

הרב עמיהוד זצ"ל, היה פה אב הקהילה וגם רב הקהילה, בעולם הזה ובעולם הבא.

הגמ' אומרת²⁹: "חכם שמת הכל קרוביו שואלת הגמ' הכל קרוביו סלקא דעתך אלה אימא הכל כקרוביו".

מדוע הם נחשבים לקרובים?

אפשר להסביר על פי מה שהגמ' אומרת בברכות³⁰: "גדול שימושה של תורה יותר מלימודה". מי שמשמש את הרבנים ואת התלמידי החכמים זה יותר גדול מלימוד. הסביר הגאון רבי

שולי המעיל

28. סח, א.

29. שבת קה, ב.

30. ז, ב.

חיים שמולאביץ זצ"ל כי התורה עוברת על ידי מסירה מדור לדור, את ההשפעה והחוכמה האלוקית מקבלים על ידי מסירה מדור לדור.

הרב עמיהוד זצ"ל האהיב את התורה פה על הציבור, דאג שהתורה תתקבל בלב שמח ובנפש חפצה והביא את זה מדור לדור ממש מפי השמועה, אני זוכר שהוא היה גם אומר דברים שהוא שמע מאביו ששמע מהחפץ חיים. מדור לדור הוא הביא את התורה.

כתוב בחז"ל שצריך להספיד את התלמיד חכם כראוי. וכפי המוספר בגמ'³¹ שאביי ורבא הספידו את רבה בר נחמני ג' ימים וג' לילות הם חשבו ללכת יצא פתקה מן השמיים שכל הפורש יהיה בנידוי ואז הספידו אותו עוד כמה ימים. אז אחרי שבעה ימים היה כתוב שם לכו לבתיכם לשלום. כך אומרת הגמ' זאת אומרת שזו חובה גדולה להספיד כראוי.

העניין הוא שקשה מאוד להספיד אדם כל כך גדול כמו **הרב עמיהוד** שמי שהכיר אותו מקרוב, יודע כמה זכויות יש לו פה בנתניה, בתוך המדבר הזה שכמו שדיברו קודמי הוא הצליח להפריח פה את השממה.

וכשעברנו מבית בריצ'ר, לרח' מאירוביץ', ואחר כך מרח' מאירוביץ' עברנו פה לרח' גבע. וכל הזמן הקהילה הלכה והתרחבה, הכל בזכותו ובזכות הכולל שלו.

לפני כמה ימים הייתה ההלוויה של ראש ישיבת פוניבז' הגאון ר' גרשון אדלשטיין זצ"ל והגר"ד לנדו שליט"א הזכיר את הגמ' במו"ק שאומרת³² שעמודי קיסריה שפכו מים כאשר נפטר רבי אבהו. והוא הסביר מה הכוונה בעמודי קיסריה ששפכו מים. והוא הסביר שהכוונה לעמודי העולם שעליהם העולם עומד - עמוד התורה, עמוד העבודה ועמוד של גמילות חסדים (הוא הסביר שברבי גרשון זצ"ל היו בו את שלושת העמודים האלה).

ואני יכול לומר כאן מתוך האנשים פה בנתניה שהכירו מקרוב את **הרב עמיהוד** זצ"ל שהיו בו את שלושת העמודים האלו - הוא היה גדול בתורה, הוא היה בקיא במכמני התורה בכל נושא ששאלו אותו, לא משנה אם זה קדשים או מקומות אחרים.

אני זוכר שהיו תקופות שלפני יוה"כ הוא מסר שיחות בשבת על ענייני קורבנות כי הוא אמר שעיקר עבודת יוה"כ זה הקרבת קורבנות, וגם בזה צריך להתמצא.

בכל נושא שדיברו איתו הוא התמצא. הוא הוציא את כל סדרת הספרים 'אורייתא', שכמה עמל יש בספרים האלה.

שולי המעיל

31. בבא מציעא פו, א.

32. כה, ב.

אני זוכר שפעם הוא אמר לי שבספרים האלה באוריינתא יש גם הפצת תורה וגם החזקת תורה. שאלתי אותו מה הפשט, הוא אמר לי שלהחזיק תורה צריך אפשרויות כספיות, אז הוא אמר לי שהוא הקים את זה כמכון תורני, וכך יש גם הפצת תורה על ידי החיבורים התורניים, וגם בעקבות קבלת התקציבים למכון יכל בזה להחזיק את הכולל.

על זה הוא חשב. איך מפיצים יותר תורה! והוא עשה את זה בצורה הכי מכובדת שאפשר, על ידי הדפסת ספרים.

במשך עשרות שנים הכולל הזה, שהוא החזיק אותו, היה בעצם הבסיס לכל משפחה שרצתה לבוא לגור בעיר, משפחה של זוג צעיר רוצה לבוא לגור בנתניה. בלי כולל אין אפשרות לבוא לגור פה. אין פה מקום תורה.

הוא דאג שכל הזמן תהיה פה אפשרות לקבל אברכים כדי שיתווספו פה לקהילה ואנחנו רואים את זה במו עיננו כשהקהילה גדלה, הכפילה, שילשה את עצמה ואף ריבעה את עצמה ויותר מזה. רואים שיש פה משפחות רבות של אברכים.

הוא היה גדול בעבודה. בית הכנסת הזה בגבע שהלך והתרחב כמו שאמרנו קודם והפך להיות בית הכנסת המרכזי פה בכל הקהילה החרדית והדתית. והקפיד מאוד על עניינים של תפילה. רק כשהציבור ירים את העיניים יגיד לי אם הוא רואה עוד מקום שמצויים בו כ"כ הרבה שלטים של "אסור לדבר בשעת התפילה ובקריאת התורה" כמו בבית כנסת הזה. ולמרות זאת הוא עשה את הכל בחן בצורה יפה ובצורה נעימה, אבל הוא הקפיד על התורה, הקפיד על הדברים האלו היה חשוב לו שלא ידברו בתפילה. הוא דאג שיהיה בכל כמה מטרים שלט שמזכיר שאסור לדבר בשעת התפילה ובקריאת התורה.

וכשהוא ראה שיש קצת היחלשות בכניסת השבת בתפילת מנחה, הוא תיקן שבכניסת השבת, בצלצול של כניסת השבת יתחילו להגיד פה "אשרי" וככה היה, וככה זה נשאר, כדי שיכנסו לשבת בזמן ויוסיפו מקודש על חול.

זהו עמוד העבודה שהוא היה גדול מאוד גם בעבודה הזו, עמוד התפילה.

אבל במשך הזמן גם המקום הזה של מקום תפילה הפך להיות למקום תורה. מבלי שנרגיש נהיו פה כוללים. יש פה כולל בוקר לבעלי בתים, יש פה כולל ערב שהתרחב מאוד, יש פה שיעורים בדף היומי, יש פה שיעורים בכניסת שבת יש פה שיעורים בשבת אחרי מוסף.

ואני זוכר שפעם הוא אמר לי שכשיש קידושים - והיו ב"ה הרבה קידושים של שמחות - אז למה שהשבת תפסיד? שלא יהיה דברי תורה. ומשום כך הוא תיקן שלפני קריה"ת יהיו גם דברי תורה שלא יפסידו.

כך שהבית כנסת שזה מקום עבודת השם ותפילה, הפך להיות גם מקום תורה ותפילה.

ואת הכל הוא עשה בנעימות, וכאן בנתניה, בעיר שרובה חילונית הוא ידע לעשות את זה כל כך בנועם, שמתי שבאים לבית הכנסת יש פה ציבור שלומד תורה, כל היום, כל הזמן, בשעות הקטנות של הלילה, בשבת, כל הזמן.

גם בחסד, דיברנו על עמוד התורה ועל עמוד התפילה, גם בחסד, כפי ששמענו כאן מקודם, זה הוא עשה בעוצמה, הוא היה מקור לחסד. כל אחד שנצרך לאיזשהו חסד, מיד פנה אליו, ומיד הוא מסר את נפשו, אני זוכר כשהיה בקהילה אברך שחלה ברגלו מיד הוא מסר את נפשו בכל מיני תיקונים, ובלימוד פרק כיצד הרגל, ולימוד כזה וקבלה כזו והכל לזכותו ולרפואתו. והיה עוד אדם שחלה, גם כן התמסר כולו.

ראו שזה בא מבפנים לא בגלל אילוץ, לא בגלל התפקיד שלו, של הרב, אלא בגלל שזה היה אכפת לו, אכפת לו מאוד, היה אכפת לו התורה, היה אכפת לו התפילה, והיה אכפת לו החסד.

אז באמת שלושת עמודים של קיסריה בוכים כאן גם על אבידה הגדולה הזאת, שמי ייתן לנו תמורתו. הגמ' בב"ק אומרת³³: "וכבוד עשו לו במותו, מלמד שהושיבו ישיבה על קברו". זה נאמר על חזקיהו המלך שהגמ' אומרת³⁴, שבדקו מדין ועד באר שבע לא מצאו איש ואשה תינוק ותינוקת שלא היו בקיאים בטומאה או בטהרה.

כל כך הרבה תורה היה אז וכתוב שהושיבו ישיבה על קברו.

הרב עמיהוד זכה שהישיבה שעוד בחייו הקים, הוא הקים כולל, הקים בית כנסת, הקים בית מדרש של תורה כל אלו זה זכויות שמתווספות לו והתווספו בו לעולמי עד. כל מי שלומד פה תורה, כל מי שמתפלל פה כל מי שנמצא פה בקהילה זה הכל מכוחו ומכח כוחו.

הרב עמיהוד גם הקים משפחה לתפארת בנים תלמידי חכמים, חתנים תלמידי חכמים, כולם הולכים בדרך ה'.

אשתו הרבנית שבמסירות נפש ליוותה אותו גם בענייני הקהילה ובוודאי בשנתיים האחרונות במסירות נפש שאין לה שיעור.

שיהיה מליץ יושר עליהם, שיהיה מליץ יושר על כל הקהילה, על כל האנשים בתנניה, ועל כל עם ישראל "ובילע המוות לנצח ומחה ה' אלוקים דמעה מעל כל פנים".

33. יז, א.

34. סנהדרין צד, ב.

